

**NECATİ CUMALİ'NİN HİKÂYELERİNDE
TOPLUMSAL MESELELER**

Ali AKTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Jale GÜLGEN BÖRKLÜ

Haziran, 2019

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECATİ CUMALI'NIN HİKÂYELERİNDE
TOPLUMSAL MESELELER

Hazırlayan

Ali AKTAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Jale GÜLGEN BÖRKLÜ

AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Necati Cumalı’nın Hikâyelerinde Toplumsal Meseleler” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

Ali AKTAŞ

İmza

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Jale GÜLGEN BÖRKLÜ

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Ayşe ULUSOY TUNÇEL

: Dr. Öğr. Üyesi Özlem KAYABAŞI

İmza

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Ali AKTAŞ'ın "**Necati Cumalı'nın Hikâyelerinde Toplumsal Meseleler** " başlıklı tezini değerlendirmek üzere 10.06.2019 tarihinde saat 13.00'de Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

NECATİ CUMALİ’NİN HİKÂYELERİNDE TOPLUMSAL MESELELER

Ali AKTAŞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Haziran 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Jale GÜLGEN BÖRKLÜ

Necati Cumalı, Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi çizgide eser veren yazarlardan biri olarak değerlendirilir. Hikâyelerinde toplumda görülen sosyal adaletsizlik, rüşvet, ekonomik sıkıntı, cahillik, inanç istismarı, kıskançlık gibi birçok meseleyi ele almıştır. Bu tezde Necati Cumalı’nın hikâyelerinde yer alan sosyal meseleler incelenmiş, başlıklandırılmış ve örneklendirilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde dünyada ve Türkiye’de toplumcu gerçekçi sanat anlayışının gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde yazarın hayatına, edebî hayatına ve eserlerine değinilmiştir. İkinci bölümde hikâyeler incelenmiş ve sosyal meseleler tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise toplumcu gerçekçiliğin ilke ve kuramlarından yola çıkılarak Necati Cumalı ve hikâyeleri üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır. Tez, elde edilen bilgiler ile genel değerlendirmenin yapıldığı sonuç ve kaynakça bölümleriyle bitirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Necati Cumalı’nın hikâyeleri, sosyal meseleler, toplumculuk.

ABSTRACT

THE SOCIAL PROBLEMS IN NECATİ CUMALİ'S STORIES

Ali AKTAŞ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

June 2019

Advisor: Asist. Prof. Jale GÜLGEN BÖRKLÜ

Necati Cumalı is evaluated as one of the writers who wrote in the socialist realistic line in the post-republican Turkish literature. In his stories, he discussed many issues as much as social injustice, bribery, economic hardship, ignorance, belief abuse, jealousy, seen in the society. In this thesis, social issues in the stories of Necati Cumalı are examined, categorized and exemplified. In the introduction to working in the world and Turkey are given information about the development of socialist realist art understanding. In the first chapter, life, literary life and works of the author are mentioned. In the second chapter, stories were examined and social issues were determined. In the third chapter, an evaluation has been made on Necati Cumalı and stories based on the principles and theories of social realism. The thesis was completed with the information obtained and the results and bibliography sections in which a general evaluation was made.

Keywords: Necati Cumalı's stories, social issues, socialism.

ÖNSÖZ

Necati Cumalı (1921-2001) Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatının önemli sanatçılarından. Bugüne kadar süregelen çalışmaların çoğunda Cumalı, toplumcu gerçekçi akıma mensup bir yazar olarak anılmıştır. Eserlerinde sosyal meseleleri ele alması, toplum nezdinde çirkin ya da kötü olarak nitelenen ve görülmek istenmeyen durumları toplumsal düzeyde görünür kılmadaki çabası bunda etkilidir.

Bu tez çalışmasına başlamadan önce Necati Cumalı'nın hikâyeleri özelinde yaptığımız araştırmada hikâyelerdeki temalara genel olarak değinilen biri doktora biri de yüksek lisans düzeyinde iki tez yayımlandığını tespit ettik. Bu noktadan hareketle Cumalı'nın hikâyelerini, toplumcu gerçekçi bakış açısından yola çıkan veya toplumsal meseleleri merkeze alan, metinlerden örneklerle somutlaştıran ve değerlendiren bir yöntemle çalışmaya karar verdik.

Çalışmamız yazarın ilk hikâye kitabı olan *Yalnız Kadın*'dan son kitabı olan *Aylı Bıçak*'ın dâhil olduğu dokuz kitabında yer alan hikâyeler üzerinde yapılan okuma ve incelemelerden oluşmaktadır. Tespit edilen sosyal meselelerin somutlaştırılması için hikâyelerin kısa özetinin yanında metinlerden alınan ve meselenin özünü yansıtan alıntılara yer verilmiştir.

Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazarın hayatı, edebî hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde yazarın tüm hikâye kitaplarını okuduktan sonra sosyal meselelere değinen hikâyeleri belirledik ve alıntılarla destekledik. Üçüncü ve son bölümde ise Cumalı'yı hikâyelerinden hareketle toplumcu gerçekçiliğin ilke ve kuramları açısından toplumcu gerçekçi bir yazar mı yoksa sosyal meselelere dokunan bir yazar mı olduğu noktasında değerlendirdik.

Bu tezin hazırlanması esnasında çalışmamı en ince ayrıntısına kadar takip ederek inceleyen, her ihtiyacım olduğunda bilgisini, tecrübesini ve zamanını benden esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Jale GÜLGEN BÖRKLÜ'ye ve beni eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi her şekilde destekleyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NECATİ CUMALI'NIN HAYATI, EDEBİ HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI.....	17
2. EDEBİ HAYATI	22
3. ESERLERİ	28
3.1. ŞİİRLER.....	28
3.2.HİKÂYELER	28
3.3. ROMANLAR	29
3.4. OYUNLAR	29
3.5. DENEMELER.....	30
3.6. HATIRA	31
3.7. SENARYO	31
3.8. ÇEVİRİLER	31
3.9. İNCELEMELER	31

İKİNCİ BÖLÜM

NECATİ CUMALI'NIN HİKÂYELERİNDE TOPLUMSAL MESELELER

1. ÖÇ.....	33
2. KISKANÇLIK.....	41
3. CAHİLLİK	45
4. SU SORUNU.....	48
5. GÜVENSİZLİK	49

6. ADALET VE SİYASET ELEŞTİRİSİ.....	50
7. AŞK	52
8. SAVAŞ ZAMANI PSİKOLOJİSİ	54
9. YOKSULLUK VE SOSYAL ADALETSİZLİK	56
10. YASAK İLİŞKİ / ALDATMA	65
11. TACİZ / TECAVÜZ	79
12. İNANÇ İSTİSMARI	82
13. ZORAKİ EVLİLİK	83
14. ÇOK EŞLİLİK / KUMA GETİRME	85
15. İFTİRA.....	86
16. ÇOCUK YAŞTA EVLİLİK	88
17. BATIL İNANÇ	89
18. RÜŞVET	89
19. ONUR.....	91
20. İŞÇİLERİN YAŞAMI.....	93
21. PARÇALANAN AİLELER	94
22. ÖN YARGI	95
23. KASABA HAYATI	96
24. KADIN	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

1. NECATİ CUMALI VE HİKÂYELERİNİN “TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK” VE “TOPLUMCULUK” BAĞLAMINDA YERİ.....	100
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA	105

KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.e.** : Adı geçen eser.
a.g.m. : Adı geçen makale.
AB. : Aylı Bıçak
ABU. : Ay Büyürken Uyuyamam
C. : Cilt.
çev. : Çeviren.
DG. : Değişik Gözle
KİP. : Kente İnen Kaplanlar
M1900. : Makedonya 1900
s. : Sayfa
S. : Sayı.
ss. : Sayfa sayısı.
SY. : Susuz Yaz
vb. : Ve benzeri.
YK. : Yalnız Kadın

GİRİŞ

TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK VE DÜNYAKİ GELİŞİMİ

“Gerçek”, kelimesi sözlükte ‘yalan olmayan, doğru olan şey, hakikat, sahici’¹ gibi anlamlara gelirken “gerçekçilik” ise ‘gerçekçi tutum ve davranış, realizm’² şeklinde karşılık bulur.

Gerçekçilik (realizm), 19.yüzyıl ortalarında klasizme ve romantizme tepki mahiyetinde bir edebî akım olarak Fransa’da ortaya çıkar. Amacı da sanat eserlerinin konusunu toplumsal temalardan seçmek ve var olana karşı yenilikçi eserler vermektir. Gerçekçilik, kendi içerisinde alt kavramlara ayrılır. Bunlar; “doğalcılık(natüralizm)”, “eleştirel gerçekçilik” ve “toplumcu gerçekçilik”tir. Giriş bölümünün odak noktasını toplumcu gerçekçilik oluştursa da gerçekçilikten toplumcu gerçekçiliğe uzanan gelişimi genel hatlarıyla bilmekte fayda vardır.

Emin Özdemir, gerçekçiliğin ortaya çıkmasına sebep olan tabloyu şöyle anlatır:

“Toplumsal ortama ve bu ortamdaki ilişkilerin çözümlenmesine dayanan gerçekliğin yaratıcı bir yöntem olarak yaşarlık kazanması XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonraya rastlar. Feodalizm yıkılmış, ulusal kurtuluş devrimleri başlamıştır tüm Avrupa’da. İşletmeler, fabrikalar giderek artmış, anamalcılığın(kapitalizmin) koşulları yırtıcı bir nitelik kazanmıştır. Yırtıcı koşullar içinde anamalcı düzenin bencilleştirdiği, birbirine yabancılaştırdığı bireyler, katmanlar arasındaki çelişkiler, çatışmalar keskinleşmiştir. Toplumsal tedirginlik başlamıştır. Coşumculuk, eski terimiyle romantizm gerçekte bu ortama, bu bölünmeye bir başkaldırıydı. Ne ki yaşananların, gözlemlenenlerin nedenselliğini açıklamaktan uzak, duygusal bir başkaldırıydı bu. Yolsuzluklar, bozukluklar, çarpıklıklar, insanın tükenmişliği gözlemleniyor; ancak bunlara yol açan nedenler üzerinde düşünülüyordu.”³

Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi gerçekçilik belli bir ihtiyaçtan ve mevcut olan boşluğu doldurmak için ortaya çıkar.

Peki bu gerçekçilik sözlük anlamı dışında ne demektir? Bakıldığında gerçekçiliğin net bir tanımını yapmak güçtür. Bir tanıma yaklaşması açısından Suçkov’un şu cümleleri önem arz eder:

“Gerçekçilik, yaratıcı bir yöntem olarak, insanın entelektüel gelişiminin belli bir evresinde, insanların doğayı ve toplumsal gelişmenin yönünü anlamaya zorlandıklarını hissetmeye başladıkları bir zamanda, insanların önce belli belirsiz,

¹ Türk Dil Kurumu, “Güncel Türkçe Sözlük”, 12.02.2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8bd870272a19.72626301

² Türk Dil Kurumu, “Güncel Türkçe Sözlük”, 12.02.2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8bd8ad4dba99.05422345

³ Emin Özdemir, “Gerçekçilik Üzerine Yargılar”, *Türk Dili-Yazın Akımları Özel Sayısı* 349, 01.1981, s. 101.

sonra daha açık şekilde, insan eylemlerinin ve duygularının vahşi tutkularından ya da tasarlanmış bir tanrıdan gelmediğini, bunların gerçek, ya da daha doğrusu maddi nedenler tarafından belirlendiğini kavramaya başladıkları zamanda ortaya çıkmış tarihsel bir fenomendir.”⁴

Gerçekçiliğin başlıca özellikleri; günlük yaşamdan yola çıkma, insanı mensubu olduğu toplumsal çevre içerisinde toplumsal ilişkilerini çözümleme ve bunların kendilerine göre doğru olarak yansıtılmasıdır. Bunu yaparken de gerçekçiliği benimseyen sanatçılar kendilerine göre yollar denerler. En başta kahramanların ülküleştirilmesi gelir. Özdemir, bununla ilgili şu tespitte bulunur: “İlk gerçekçiler, insanın doğasındaki, kişilik dokusundaki eksiklikler tamamlanırsa, insan tam ve eksiksiz kılınırsa toplumsal düzendeki çarpıklıklar da düzelecektir yanılışına düşmüşlerdir bir ölçüde. Kahramanların ülküleştirilerek verilmesi de bundandır.”⁵

Bu tespite baktığımızda gerçekçiler, ülküleştirme yoluna giderek bir nevi toplumu istedikleri şekilde tasarlayabileceklerine inanırlar. Ancak bu ülküleştirme yöntemi romantiklerdeki gibi bir model yaratarak sadece iyiyi, güzeli gösteren bir örnek olarak ortaya çıkmaz. Her şeyin bir anda düzeleceği ya da mükemmel olacağı gibi hayalperest bir tutum içinde değildir. Sadece günlük yaşamla sınırlı ve sıradandır. Gerçekçiliğin bu farklılığını da şu düşüncelerle destekleyebiliriz:

“Düşsel, masalsı, yerinelci(alegorik), simgeci(sembolik) bir anlatıma sırt çevirmiştir bu akım. Gerçekliği yansıtmada bir ayırım gözetmez bu akım. Başka türlü söyleyelim, gerçeği bütünselliğiyle yansıtmaya çalışır. İyi, güzel, çekici ya da çirkin, iğrenç ayıp, kaba gibi bir ayırmamaya gidilmez. Sanatsal ve yazınsal ürünlerin aynasında her gerçek bütün yönleriyle yansıtılabilir. Yazara, sanatçıya düşen gerçeği bütün boyutlarıyla gözlemlemesi, yaşama bağlı kalarak seçmesidir.”⁶

Gerçekçiliğin önemli noktalarından biri de Özdemir’in yukarıda son cümlede vurguladığı gibi gözlemdir. Çünkü gerçekçiliği benimsemiş sanatçı gerçeği aktarırken toplumu ve gündelik yaşamı izleyerek malzeme sağlar. Suçkov’un düşünceleri de Özdemir’i destekler niteliktedir: “Gerçekçiliğin özü toplumsal çözümlemeydi; toplum içinde insan hayatının, toplumsal bağların, birey ile toplum arasındaki ilişkinin ve toplum yapısının incelenmesi ve tasvir edilmesi idi.”⁷

Gözlemin yanında öz kavramı da devreye girer. Yani sanatçı gerçekliği yansıtırken kuşkusuz her şeyi uzun uzadıya veremez. Örneğin; herhangi bir romanda

⁴ Boris Suçkov, **Gerçekçiliğin Tarihi**, Çev. Aziz Çalışlar, Doruk Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2003 s. 15

⁵ Özdemir, a.g.m., s. 100.

⁶ A.g.m., s. 104.

⁷ Suçkov, a.g.e., s. 23.

kahramanın söz gelimi bir yıl içinde yaşadığı olaylar anlatılıyor olsun. Her şeyi ayrıntılarıyla olduğu gibi anlatmaya kalksa bir günü bile sayfalarca tutardı. Öz, işte burada devreye girer. Öz, bütünden bir kesittir ancak; öyle bir kesittir ki bütünü yansıtır. Berna Moran'ın cümleleri bu konuda aydınlatıcıdır: "... sanat eseri gerçeklikteki bütün ayrıntıları almaz, ama sanat olarak yansıtacağı gerçekliğin belirleyicilerini(determinants) yani esas özelliklerini alır. Bunlar gerçek dünyada dağınık durumdayken sanat eserinde arınmış ve yoğunlaştırılmıştır. Somutlaştırılma başka şekilde yansıtılamaz."⁸ Özü belirlerken sanatçının neyi ne kadar vereceği ya da özün sınırını belirlemesinde ölçüt tamamen kendisidir. Özdemir de bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklar:

"... yazınsal yaratılarda özü de biçimi de belirleyen yaratıcıların dünya görüşü, bu görüş doğrultusunda dünyayı algılayışıdır. Ancak bunu da bir başına bağımsız bir etken olarak düşünemeyiz. Yazarı biçimleyen yönlendiren etkenler de vardır. Bu etkenlerin başında her yaratıcının 'toplumsal ve tarihsel bir bütünün parçası' olduğu gerçeği gelir. Gerçekliğin çıkış noktası bir yazarın parçası olduğu tarihsel ve toplumsal bütünün doğrultusunda yaşama yönelmesidir."⁹

Sonuç olarak yaratıcı, kuşkusuz var olduğu toplumun bir parçası olduğundan toplumun genel geçer yapısından etkilenmesi söz konusudur. Bu da onu bir nevi topluma bağımlı kılar.

Buraya kadar görüldüğü gibi gerçekçiliğin yansıtma noktasında nesnelerin özünü ortaya koyduğunu gördük. İşte gerçekçiliğin bir çeşidi ya da alt kolu olarak saydığımız doğalcılık(natüralizm) ile gerçekçiliğin temel farkı burasıdır. Doğalcılık, nesnelerin yüzeysel görünüşünü ortaya koyar. Burada doğalcılıkla ilgili Emin Özdemir'in söylediklerine kulak verelim:

"Doğalcılık, gerçeklikten hangi yönüyle ayrılır? Tipleştirmeye başvurmama, yaşam çözümlemesinden yeterince yararlanmama... Bunun anlamı şudur; Yazar dış dünyayı, yaşamı devingenliği içinde yansıtmaz. Belirli koşulların bağlamı içinde insanı ele alır, onun duygu ve düşünce evrenini yetiştirdiği doğal ve toplumsal çevrenin etkisi doğrultusunda çizer. Daha açıkçası kişiler istençleriyle davranamaz. Belirli koşullardır onları yönlendiren. Oysa gerçekçi yöntem, yazara karakterin ya da çevrenin en önemli çizgilerini seçip vurgulama, dolayısıyla da bunların gelişmesinde eğilimleri anlama ve doğru olarak tanıtmaya olanağı sağlar."¹⁰

Yani gerçekçilikte bir tipleştirme görülür. Bütünü veren bir öz vardır. Doğalcılıkta ise durum farklıdır:

"Oysa doğalcılıkta tipik kişinin yerini, toplumun günlük hayatında rastladığımız sıradan adam alır. Gerçekçi edebiyatta tipik bireyin eylemini daha çok tarihi

⁸ Berna Moran, **Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.52.

⁹ Özdemir, a.g.m., s. 107.

¹⁰ A.g.m., s. 112-113.

koşullar, güçler belirlerken, doğalcılıktaki sıradan adamın davranışlarını daha çok psikolojisi ve giderek fizyolojisi, kalıtsal özellikleri belirler. Doğalcılığın bu yüzey gerçekliği yansıtmaması, sonunda ‘hayattan bir dilim’ vermeye kadar gider ki, bu dilim kendi başına ne kadar doğru olursa olsun, tarihsel özden kopuk, yüzeyi yansıtan bir fotoğraftır.”¹¹

Görüldüğü gibi doğalcılık belli noktalara bağımlı gibidir. Tam bir özgürlük alanı yoktur. Doğalcılığın sınırlarında şartlara bağlı bir sıradanlık hüküm sürer.

Eleştirel gerçekçilik ise toplumcu gerçekçilikten bir önceki basamaktır. Eleştirel gerçekçilik ile toplumcu gerçekçilik toplumculuğun oluşturulma safhasında farklı noktalarda mevzilenirler. Özdemir’in de belirttiği gibi “Eleştirel gerçekçiler, çevrelerini gözlemleyen, gözlemlediklerini eleştiren bir yaklaşımla”¹² topluma eğilirler. Lukacs, gerçekçilik konusunda eleştirel gerçekçilikte yazarın yeri ve amacını şu cümleleriyle tespit eder:

“Eleştirel gerçekçi yazar, geleneğe uyararak, çökmekte olan eski düzenle kurulmakta olan yeni düzen arasındaki çelişmeleri çözümler. Fakat bunları yalnız dış dünyanın çelişmeleri olarak değil, kendi iç çelişmeleri olarak görür; ancak kendisi, gene geleneğe uyararak, bu çelişmelerin bir uzlaşmayla sonuçlanmasını hazırlayan güçlerden çok, doğrudan doğruya çelişmeler üzerinde durma eğilimi gösterir.”¹³

Eleştirel gerçekçilikte toplumun yolunda gitmeyen ve eksik görülen yanları eleştirel bakış açısıyla ortaya koyulur ama nasıl yoluna gireceği konusunda tavsiye ya da çözüm yolu sunmak yoktur. Sadece tespit yapmakla yetinilir.

Toplumcu gerçekçilik daha önce de belirttiğimiz gibi eleştirel gerçekçiliğin bir sonraki safhasıdır: “Toplumcu gerçekçiliğin belirgin özelliği de yeni bir toplum düzenini kurmak için gerekli olan insan niteliklerini bulup çıkarma amacını gütmesidir.”¹⁴ Bu amaç doğrultusunda kendisine liderlik rolü biçer diyebiliriz. Bu rol yol göstericiliktir. Bunu da toplumun içinden yaptığı için toplumcu gerçekçilikte kendine ait tezi doğrultusunda bir taraflılık hali vardır: “Toplumcu gerçekçilik, bütün güçlerini yepyeni bir geleceği kurmaya adanmış, ruh ve ahlak yapıları bu özellikleriyle belirlenen insanları içinden yansıtmaya yeteneğindedir.”¹⁵ Her zaman kendine göre belli bir programı ve çerçevesi vardır demek yanlış olmaz.

Toplumcu gerçekçilik, sosyalist gerçekçilik ya da Marksist gerçekçilik hepsi aynı anlamı ifade eder. Toplumcu gerçekçilik, mevcut gerçekçilik anlayışının

¹¹ Moran, a.g.e., s. 53-54.

¹² Özdemir, a.g.m., s. 107.

¹³ György Lukacs, Çev. Cevat Çapan, **Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı**, İstanbul, Payel Yayınevi, 1975, s.132.

¹⁴ A.g.e., s. 108.

¹⁵ A.g.e., s. 109

Marksist kuram üzerinden yeni bir yorumudur. Marksizm ise sanatı ekonomik yapıya bağlayan bir kuramdır. Berna Moran bu kuramı şu şekilde açıklar:

“Marksizm ekonomik teori üzerine oturtulmuş bir tarih felsefesidir ve iddia eder ki tarihin gelişmesi birtakım kanunlara göre cereyan eder. Bu kanunların ne olduğunu bize tarihi maddecilik açıklar ve bu sayede toplumun eninde sonunda sosyalizme ve nihayet komünizme varacağını önceden görmek mümkündür... Bilindiği gibi tarihi maddeciliğe göre üretim güçleri ve üretimi yapan sosyal grupların birbiriyle ilişkisi o toplumun ekonomik yapısını meydana getirir ve altyapı denilen bu ekonomik yapı o toplumun üst yapısı denilen ahlaksal, hukuksal, dinsel görüşlerini ve sanat anlayışını belirler. Bundan ötürü bir toplumun üstyapısını ve burada meydana gelen gelişmeleri anlamak için altyapıyı bilmek gerekir.”¹⁶

Kuram görüldüğü üzere tamamen toplumsal ilişkiler üzerine inşa edilmiştir. Gerçekçilik ile Marksizm’in birleştiği yer, Marksizm’in toplumu sınıfsal ayrılıklar noktasında ekonomik, siyasî hatta sosyal açılardan eleştirirken gerçekçiliğin ise bunu sanat üzerinden yapmasıdır. Aynı hedef doğrultusunda ikisinin farklı yollardan ortaklığını görürüz.

Toplumcu gerçekçiliğin ilk kez ortaya çıkışı I. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru Çarlık Rusya’nın savaştan çekilmesine de sebep olan Ekim Devrimi ile. Kuramsal boyut almasında çalışan kurucu isimler vardır:

“Toplumsal Gerçekçiliğin yazınsal ve kuramsal ilke ve kriterlerini büyük ölçüde Belinski (VissarionGregoryeviç, 1811-1848), Çernişevski (NikolayGavriloviç, 1828-1889), Dobrolyuboy (NikolayAlexsandroviç, 1836-1861) ve kuşkusuz bu isimlerin en önünde yer alan Maksim Gorki (1868-1936) belirlemiştir. Hatta Gorki’nin Toplumcu Gerçekçilik kuramına asıl şeklini veren kişi olduğunu söylemek mümkündür.”¹⁷

Devrimin ardından kurulan Sovyet Rusya’nın toplumcu gerçekçiliği devletin resmi sanat görüşü kabul etmesi 1934 yılında Moskova’da gerçekleşir:

“.... Moskova’da toplanan Yazarlar Birliği Kongresi’nde saptanan ve bir yapıtın toplumcu gerçekçi olup olmadığını anlamakta kullanılacak ölçütler diye adlandırılan ilkeleri koymak gerekir. O kongrede Maksim Gorki tarafından özetlenen dört ilkeye göre:

- a) Toplumcu gerçekçilik daha önceki eleştirel gerçekçilikten farklı olarak programatik bir edebiyattır ve bir tezi vardır.
- b) Bu edebiyatta insanı belirleyen en temel öge kolektivizmdir: ‘Sosyalist bireysellik ancak kollektif emek içinde gelişebilir.’
- c) Toplumcu gerçekçi edebiyatta iyimser bir bakış açısı egemendir: ‘Yaşam eylemdir ve yaratmaktır. Yeryüzünde yaşayan insanın ulaşmak isteyeceği en son erec yeryüzünde yaşamak mutluluğudur.’

¹⁶ Moran, a.g.e., s. 38-39.

¹⁷ Soner Akpınar, “Toplum-Sanat ve İdeoloji Üçgeninde Toplumcu Gerçekçiliğin Edebiyat ve Sanat İlişisine Yaklaşımı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.30, 2014, s.13.

d) Bu edebiyat eğitsel bir işlevle yüklüdür: ‘Sosyalist bireyselliğin geliştirilmesi bu edebiyatın ana amacıdır.’ şeklindedir.”¹⁸

Toplumcu gerçekçilik akımının ortaya çıkmasında ve tohumunun Rusya’da filizlenmesinde insanın/bireyin toplumdaki algılanışı ya da konumundaki değişim etkilidir. Bu konuda Suçkov’un söyledikleri dikkate değerdir:

“Sosyalist gerçekçi edebiyatın ortaya çıkışı ve kuruluşu, 20. Yüzyılın belirleyici tarihsel çizgisiyle, yani halk kitlelerinin artan rolüyle, çağımızın başlıca toplumsal gelişmelerinin temelinde yatan gücüyle organik olarak ilintilidir. Sosyalist gerçekçilik, bu bakımdan, sömürölmekten kurtulmuş ya da kurtulmakta olup, bilinçli tarihsel faaliyet derecesine yükselmiş kitlelerin sanatıdır. Ruhunda ihtilalci olduğu için, tarihsel gelişmenin ergeç uyumlu sınıfsız bir topluma doğru gittiğini gördükleri için kitlelerin sanatıdır, sosyalist gerçekçilik. Sosyalizmin insanlıkçı tabiatıyla tam bir uygunluk içinde bir kavramdan insan anlayışını bu sosyopolitik idealden alır ve olumlar sosyalist gerçekçilik. Bu anlayış, en tam ve açık şekilde Sovyet edebiyatında açığa konmuş ve kavranmıştır.”¹⁹

Ahmet Oktay’ında şu cümleleri Suçkov’un toplumcu gerçekçiliğin Sovyet edebiyatında ortaya çıkış tezini destekler niteliktedir:

“Rus yazınındaki aydınlar acı çeker ve kendileri de dahil tüm değerleri yadsırken, önünde sonunda kefaretin ödeneceği inancını ve umudunu taşırlar. İster Hristiyan öğretisinden kaynaklansın ister toplumcu öğretiden, dünyanın düzeleceğine ve haksızlıkların sona ereceğine ilişkin iyimserlik devrim sonrasında toplumcu gerçekçiliğin önemli bir ilkesinin, olumlu tipin doğumunu hazırlayacaktır.”²⁰

Toplumcu gerçekçilik 19. yüzyılın sonları ya da 20. yüzyılın başlarında Rusya’da ortaya çıkmıştır ancak bu birdenbire olan bir gelişme değildir. Kuşkusuz her olayın bir alt yapısı veya hazırlanış safhası olduğu gibi dünyada sanatsal, siyasal, kültürel, toplumsal vb. alanlarda ilerleyen bir süreç vardır. Bu süreci Hasan Bülent Kahraman şöyle özetler:

“... tartışmaların arkasında 1850’lerde başlatılan erken modernizm verileri, öte yanda 1905’le birlikte kendisini gösteren Kübizm, 1918’de yayınlanan ilk Dada manifestosu, 1925’te Breton’un sunduğu Sürrealist manifesto yer almaktadır. Joyce’un romanı Baudelaire’in şiiri kadar önemlidir. Kafka’nın yapıtından Mann’ın romanları kadar söz edilir. Benjamin, Baudelaire’i okumakta ve Paris’in pasajlarını yazmakta, Adorno Beethoven’ın sonatlarını yorumlamakta, atonal müzik üstüne düşünmektedir. Toplumların günlük yaşamlarına giren teknolojik olgularda, teknolojinin kendisi de metropol kavramların çevresinde yoğun bir biçimde irdelenmiştir.”²¹

Gorki’nin özetlediği toplumcu gerçekçi yapıtta bulunması gereken ilkelerin, ilerleyen yıllarda Rusya’da resmi devlet/parti görüşü olarak giderek yerleştiğini söyledik. Bunun sebebi kısaca toplumcu gerçekçiliğin programlı, tezli ve bireyci

¹⁸ Hasan Bülent Kahraman, **Türk Şiiri, Modernizm, Şiir**, İstanbul, Büke Yayınları, 2000, s. 50.

¹⁹ Suçkov, a.g.e., s.281.

²⁰ Ahmet Oktay, **Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları**, Tümm zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.58.

²¹ Kahraman, a.g.e., s.55.

yerine toplumcu görüşü savunan özellikleridir. Devlet bu özelliklerden faydalanarak kuşakları, planlanan bir geleceğe doğru hazırlamak ister. Tüm bunları topladığımızda toplumcu gerçekçiliğin ideolojik bir aygıt görevi görerek sosyalist düzen temelinin siyasetle birlikte sanatta tezahürü olduğu söylenebilir. Afşar Timuçin, *Gerçekçi Sanat ve Toplumcu Gerçekçi Sanat* isimli makalesinde toplumcu görüşün önemini şu sözlerle vurgular:

“Toplumsal bakış açısı bizi doğrudan doğruya toplumsallığa ulaştırmayan ama gerekli ilişkileri kurduğumuzda bize toplum gerçeğini de duyuracak olan bakış açısidir. Toplumcu bakış açısı, bireyi toplumsal bir varlık olarak ele aldığı gibi onu olasılıklardan giderek yarını yaratmada kurucu bir güç olarak tasarlar, bu yüzden onu ne olduğuyla olduğu kadar ne olacağıyla hatta ne olması gerektiğiyle ele alır. Bu yanıla toplumcu sanat doğrudan doğruya dönüştürücü olma savındadır.”²²

Her şeyin planlı, tezli ve dışına çıkılmasına müsaade edilmeyen bir çizgide olması sanatın göz ardı edildiği eleştirilerini beraberinde getirir. Çünkü bakıldığında sanat özgür ve dinamiktir; herhangi bir kısıtlama kabul etmez. Bu noktada ideolojinin sanatsal boyutu arka plana ittiği eleştirilerine ise Emin Özdemir şu sözlerle karşılık verir:

“Toplumcu gerçekçilik yazında ideolojik boyutun ağır basması güzelduyusal ve sanatsal yönlerin arka plana atılması demek değildir. Tam tersine ideolojik ilkelerle güzelduyusal ilkelerin bir kâğıdın iki yüzü gibi ayrılmaz bir biçimde bileşimini içerir. Bu yönden yaşamı zenginliklerinde sayarak anlatmaya, şematizme ve şablonculuğa temelde karşıttır. İnsanı algılayış ve yansıtış yönünden de böyledir bu. Çünkü insan içinde bulunduğu toplumsal çevrenin ürünü olarak duyan, düşünen, tasarlayan bir varlıktır.”²³

Toplumcu gerçekçiler de tıpkı ilk gerçekçiler gibi kahramanlar yaratırlar. Buna “olumlu kahraman” adı verilir. İlk gerçekçiler kahramanı ülküleştirme yoluna giderken toplumcu gerçekçilerde buna rastlanmaz. Aralarındaki temel fark budur. Seçkin Cılızoğlu Sovyet edebiyatındaki kahramanı bize şöyle tanıtır:

“Sovyet edebiyatının kahramanı her zaman ‘ideal’ kahraman değildir. Ama kişiliğinin ve dünya görüşünün olumlu yanlarını geliştirerek ideale yönelen kahramandır. Engellenmeyen, ama çelişkilerle dolu olan, iniş çıkışlar gösteren bu gelişim mantığı budur. Olumlu kahramanın güzelliği, sadece belirli ideal nitelikleriyle ortaya çıkmaz, bu niteliklerin pekişmesini engelleyecek her şeyi alt eden sağlam, ilerici güçlerin ve eğilimlerin zaferi ile kahramanın güzelliği anlatıma kavuşur....Olumlu kahramanın sadece düşüncelerinde değil, davranışlarında da belirlenen iyi yönleri ve gelişim süreci, okuyucuya kendisinin de böyle bir gelişim gösterebileceği olanağını kanıtlar. Olumlu kahramanın eğitici gücünün ‘giz’i

²² Özlem Kayabaşı; **1960-1980 Arası Toplumcu Gerçekçi Şiir ve Problemleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2011, s.12.

²³ Özdemir, a.g.m., s.115.

okuyucudaki etkisinin eğitici yönü, işte bu noktada saklıdır. Sovyet edebiyatı sosyalist toplum insanının oluşturulmasına işte bu biçimde katılır.”²⁴

Toplumcu gerçekçiliğin nihai gayesi gerçekçi bakış açısını temel alarak Marksist ideolojiyi yaymak suretiyle sosyalizme ulaşmaktır. “Sadece edebiyat ve dramada değil sanatsal yaratıcılığın bütün alanlarında, sosyalist gerçekçiliğin en geniş ve en doğru tanımı, sosyalist ideal ölçüsüne vurulmuş yaşamın gerçekçi anlatımla aktarılmasıdır.”²⁵ Bugünden geçmişe doğru baktığımızda bunun ne kadar uygulanabildiği ya da ne kadar başarılı olduğu tartışmalıdır. En büyük uygulayıcısı ve anavatanı olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmış olmasının da bunda etkili olduğu söylenebilir.

Berna Moran toplumcu gerçekçiliğin devrinin sona ermesiyle alakalı olarak şöyle söyler:

“Bugün Marksist birçok yazar ve estetikçi gerçekçiliğin şart olmadığına işaret etmektedir. E. Fisher, ‘gerçekçilik’ teriminin yarattığı sakıncayı hesaba katarak ‘Toplumcu Gerçekçilik’ yerine ‘Toplumcu Sanat’ denmesini daha yerinde buluyor. Mesele gerçekçilik meselesi değil, gerçekliği yansıtırken toplumcu bir bakışa sahip olmaktır. Yeni gerçeklikleri açıklayabilmek için yeni anlatım yolları gerekir.”²⁶

Toplumcu gerçekçilik sahneye çıktığı tarihten günümüze kadar gerek kendi içinde gerekse farklı çevreler tarafından üzerinde çok tartışılan ve hala kimi yönleriyle tartışma konusu olmaya devam eden dünya tarihinde iz bırakmış bir akımdır.

TÜRKİYE’DE TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK YA DA TOPLUMCULUK

Türkiye’de toplumcu gerçekçilik akımının ortaya çıkışı hemen hemen Sovyet Rusya ile aynı yıllara denk gelir ki bu da ülkemizde savaş yılları ya da Mütareke Dönemi dediğimiz zamana tekabül eder. Marksist tabanlı toplumcu gerçekçilik akımı literatürde siyaseten sol düşünce ile ilişkilendirilir. Türkiye’deki toplumcu gerçekçilik akımını anlama açısından sol düşünce çerçevesinde II. Meşrutiyet’i başlangıç noktası alabiliriz. İlk işçi hareketleri ve toplumsal kıpırdanmalar bu yıllarda başlar. Çünkü dönem itibarıyla yılların Osmanlı İmparatorluğu artık çöküş dönemini yaşamakta ve yarı sömürge durumunda varlığını idame ettirmektedir. Mete

²⁴ Seçkin Cılızoğlu, *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, 1976, s.22-23.

²⁵ A.g.e., s.109.

²⁶ Moran, a.g.e., s.58.

Tunçay *Türkiye’de Sol Akımlar* adlı kitabında Osmanlı Devleti’ni o yıllar itibariyle şöyle özümleir:

“19. yüzyılın ortalarına gelinceye kadar, Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik yapısının, kendine has özellikler taşıyan bir derebeylik düzeni olduğu kabul edilebilir. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti, gitgide daha çok Fransa, İngiltere, Avusturya ve Rusya’nın ekonomik ve politik baskılarının ağırlığını duymaya başlamıştır. Yüzyılın sonlarına doğru, bu gruba genç Almanya da eklenmiştir. Endüstrileşmiş Batı, otarşik bile olmayan ve daha çok bir zamanlar ticari karayolları üstündeki askeri egemenliğine yaslanan Osmanlı ekonomisini hızla ökertmiştir. Devlet hazinesinin kaynakları kuruyunca, geniş dış istikrazlara başvurulmuştur. Avrupa sermayesi, Türkiye’ye akmaya başlamış ve bir yabancı bankalar şebekesi kurulmuştur. Gelen sermaye, daha çok pamuk ve tütün gibi tarım ürünleriyle ilgilenmiş, bu ürünlerin dış pazarlara taşınması ve karşılığında endüstri maddeleri getirilmesi için demir ve deniz yollarında görüldüğu gibi ulaştırma sektörüne de el atılmıştır. Böylelikle yavaş yavaş bir yarı sömürge durumuna giren Türkiye’de ekonomik temel değişiklikleri toplumsal sınıfları da geniş ölçüde etkilemiştir.”²⁷

Bu toplumsal düzende görüldüğu üzere Osmanlı Devleti’ndeki feodal düzen evrilerek farklı bir noktaya gider. Bu da “sol” için bir zemin oluşturur ki aynı zamanda II.Meşrutiyet Hareketi ile de ilintilidir. Bu bir toplumsal geçiş dönemidir. Böylesine dönemlere özgü oluşan kalıplaşmış bazı davranışlar silsilesi vardır:

“Feodaliteden burjuvaziye geçiş dönemlerinde, işçiler bakımından adeta evrensel bir davranış kalıbı vardır: işçi sınıfı, derebeylik düzenine karşı orta sınıfın yanında dögüşür; derebeylik düzeni yıkılıp onun yerine karşı orta sınıfın egemenliği kurulunca, işçiler ortak savaşlarının ödölünü isterler, orta sınıf buna yanaşmaz; o zaman berikiler yeni iktidara karşı ekonomik mücadeleye girişirler, fakat bu hareket devlet gücüyle bastırılır. İşte bu sürecin sonunda, işçiler ekonomik savaşın politik savaşla tamamlanması gereğini kavrarlar ve bu programı gerçekleştirebilecek bir ortam bulurlarsa, asıl solculuk başlayabilir. İkinci Meşrutiyet’in ilk yıllarında göze çarpan işçi hareketleri de bu şemanın başlangıcına uymaktadır.”²⁸

Osmanlı Devleti’ndeki milliyetçi orta sınıf kadrolar halk ile iş birliği içinde - özellikle halk kelimesini kullanıyoruz çünkü Osmanlı’da dünyadaki emsalleri gibi bir işçi sınıfı yoktur- saraya karşı gelerek, iktidarı eline alır ancak belli süre sonra ekonomik bağımsızlık bulunmaması zorunluluğundan halktan uzaklaşarak emperyalist sermayeyle tekrar yola devam eder hale gelir. Halk, ortaya çıkılmış bu tablodan sonra mücadelesine devam etmek için politik ve fikirsel zeminde de var olması gerektiğinin farkına varır. Böylece 1910’lu yıllarda isminde sosyalist ve komünist geçen siyasi partiler ile çeşitli isimlerde dergiler çıkar.

Bunlardan sadece biri solcu fikirleriyle öne çıkan Hüseyin Hilmi’dir. Hüseyin Hilmi, 26 Şubat 1910 Cumartesi günü *İştirak* adlı haftalık bir dergi yayımlamaya

²⁷ Mete Tunçay, *Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925 C.1*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.33.

²⁸ A.g.e., s.43.

başlamıştır.²⁹ *İştirak*'in kapatılmasının üstünden iki ay geçtikten sonra Sosyalist gazetesini çıkarmışlardır: 24 Kasım 1910....Bunun üzerine *İştirak*'in yedeği olan *İnsaniyet* yine aynı amaçla hemen yayımlanmaya başlamıştır: 1 Aralık 1910. Fakat *İnsaniyet* de üçüncü sayısından sonra süresiz olarak kapatılmıştır. Hilmi çevresi ara vermeden bu kere de yeni bir *Medeniyet Gazetesi*yle yayına devam etmişlerdir: 14 Aralık 1910. Medeniyet eldeki takım eksik değilse, ancak iki sayı yaşayabilmiştir.³⁰ Amaç sosyalist düşünceyi açıklamak ve halkı bu çerçevede örgütlemektir. Yüzeysel kalan bu gayretler Marksçılık ile kuramsal olarak tanıştığımız Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar bu minvalde sürüp gider. Ahmet Oktay bu konudaki ilerlemenin niye eksik kaldığını ve geliş(e)mediğinin sebeplerini şöyle açıklar:

“Meşrutiyet döneminde, ilk sosyalist partisinin kuruluşundan bu yana, Türkiye’de Marksçılık kaynaklarına inilmeden, kuramsal pratik hiç önemsenmeden uygulamaya konulmuştur denebilir. İlk girişimden bu yana, Marksçı düşüncenin yalnızca hukuki ve siyasal terimlerle anlaşılmaya çalışıldığı, bu düzeylerde bile derinlemesine bir çözümlemeye fazla gereksinim duyulmadığı öne sürülebilir. Bunun en başta gelen nedeni, yanılmıyorsam, gelişkin bir kültür ortamının olmayışı. Marksizmin üç kaynağı çok sık vurgulanmıştır: Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız sosyalizmi...Osmanlı toplumunda felsefenin bulunmayışı birçok sorunun anlaşılmasına yol açmıştır. Bu her şeyden önce, aydın’ın egemen sınıfla halk sınıfları arasındaki çatışmayı görmesini engellemiştir. Yöneten/yönetilen ilişkileri hiçbir zaman sömüren/sömürülen ilişkisi olarak alınmamış, siyasal/yönetimsel bir sorun sayılmıştır. Burada, İslam’ın bireye aşılması ve devletin kurumlaştırdığı tevekkül ideolojisi de başlıca bir rol oynamaktadır elbet. Sultan/Teba ve Tanrı/Kul inancı, toplumsal ilişkilerin görülmesini engellemiş, dinsel yaşam düzeyindeki çatışmasızlık consensus’unu (oydaşma) siyasal/toplumsal yaşam düzeyinde de ussallaştırmıştır denebilir.”³¹

Toplumsal yapının uygun olmaması ve toplum dinamiklerinin özgür bir kültürel zemini engellemesi en çok Osmanlı aydınını etkiler: “Sınıf çelişkilerinin içeriden yaşanmadığı ve keskinleşmediği bir dönemin ürünü olan Osmanlı aydını, tam da bu yüzden, kendini daima bir kurucusu olarak gördüğü devleti kurtarmak biçiminde formüle edilen ideolojinin dışına çıkamamış, soruna yalnızca siyasal terimlerle yanaşan düşünürlere ilgi duymuştur.”³² Tüm bu olumsuzlukların sonucunda Marksizm Osmanlı ülkesine ilk defa kendi aydınları eliyle değil de ikinci sınıf vatandaş olarak gördüğü azınlıklar sayesinde dolaylı olarak girer:

“Sosyalizm, Osmanlı-Türk toplumuna olgunlaş(a)madan ve salt iktidarın ele geçirilmesine yönelik bir siyasal hareket olarak girdi. Dahası bu biçimiyle bile, Türk aydınları arasında değil, ilkin azınlık aydınları arasında yaygınlaştı. Doğum yeri

²⁹ Tunçay, a.g.e., s.45.

³⁰ A.g.e., s.46-47.

³¹ Oktay, a.g.e., s.236.

³² A.g.e., s. 233.

İstanbul değil, Selanik'ti ve ilk çıkan dergilerin büyük çoğunluğunun dili Rumca ve Bulgarcaydı.”³³

Türkiye'nin var olma mücadelesi verdiği İstiklal Savaşı yıllarına gelindiğinde ise kapitalizme karşı geliştirilmiş olan sosyalizm ve bağlantılı olarak toplumcu gerçekçilik ile Anadolu'nun içinde bulunduğu durum pratikte hiç olmadığı kadar birbirine yakındır. Çünkü Türk toplumu emperyalizme karşı bir savaş vermektedir ki bir nevi ortak düşman olarak nitelenebilir. Meşrutiyet yıllarından sonra Türkiye'de sol yapı belirgin olarak ilk defa sahneye çıkma fırsatı yakalar. Mete Tunçay o yıllardaki ortamı şöyle yorumlar:

“Dış düşmana karşı sınıflar arası bir milli kurtuluş hareketinin önderliğini yapan Türk burjuvazisi, dolayısıyla dünya devriminin anti-emperyalist gereklerine de hizmet etmiş olmaktadır...O günün şartlarında solcular için başka seçimsiz yol olmaması yüzünden bu durum kaçınılmaz bir gerekirciliğin ifadesiydi. Türk solu, bağımsız bir hareket yürütecek kadar geniş bir toplumsal tabana basamıyordu.”³⁴

Şartlar Türk solu ile orta sınıfını dış düşmana karşı birlik yapmak noktasına getirir. Bu da ilk başlarda bahsettiğimiz solculuğun ortaya çıkması için gerekli davranış kalıbının İkinci Meşrutiyet Hareketi'nden sonraki bir diğer örneğidir. Sonuç olarak sol menşeli hareketlerin ve düşüncelerin Cumhuriyet ideolojisi içinde eritilmesi ya da tabiri caizse dizginlenmesi tavrının bilinçli olmasa bile burada başladığını söyleyebiliriz. Bu fikri Oktay'ın görüşleri de destekler:

“1930 yılından sonra toplumsal sınıf ve tabakaların Cumhuriyet Halk Fırkası ideolojisi çevresinde bütünleştirilmesi süreci başlatıldı...İktidar partisi, çok az sayıda olan aydınları kendi ilkeleri çevresinde birleştirebilmek amacıyla, dıştaladığı solcu söylemin bu kesimlerce unutulmasına olanak bulunmayacağını anladığı kimi önermelerin yerine ikame edebileceği ideolojik öğeler bulmayı başardı. Halkçılık, köycülük, laiklik ve devletçilik, günün koşullarında radikal görünen, içerikleri dolayısıyla demokrat aydınlar kadar solcu aydınları da güdümüne aldı. Türk solu 1960'lara hatta 1970'lere kadar bu ideolojik onaşmanın(consensus) içinden konuştu.”³⁵

Bizde hiçbir zaman Marksçılık Rusya'da ya da Avrupa'da algılandığı gibi algılanamaz. En başta tarihi süreç buna izin vermez. Çünkü bizde bu kıyas ettiğimiz toplumlardaki gibi Rusya'yı istisna sayarsak Sanayi Devrimi'ni yaşamış salt bir işçi sınıfı yoktur. Bunun yerine Türkiye, kendi dinamiklerinden yola çıkarak işçi sınıfına denk olarak halk/halkçılık ve köy/köycülük kavramlarını öne çıkarır ve istediği doğrultuda kontrol altında tutarak yönetir. Bunda Cumhuriyet'in ilanından sonra uzun süreler çok partili hayata geçilememesi ve ülkeyi tek bir partinin yönetmesi de

³³ Oktay, a.g.e., s.250-251.

³⁴ Tunçay, a.g.e., s.979-980.

³⁵ Oktay, a.g.e., s.328-329.

etkilidir. Bununla beraber Marksizm belki derinlemesine bilinmediği için hep geri durulan ve çekinilen bir yapıdır. Marksizm'e bakış açısı şöyledir:

“Hep baskı altında tutulan, kovalanan bir düşünce ve siyasal hareket olarak Marksçılık, Türkiye’de öğrenilmesi ve dile getirilmesi, sürekli kahramanlık isteyen bir hareket olmuştur denebilir. İlegal konumu dolayısıyla, Marksçı; düşüncelerini kurama ilişkin yanları açısından denetlemek, sorgulamak gereğini duymamış, hatta böyle bir çabayı neredeyse ‘dönellik’ olarak anlamıştır....1960’lara kadar Marksçılık bir fukaralık sorunu olarak ve büyük ölçüde de salt yazınsal düzeyde alınılmış ve aynı şekilde yine bu düzeyde iletilenmiştir.”³⁶

Bir başka açıdan değerlendirirsek önceki satırlarda Türk toplumunda düşün dünyasının ve kültürel ortamın yeterince geliş(e)mediğinden bahsettik. Marksist ve sosyalist tabanlı kitap ve yayımların ana kaynağından dilimize çevrilmemiş olması da sol düşünce ve Marksist tabanlı akımların geri planda kalmasında etkilidir.

Kahraman’ın bu konudaki şu düşünceleri de durumu ispatlar niteliktedir:

“Gerçi 1930’lu yıllarda bazı metinler Türkçe’ye çevrilmiştir, ama onların da kapsamlı şeyler olmadığı ortadadır. Kaldı ki o dönemde Batı felsefesinin temel metinleri de Türkçe’de bulunmamaktadır. Modernizm dediğimiz kavramlaştırmayı yapan düşüncenin etkilendiği, arkasına aldığı felsefeler hiç mi hiç bilinmemektedir. Bütün bu yoksulluk ve yoksunluk içinde, Türkiye’de üstelik bir baskı ortamında Marksist bir yönelimin ortaya çıkması olanaksızdır. Yaşanan tek şey, Sovyetik bir ülkücülüktür. Genel ve ütöpik bir dünya görüşüdür. Sosyalizmin ‘gelecek güzel günler’ şeklinde şairane bir ifadeyle tanımlanmasıdır.”³⁷

Böylece Türkiye’de adının Marksizm olduğu ancak içinde tam anlamıyla Marksist öğretiyi ve ana felsefesini taşımayan bir yapı ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Ahmet Oktay’a göre Marksizm, Türkiye’de yazınsal noktadan öteye geçemez:

“Türkiye’de Marksizm’in yerleşmesi ve gelişmesi de yazınsal düzeyde olmuştur, kuramsal/bilimsel söylem düzeyinde değil. Örgütlenemeyen, açıkça yayın yapamayan solcu düşünce uzun yıllar hep yazın dergilerinde kendini dile getirmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden kuram da yazın da zedelenmiş, Marksçı yazın ancak kullananlar arasında geçerli bir jargon üretmiştir denebilir.”³⁸

Edebiyatımızda toplumcu gerçekçilik yazınsal alanda Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren etkisini göstermeye başlar. Ahmet Demir bu fitilin ateşlendiği dönemi şu şekilde anlatır:

“Toplumcu gerçekçilik; 1925-1940 yılları arasında, edebiyatımızda öne çıkmaya başlar ve böylece ‘gerçekçilik’ yeni bir boyut kazanır. Türk edebiyatında ‘gerçekçilik’ artık Marksist felsefenin yazın kuramı olan toplumcu gerçekçi bir çizgide gelişir. Türkiye’de, felsefi ve siyasal amaçları çok farklı olan toplumcu gerçekçi yazının mücadelesi Cumhuriyet döneminde, Takrir-i Sükûn Kanunu’nun yürürlükte olduğu günlerde, şiir alanında ve Nazım Hikmet’in önderliğinde başlar.

³⁶ Oktay, a.g.e., s.252.

³⁷ Kahraman, a.g.e., s.55-56.

³⁸ Oktay, a.g.e., s.248-249.

Nazım Hikmet, Resimli Ay'ın 1929 yılında yayımlanan 4. Sayısından itibaren 'Bu nüshamızda yeni bir mücadeleye başlıyoruz. Maksadımız layık olmadıkları halde, kendimize put yapıp taptığımız kimseler üzerindeki mukaddes örtüyü kaldırmaktır.' İfadeleriyle başlattığı 'Putları Yıkıyoruz' kampanyasıyla dönemlerinin önde gelen isimleri olan Abdülhak Hamit ve Mehmet Emin'e karşı çıkarak onların şairliğini reddeder."³⁹

Böylece Nazım Hikmet toplumcu gerçekçi cephedeki yerini alır ve geleneğe karşı ilk kurşunu atarak adeta savaşı başlatır. Döneminde çok ses getiren bu tartışmaya rejimin savunucuları olan Yakup Kadri, Hamdullah Suphi başta olmak üzere Halit Fahri gibi devrin birçok sanatçısı ve fikir adamı katılır. Tüm bunlar yazın dünyasında yeninin habercisi olarak yorumlanır. Ayrıca bu akım için toplumcu gerçekçi teriminin kullanılmasının o dönemde Türkiye'de 'sosyalizm, komünizm' gibi terimlerin yasak olması ve toplum tarafından kabul görmemesi gibi nedenlerden dolayı olduğunu da söyleyebiliriz.

Mehmet H. Doğan, Nazım Hikmet'le gelen değişimi şöyle açıklar:

"Nazım'la birlikte şiirde gerek içerik gerekse biçim yönünden hızlı bir değişim başladı. Biçimde en cesur deneyimlere girişilmeye başlandı. Şiirin konusu o güne kadar alışılmamış alanlara (politik, ideolojik) doğru genişledi. Şiirin yaşamla, insanla, toplumla bağları, eskisiyle karşılaştırılamayacak biçimde pekişti. Nazım yazdığı yazılarla şiir ve sanat sorunlarını irdeliyor, seste ve söylemde yeni propagandacı ve politik yanı ağır basan bir şiiri temellendirmeye çalışıyordu."⁴⁰

Nazım Hikmet, bu çalışmalarıyla edebiyatımızda '1940 Kuşağı' olarak anılan dönemin hazırlayıcısı ve yol göstericisidir.

1940 başında Gavsî Halit Ozansoy'un *İstiklal Gazetesi*'nde 'Tasfiye Lazım' başlıklı yazısıyla başlayan, 1929'daki 'Putları Yıkıyoruz' kampanyasına benzer 1940 Tasfiye Hareketi,⁴¹ edebiyatımızda bugün bile tartışma konusu olan bir dönemin, meşhur 1940 Kuşağı'nın başlangıcı sayılır.

O yılları ve 1940 Kuşağı'nın sahneye çıktığı ortamı Hikmet Altınkaynak şöyle anlatır:

"İkinci Dünya Savaşı yaşanmaktadır. Dünya politikası, emperyalist ülkelerin günlük oyuncağıdır. Türkiye'de yeni yeni filizlenmeye çalışan kapitalizm, kendi gelişimi için birtakım yatırımlarla güçlenme evresindedir. Bir yandan kapitalizm, bir yandan toplumcu kültür kurumları kitleleri etkilemekte, şairleri yaşadıkları sosyo-ekonomik yaşam içinde sarısmaktadır. Doğal olarak da toplumcu kültürün, toplumcu sanatın çıkarına uygun olarak bir şairler grubu oluşmaktadır. Yaşamdaki bu çelişki hem

³⁹ Ahmet Demir, "Gerçekçilik Tartışmaları", **Türk Edebiyatı Tarihi 3**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007, s.436.

⁴⁰ Mehmet H. Doğan, "Toplumcu Gerçekçilik, Nazım Hikmet ve 1940 Kuşağı", **Adam Sanat**, S.62, Ocak 1962, s.58.

⁴¹ A.g.m., s.65.

koşulların gereği hem de bilinçli bir toplumcu şairler grubunun çabası olarak ortaya çıkar. İşte bu çabayı yürüten faşizme ve emperyalizme karşı savaş açan 1940 Kuşağı'dır."⁴²

Bu kuşak şairleri; Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Cahit Irgat, M. Niyazi Akıncıoğlu, A. Kadir, Suat Taşer, Mehmed Kemal, Enver Gökçe, Ömer Faruk Toprak, Ahmet Arif, Attila İlhan, Arif Damar, Şükran Kurdakul'dur.⁴³ Nazım Hikmet bu yıllarda hapistedir ancak bu kuşak şairleri Nazım'ın düşüncelerine ve sanat anlayışına sahip bir kuşaktır. Marksizm'in getirdiği kavramları köycülük ve halkçılık başlığı altında ele alırlar.

Nesir alanında ise toplumcu gerçekçi akımın öncüleri Sadri Ertem ve Sabahattin Ali'dir:

Resimli Ay dergisinde başlatılan sosyalist gerçekçi hikâyenin ilk önemli ve dikkate değer örneğini Sadri Ertem, bu dergide çıkan 'Bacayı İndir Bacayı Kaldır' (1928) hikâyesiyle verir. Onun Bacayı İndir Bacayı Kaldır (1933), Korku (1934), Bay Virgül (1935), Bir Şehrin Ruhu (1938) adlı hikâye kitapları bu akıma bağlı olarak oluşturulmuş hikâyelerden oluşur. Dil, üslup, teknik bakımından zayıf olan bu metinlerde olay, tez, fikir ideolojik yaklaşım, peşin hükümler ön plana çıkar.⁴⁴

Ahmet Demir, Ertem'in toplumcu gerçekçi metin üretmek dışında farklı bir özelliğine daha dikkat çeker: "Sadri Ertem romanlarının ve hikâyelerin yanı sıra toplumcu gerçekçiliğin kuramsal yönüyle de ilgilenip yazılarıyla; gerçekçi ve tezli, toplumsal konuları işleyen bir edebiyat oluşturulmasını ister ve yeni sanatın (toplumcu gerçekçiliğin) felsefesini tanıtır."⁴⁵

Nurullah Çetin'in düşüncelerine göre; "Sadri Ertem'den sonra Sosyalist realist hikâyenin en yetkin temsilcisi Sabahattin Ali (1907-1948) görülür. Hikâyeleri Değirmen (1935), Kağrı (1936), Ses (1937), Yeni Dünya (1943), Sırça Köşk (1947) adlı kitaplarında toplanan yazar sosyalist realizme romantik bir hava verir."⁴⁶

Toplumcu gerçekçi akımın bizdeki diğer temsilcileri: Halikarnas Balıkcısı, Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Samim Kocagöz, Bekir Yıldız, İlhan Tarus, Kemal Tahir, Kemal Bilbaşar, Mehmet Seyda, Mehmet Başaran, Necati Cumalı, Nezihe Meriç, Orhan Kemal, Muzaffer Buyrukçu, Osman Şahin, Leyla Erbil, Sevgi Soysal,

⁴² Hikmet Altınkaynak, **Edebiyatımızda 1940 Kuşağı**, Türkiye Yazarlar Sendikası Yayınları:2, İstanbul, 1977, s.19.

⁴³ A.g.e., s.110.

⁴⁴ Nurullah Çetin, "Türk Hikâyesinde Sosyalist Realizm (Toplumcu Gerçekçilik)", **Hece-Hikâye; Hikâyemüzde Toplumcu Gerçekçilik**, S.4, Ankara, 2004, s.53.

⁴⁵ Demir, a.g.m., s.438.

⁴⁶ Çetin, a.g.m., s.54

Talip Apaydın, Yaşar Kemal, Mahmut Makal, Zeyyat Selimoğlu, Erendiz Atasü, İnci Aral, Kemal Ateş gibi isimlerdir.⁴⁷

Toplumcu gerçekçi akımın edebiyatımızdaki konularına yahut konularının genel başlıklarına baktığımızda Türk köyü ve köylüsü, yurt içinde ve yurt dışında bulunan Türk işçileri, büyük kentlerin varoşlarında yaşayan orta ve alt gelir grubuna dâhil insanlar ile Türk kadını ve sorunları, siyasi mücadele konuları üzerinde yoğunlaştığını görürüz.⁴⁸

Nurullah Çetin, sosyalist gerçekçi metinlerdeki ortak özellikleri şöyle ortaya koyar:

“Öncelikle olay unsuruna ağırlık veriyorlar. Aktarılması gereken, mesaj yüklü çarpıcı olaylar buluyorlar ya da uyduruyorlar. Bu çarpıcı olayı Marksist sınıf ayrışması ve çatışması kuramına göre düzenliyorlar. Kişiler, Marksist ideolojiye bağlı üretilen tiplere dönüştürülüyor. Her hikâye kişisi, içine sokuşturulduğu sınıfa göre düşünüp davranıyor. Kapitalizmin, burjuvazinin ne olduğunu hiç bilmeyen bir ağa, mensup edildiği sosyal sınıfa uygun bir kişiliğe büründürülüyor. Sıradan, basit ve cahil bir köylü de devrimci bir proleterya gibi davranıyor. Bireysel nitelikli kimi olaylar ideolojik içerikli sosyal bir niteliğe büründürülüyor....Genellikle süslemelere, edebî sanatlarla yer vermeyen basit, yalın bir dil ve üslup tercih ediliyor. Sosyal fayda değeri ön planda olduğu için sanatsal ve estetik değer geri plana itilmiş...Çoğu zaman hikâyeye konu olan bölgenin yerel dil unsurlarına, konuşma biçimlerine, özel terimlerine fazlaca yer verilmiş....Sosyalist realist yazarlar, genellikle köy kökenli oldukları için içinden çıktıkları toplumun folklor zenginliklerini, mahalli dil özelliklerini ve çeşitliliğini, halkın konuşma dilinde var olan ifade biçimlerini, deyimleri, atasözleri, ifade kalıplarını, mani, tekerleme, türkü gibi edebî ürünlerini eserlerinde kullandılar.”⁴⁹

Toplumcu gerçekçi yazın ortamı görüldüğü gibi kendini tekrar eden kalıplar etrafında döner. Hatta olay örgüsü içinde yer alan kahramanların karakter değil de bir tip olduğu yorumu rahatça yapılabilir. Bu düşüncelerimizi de Ahmet Oktay’ın cümleleriyle şöyle destekleyebiliriz:

“Nazım’dan bu yana, üstelik büyük ölçüde düzey yitirerek, solcu yazın iyi köylü/kötü ağa, sömürülen işçi/sömüren patron, kerim devlet/baskıcı devlet, yoksulluk/zenginlik, cahillik/okumşuluk türünden kavram çiftleri üretmiş, bu kavramsal çizelgedeki ikinci terimler hep kapitalizmin nitelikleri olarak alınlanmıştır.”⁵⁰

Zaten rahat bir ortamı olmayan buna rağmen iyi ya da kötü bir şeyler üretmeye çalışan solcu yazın 1940’lı yıllarda siyasetin baskısını iyiden iyiye daha fazla hissetmeye başlar: “Sol, kısa süre sonra infıratçılık (yalnızcılık) politikasını

⁴⁷ Çetin, a.g.m., s.54.

⁴⁸ A.g.m., s.54.

⁴⁹ A.g.m., s.68-69.

⁵⁰ Oktay, a.g.e., s.249.

benimseyecek, reel yazınsal üretim sürecinden kendisini dışlayacak, dünya yazınındaki değişimin uzağında yaşamayı seçecektir. Gerçekten de 1944 tutuklamalarından itibaren, toplumcu yazarlarda hayret edilmesi gereken bir içe kapanış görülür.”⁵¹ İçe kapanışla beraber toplumcu yazın çöküş evresine girer diyebiliriz. Bu özellikle 1960’lı yıllarda hissedilir. Karşılaşılan sıkıntı özellikle tutarsızlıktır:

“1941’e kadar, yazın alanında görülen aydınların büyük bölümü, resmî ideolojinin devletçilik, devrimcilik, halkçılık ilkelerine yürekten inanmışlardır. Ne var ki, bu yazarların da tıpkı Osmanlı dönemi aydınları gibi, Marksçılığı ekonomik/sınıfsal ağırlıklı yanıyla değil siyasal özgürlük terimleri açısından algıladıkları söylenebilir. ‘İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz’ anlayışı, bu yazarların bütün halkçı çözümlemelerini temelini oluşturmakta, ama bu temel, yıllarca sürececek olan yönetsel tutarsızlığın ve şematik köycülüğün de kökenini oluşturmaktadır. Egemen ideoloji ile bu iç içe bulunuş, temel kategorilerin birbirine karıştırılması ve bulanıklaştırılması sonucunu vermiştir. Hiç kuşkusuz, geçilen sürece ilişkin taktik bir sorun olarak görülebilir bu yaklaşım.”⁵²

Toplumcu gerçekçi yazında 1940 Kuşığı şair ve yazarları ile yaşanan kıpırdanma resmî ideoloji ile iç içe geçmişliği biraz olsun aşma ve kuramsal boyutu berraklaştırma potansiyeline sahipken bu şansları ellerinden alınır. Böylece bu kuramsal karmaşa 1960’lı ve sonrası yıllara da taşınır. Belki de bu dönem sanatçıların toplumcu gerçekçi yerine sadece toplumcu olarak anılmalarının sebebi buraya dayanıyor olabilir. Aynı zamanda Türkiye’deki sol veya Marksist tabanlı yazın dünyadaki emsalleriyle yakın seviyeye gelme fırsatını yitirmiş de olabilir.

Bunların sonucunda edebiyatımızda Nazım Hikmet’le başlayan özellikle 1925-1940 yıllarında etkili olan toplumcu gerçekçi akım 1980’li yıllara doğru etkisini iyice yitirir.

⁵¹ Oktay, a.g.e., s.422

⁵² A.g.e., s.373.

BİRİNCİ BÖLÜM

NECATİ CUMALI'NIN HAYATI, EDEBÎ HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI

Necati Cumalı, 13 Ocak 1921'de günümüzde Yunanistan'ın kuzeyinde yer alan "Psoderi Dağı'nın eteklerinden inen derin bir koyağın ağzında"⁵³ kurulmuş Florina'da büyükbabasının evinde doğar. Asıl adı Ahmet Necati Acar'dır. Ona Ahmet adını dedesi İbrahim Efendi, Necati'yi ise babası verir. Kendisi bu bilgiyi şöyle anlatır: "Benim küçük adım Ahmet. Dedem Ahmet koymuş önce, sonra babam Necati'yi ilave etmiş."⁵⁴ Necati Cumalı kendisinin söylediğine göre sonradan babasının da izniyle soyadını değiştirir:

"Benim asıl adım Ahmet Necati Acar'dı. Babamın aldığı Acar soyadını yakıştıramadım şiirlerime. Edebiyatımızda Ahmet bolluğundan geçilmiyordu. Bir Ahmet daha olmak istemedim. Mahkeme kararıyla Necati'ye uyumlu gelen Cumalı soyadını aldım."⁵⁵

Necati Cumalı, yeni aldığı bu soyadının annesinin doğum yeri olan Kaylar köyüne dayandığını şöyle anlatır: "Kaylar şimdiki adıyla Ptolemais annemin kasabasıydı. Soyadımın geldiği Cuma da Kaylar'ın biraz daha güneyinde, kasabanın ilk merkezinin adı."⁵⁶ Cumalı, Florina'dan Mustafa ve Kaylar'dan Fıtnat'ın altı çocuğunun ilkidir.

Dedesı İbrahim Efendi onun hayatında farklı bir yer tutar. *Makedonya 1900* adlı kitabında babasının ağzından anlattığı *Babam* başlıklı hikâyede dedesini konu alır. İbrahim Efendi, vatansever, dinine bağlı ve otoriter bir insandır. Cumalı onu şöyle anlatır:

"Kur'an en büyük mutluluk kaynağıydı babamın. Çarşı içindeki o küçük dükkânı, evi, karısı, çocukları, Florina'ya bir buçuk saat uzaklıktaki bağı ile tarlası, hep Kur'an'ın verdiği büyük erişilmez mutluluğu tamamlamak için bağışlanmış gibiydi ona. Hiç eksigi yok sayardı kendini. Arayan, onu dükkânında bulamazsa camide bulurdu."⁵⁷

Babası, dedesine göre zıt karaktere sahip bir insandır. Cumalı, babası ile dedesi arasındaki farklılığı yine kendi cümleleriyle Songül Taş ile yaptığı söyleşide şöyle anlatır:

⁵³ Necati Cumalı, *Makedonya 1900*, Cumhuriyet Kitapları, 2010, s.9.

⁵⁴ Songül Taş, *Necati Cumalı ve Oyunları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.326.

⁵⁵ Necati Cumalı, "Etiler Mektupları, Bir Düzeltme" *Türk Dili*, S.364, 1982, s.205.

⁵⁶ Necati Cumalı, *Revizyonist*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1979, s.198.

⁵⁷ Necati Cumalı, *Makedonya 1900*, Cumhuriyet Kitapları, 2010, s.24-25.

“Büyükbabam 1927’de öldü. Ben altı yaşındayken, yediyi sürerken...Büyükbabam ilginç adamdı, Kur’anları var...Buna karşılık gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin planlı kurucusu ve başkanı...Büyükbabam, babamın müsbet ilimler okumasını çok istemiş. İstanbul Lisesi’ne göndermiş, yatılı...Babam okumuş...sonra gitmemiş, canı istememiş. Babam şeydi, nasıl desem, babasına benzemezdi bir kere. Çapkın, kumarbaz, yakışıklı ve çok tatlı bir adamdı.”⁵⁸

Annesi ise Cumalı’ya göre üstün zekâlı ve çalışkandır. O çocuklarıyla ilgilenen iyi bir kadındır. Cumalı, anılarında annesinin ona bir şekilde vakit ayırdığını “Çocukluk yıllarımda ağır ev işlerinden annemin beni parklara bahçelere götürecektir vakti olmasa da bir köşede arkadaşlık edecek dakikalar bulurduk.”⁵⁹ diye anlatır.

Necati Cumalı, hayatının çok az bir kısmını Florina’da geçirir. Kurtuluş Savaşı sonrası imzalanan Lozan Antlaşması’ndan sonra Batı Trakya Türkleri ile Batı Anadolu Rumları arasında gerçekleşen mübadele ile Florina’dan ayrılmak zorunda kalırlar. Bu durumu hiç kabullenemeyen kişi ise dedesi İbrahim Efendi’dir. Selanik’te zorla vapura bindirildiği sırada felç geçirir. Bu üzüntü ömrünün de kısalmasına sebep olur. Mübadeleden üç yıl sonra vefat eder.

1924 yılında gerçekleşen bu zorunlu göç ile Cumalı ve ailesi ileride yazarın hayatında büyük bir yer kaplayacak olan İzmir’in Urla ilçesine yerleştirilir. Her şeyden önce Cumalı henüz üç yaşında iken kendisini yeni bir coğrafyada bulur. Bu durum Cumalı’yı öyle derinden etkiler ki ona, “bir göç yaşadım, dil değiştirdim...”⁶⁰ cümlesini kurdurtur. Yine bir konuşmasında göç sonrası çocukluk yıllarına ait bir dönemi şöyle anlatır:

“Sanıyorum ki çocukluğumun ilk yıllarının çizgilerini hala koruyorum. O göçü yaşamış olmak, o sıkıntıları...Sonra Urla’nın güzelliği...Orada büyüdüm. Çok çabuk dünya bunalım yılları geldi, anımsarım. O sefalet yıllarını anımsarım. Sokakta, belediye önünde yüz kişi, iki yüz kişi toplanmış, Belediye onlara un dağıtır...Babam varlıklıydı. 1931 yılına kadar varlıklıydı. Kırk parasız kaldı sonra. ‘Ben oğlumu Galatasaray’a göndereceğim.’ diye yinelerdi babam. İlkokul bitti, baktık babamın beni çarşıya gönderecek hali yok. Yine de götürdü, yedi sekiz gün geç olarak. Yer yok dediler. Ağlaya ağlaya döndüm.”⁶¹

İlkokulu, Urla’da Şehit Kemal İlkokulu’nda 1932 yılında tamamlayan Cumalı’nın ortaokula gitme isteği önce olumsuz sonuçlansa da 1935 yılında İzmir Erkek Muallim Mektebi’nin orta kısmını bitirir. Bu gelişmeleri Necati Cumalı şöyle anlatır:

⁵⁸ Taş, a.g.e., s.325.

⁵⁹ Necati Cumalı, **Yeşil Bir At Sırtında**, Can Yayınları, İstanbul, 1990, s.187.

⁶⁰ Necati Cumalı, “RaikAlınacak’a Mektup”, **Türk Dili**, S.30, 1992, s.50.

⁶¹ Necati Cumalı, Oktay Akbal, Melisa Gürpınar, “Konuşmalar”, **Türk Dili**, S.30, 1992, s.39.

“Bağlardayız, bir de baktım yengem İzmir’den kalkmış gelmiş. ‘Ben oğlumu okulsuz bırakmam’ dedi. ‘Hazırla eşyani!’ dedi. Aldı beni İzmir’e götürdü. Bakın bunlar sosyal borçlar. Urla’da biz, yetmiş kişi bitirdik ilkokulu. Ortaokula giden bir tek ben oldum aralarından. Beni de yengem aldı, yanında okuttu üç yıl.”⁶²

Daha sonra lise eğitimini de 1938 yılında İzmir Atatürk Lisesi’nde tamamlar. Başarılı bir öğrenci olan Cumalı, Serap Akçaoğlu ile yaptığı söyleşide lise hayatına dair şu anekdotu paylaşır:

“İzmir Atatürk Lisesi’nde ikmallsiz sınıf geçmek, çok talihli babalara nasip olur. İzmir Atatürk Lisesi’ni bitirmek öyle herkese nasip olmaz...O zamanlar hoca anlatırdı, ardından ben anlatırdım. Okul mokul bana dayanır mı? Hocalar gel bir de sen anlat derlerdi bana, kendileri anlattıktan sonra.”⁶³

Hemen ardından İstanbul Hukuk Fakültesi’ne başlar. Ancak buradaki eğitimini yarıda bırakarak Ankara Hukuk Fakültesi’nde devam etme kararı verir. Hayatının bu döneminde yaşadıkları kendi ifadesiyle şöyledir:

“Ben çıkmaza girdiği, tekdüzeleştiği her yol ayrımında değiştirdim yaşamımı. 1938’de İstanbul Hukuku’na yazılmışım. 1938 Eylül sonları ile 1939 Ocağı arası tam bir bunalım ayları oldu yaşamımda. Gerçekten aşık mıydım? Yoksa cinsel bunalımlar mı geçiriyordum? Sıkıntılı, soluk almaz biri olmuştum. Elime hangi dersi alsam bir sayfa okuyamıyordum. Sokaklara atıyordum kendimi. Bıraktım İstanbul’u, Ankara Hukuk’a aktardım kaydımı. İstanbul Hukuku dört yıl, Ankara üç yıldır. Şiir yapışmıştı yakama. Öğrencilikten ne kadar çabuk sıyrılırsam o kadar iyiydi. Aştan, İstanbul’dan kaçtım dört yıllık üniversite cezasını üç yıla indirdim.”⁶⁴

Üniversiteden sonra 1941 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi’nde çalışmaya başlar. 1942 baharında askerlik görevi için Yedek Subay okuluna girer, okuldan sonra Çanakkale Ezine’de görevlendirilir. O yıllara ait anılarını kitabında şöyle anlatır:

“Yedek subaylık dönemim ikinci bir üniversite oldu yaşamımda. Ezine’de ilk işim bir posta kutusu kiralamak, ilk aylığımdan ‘Adımlar’, ‘Yurt ve Dünya’ dergilerine abone olmak, Remzi Kitabevi’ne on kitaplık bir sipariş (ödemeli) vermek oldu. Ezine’ye giderken tek kitap götürmemiştim. Ezine’den bir sandık, hepsini de okuduğum, kitapla döndüm Urla’ya. Bodrumlu bir Ali Kahraman Çavuş vardı; marangozdu. Ağırbaşlı efendi bir çocuktı. Beni çok severdi. Bir gün kitap yığınızı gördü: ‘Teğmenim tahtasını alın size bir sandık yapayım hatıram olur...’ dedi. Urla’daki evde duruyor olmalı o sandık.”⁶⁵

Necati Cumalı, askerlik sonrası 1945 yılında Ankara’ya döner. Ankara’da Cahit Sıtkı ile beraber ev kiralar ve Millî Eğitim Bakanlığı’nın Yayın Müdürlüğünde çalışır.⁶⁶ Oradan ayrıldıktan sonra üç yıl boyunca yine Ankara’da Güzel Sanatlar

⁶² Cumalı, Akbal, Gürpınar, a.g.m., s.39.

⁶³ Serap Akçaoğlu; **Necati Cumalı’nın Hikâye ve Romancılığı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, s.443.

⁶⁴ Necati Cumalı, **Yeşil Bir At Sırtında**, Can Yayınları, İstanbul, 1990, s.237.

⁶⁵ A.g.e., s.237.

⁶⁶ Akçaoğlu; a.g.e., s.5.

Genel Müdürlüğü'nde Devlet Tiyatrosu yayın işlerini yürütür.⁶⁷ 1948 yılında aynı zamanda dostu olan Güzel Sanatlar Genel Müdürü olan Halil Fıratlı'nın görevden alınıp İzmir'e atanmasıyla Cumalı da görevinden istifa ederek İzmir'e gider.⁶⁸ İzmir'e dönüşüyle mesleğine de döner. 1949 yılında avukatlık stajını tamamlar ve yedi yıl süresince İzmir ve Urla'da serbest avukatlık yapar.⁶⁹

Hayatının sonraki döneminde Cumalı, avukatlık mesleğinden sıkılmış olmalı ki kendi ifadesiyle bunu ve hayatına yeni bir yön verişini anılarında şöyle anlatır:

“Avukatlıkta yokuşu çıktıktan sonra bıkkınlık getirdim. Öğreneceğim bir şey kalmamış, yazacağım çok şey birikmişti. Kalktım cebimde bir ay geçinebileceğim turist dövizleriyle Paris'e gittim. Altı ay karaborsadan döviz sağlayarak, borçlanarak yaşadıktan sonra Sevgili Munis Ozansoy'un yardımıyla Basın Ataşeliğinde küçük bir iş buldum. Bana öğrenci aylığı kadar para getiren bir iş radyo dinleme görevlisi...Paris'e giderken çevremdekiler 'Deli misin?' demişlerdi bana. Sekiz yılda kurduğum işimi bırakıyordum.”⁷⁰

Bu Paris macerası on sekiz ay sürer. 1959 yılında Türkiye'ye döner. Artık aklında hayatını avukatlıktan değil de sanattan kazanmak vardır. İstanbul'a yerleşir ve bir süre Radyo Evinde Basın-Yayın Müdürlüğü İstanbul Temsilciliği; sonra radyo oyunları redaktörlüğü yapar.⁷¹ 1960 yılında aynı kurumda bir üst katta Dış Basın Bürosu Şefi olarak çalışan Berin Hanım ile tanışır. Yazar bundan Serap Akçaoğlu ile söyleşisinde şöyle bahseder: “Berin, basın yayında çalışıyordu. Basın Ataşeliği yaptı. Eşimi tanımayan yoktu. İstanbul'un en güzel kızıydı. Bizi Allah karşılaştırdı. 'Kısmetin burada gel, gör' dedi.”⁷² Aynı yıl evlenirler. 1963 yılında Cumalı, eşinin Tel-Aviv Tanıtma Ataşeliğine atanmasıyla İsrail'e, 1964 yılında ise Paris Basın Ataşeliğine atanmasıyla da Fransa'ya gider. 1966 yılında Berin Hanım, eşinin yazdığı yazılar nedeniyle görevden alınır. Böylece İstanbul'a dönerler. Necati Cumalı bu olaylarla ilgili söyleşisinde şöyle yakınır:

“Eşim son derece iyi bir insan. Bana destek oldu. Hakkı ödenmez. Eşim Fransa'da Basın Ataşesiydi. Benim yüzümden çok şeyler kaybetti. Yok komünist karısı yok bilmem ne diye. Komünizmden mahkûm olmadım. Mahkemeye çıkmadım. Mahkemeye lüzum yok diyorlar. Elinde belge yok ama nereden takıyorsa takıyor birileri. Komünist olmanın birtakım tarifleri var. Sol eğilimli olabilirim. Ama komünist olmak için bir parti mensubu olmak lazım. Ben bazı partilere üye oldum ama hiçbirinin adı komünist partisi değil.”⁷³

⁶⁷ Selçuk Tunalı, “beni en sevdiğim halimle hatırla” Necati Cumalı Kitabı, Yarımada Yayınları, İzmir, 2001, s.7.

⁶⁸ Şerif Aktaş, “Necati Cumalı”, *Türk Dili*, S.454, 1989, s.200.

⁶⁹ Tunalı, a.g.e., s.7.

⁷⁰ Necati Cumalı, *Yeşil Bir At Sırtında*, Can Yayınları, İstanbul, 1990, s.238.

⁷¹ Aktaş, a.g.m., s.200.

⁷² Akçaoğlu; a.g.e., s.422.

⁷³ Akçaoğlu, a.g.e., s.459-460.

Necati Cumalı, İstanbul'a temelli dönüşünden sonra mesleki olarak sadece yazarlıkla ilgilenir. Bunun dışında belli aralıklarla TDK'nin yönetim kurulu toplantılarına katılmak için Ankara'ya gider gelir. Ayrıca bu süreçte çeşitli yurtdışı gezileri yapar.

Seksen yıllık hayatının büyük bir kısmını sadece edebiyatla ilgilenerek geçiren Cumalı, şiirlerin yanında hikâye, oyun, roman ve denemeleriyle de önemli bir isimdir. Yazar, 1998 yılında kanser ameliyatı geçirir. 10 Ocak 2001'de vefat eder ve 12 Ocak 2001'de İstanbul'da toprağa verilir.

2. EDEBÎ HAYATI

Necati Cumalı daha ilkokul yıllarından itibaren kitaplara meraklı bir çocuktur. “Kur’an’dan başka kitap bulunmayan bir evde büyüdüm”⁷⁴ dese de ilkokulda kendinden üst sınıfta okuyan komşu çocuklarından kitaplar temin ederek okumaya devam eder. Kendisine sorulan edebiyatla ne zaman tanıştınız, sorusuna şöyle cevap verir:

“Edebiyat doğuşumda var benim. Daha ben edebiyatçı olmadan benim edebiyatçı olacağımı, beş yaşındayken söylerlerdi. Ben altı yaşındayken okula başladım. Hocam edebiyatçı olacağımı bilirdi. Geometrim, hesabım da iyiydi ama edebiyatım daha iyiydi...Ortaokuldan sonra edebiyat merakı başladı. Bir koltukta iki karpuz oldu. Edebiyata sabırla başladım ben. Bir tarafta dersler vardı bir tarafta sürekli okurdum. Çocukluğumda okul kütüphanelerindeki hikâyeleri okurdum. Orta mektepte Ömer Seyfettin, Sabahattin Ali, Sait Faik ünlerini yapmışlardı. Onları çok severek okudum.”⁷⁵

Cumalı, yazmaya ilk şiirle başlar. Şiirle ilk tanışması ise İzmir Erkek Muallim Mektebi’nde olur. Necip Fazıl şiiriyle karşılaşır ve bunu şöyle anlatır:

“Ortaokulun son sınıfında karşılaştım şiirle. O yıl merhum Refik Ahmet Sevensil’in hazırladığı bir Türkçe kitabını alırdı bize öğretmenimiz. Kitapta Necip Fazıl’ın şiirleriyle karşılaştım: Otel Odaları, Heykel, Geçen Dakikalarım...O zamana kadar okuduğum manzumelere benzemiyordu bu okuduklarım. Büyülenmiş, hemen ezberlemiştim bu parçaları. Bu şiirlerin itmesiyle okul kitaplığında ‘Örümcek Ağı’ nı, ‘Kaldırımlar’ ı buldum. Sevdığım şiirleri bir deftere geçirmeye başladım.”⁷⁶

Artık bir şiir heveslisine dönüşen Cumalı, araladığı bu şiir kapısından içeri yavaş yavaş girmeye başlar. Sonra Faruk Nafiz Çamlıbel’i okur ama ondan pek hoşlanmaz. Ardından Nazım Hikmet şiiri ile tanışır ve ona bağlanır. Sonraki yıllarda beğendiği şairler arasına Haşim ve Yahya Kemal de eklenecektir. Lise son sınıfta aynı okulda öğrenim gören sonraki yıllarda felsefe profesörü olacak olan Hüseyin Batu ile tanışır. Hüseyin Batu sanat dergileriyle ilgilen bir gençtir ve Cumalı onun aracılığıyla dergileri tanımaya başlar. Necati Cumalı bu tanışmayı ve şiir yazmaya başlamasını şu cümlelerle anlatır:

“O dergileri, 1930’ların Cahit Sıtkı, Dıranas gibi şairlerini Hüseyin’in aracılığıyla tanıdım. Özellikle akşam yemeklerinden sonra soluk almadan şiirden konuşurduk. Hüseyin, şiir tutkusunun beni nasıl sardığını gördükçe, sık sık ne zaman şiir yazmaya başlayacağımı sorardı. Dur hele şu lise bitsin derdim. 1930 Haziran’ında o sıkı liseyi takıntısız bitirdim. Baba evine dönünce ilk şiirlerimi yazmaya, Hüseyin’e postalamaya başladım.”⁷⁷

⁷⁴ Aktaş, a.g.m., s.197.

⁷⁵ Akçaoğlu, a.g.e., s.444.

⁷⁶ Aktaş, a.g.m., s.197.

⁷⁷ A.g.m., s.198.

Cumalı, ilk şiirini etkilenmeler üzerine kaleme alır. Şiirini 1939 yılında Urla Halkevi dergisi *Ocak'ta* yayınlar.⁷⁸ Sonraları bu şiiri yayımladığı için utanç duyar. Bunun gibi etki altında olduğu birçok şiirini de yırtıp atar. Üniversite yıllarında çevresi de giderek genişler. Orhan Veli ile tanışır. Hüseyin Batu ile olan mektuplaşmalarının yanında, Ankara'da Sabahattin Kudret Aksal, Salah Bırsel, Baki Süha Ediboğlu, Şahap Sıtkı gibi isimlerle de dostluklar kurar.⁷⁹ 1941 yılında *Kızılçullu Yolu* adlı şiir kitabında yer alan şiirleri yazar. Bu kitap 1943 yılında Salah Bırsel ve arkadaşlarının kurduğu ABC Kitabevi'nde basılır.⁸⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar'ında bulunduğu bir dost meclisinde, Tanpınar'ın *Kızılçullu Yolu* ile ilgili söylediklerini Cumalı şöyle anlatır:

“1945'te Nahit Hanım'ın evinde tanıştığımız gece Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dediklerini hiç unutmam. Kızılçullu Yolu'nu okumuş, sevmişti. Övücü sözlerle kutladı, yüreklendirdi beni. Sonunda ‘romanlar, hikâyeler, oyunlar yatıyor bu şiirlerin altında. Malzemeniz zengin, siz yalnız şiirle kalmayın’ dedi. Önce kuşkuyla karşılamıştım. Acaba şiirlerimi yeteri kadar şiir değil de düz yazıya mı yakın buldu? Şair olamayacağımı mı söylemek istiyor? demiştim.”⁸¹

Bu sözler Cumalı'yı heyecanlandığı gibi aynı zamanda da cesaretlendirir. *Kızılçullu Yolu* şairin üslubunu bulduğu kitabıdır. Ezine'de yaptığı askerlik görevinden döndüğünde de elinde *Harbe Gidenin Şarkıları* adlı şiir kitabı vardır. (Aralık 1944)⁸² Bu kitaptaki şiirler aynı zamanda askerde geçirdiği günlerin duygularını da taşır. Daha sonra şiir kitapları birbiri ardına gelir. Necati Cumalı farklı türlerde eserler vermiş olsa da şiir onun için diğer türlerden biraz daha önceliklidir. Niçin şiir yazıyorsun sorusuna şöyle cevap verir:

“Yenilmemek için. Yaşamımda mutluluklarımın yanı sıra, düş kırıklıklarım, acılarım, kırgınlıklarım oldu. Şiir mutluluklarıma her kez yeniden yaşayabileceğim bir süreklilik kazandırdı. Acılarıma, düş kırıklıklarıma karşı zırh bana. Umutsuzluğa kapılmamı önledi. Yalansız, dürüst tek dostum oldu. Yaşadığım acıların ardından şiire dönmüş, şiir yazarken buldum kendimi. Yazdıkça güçlendim, yaşama bağlandım.”⁸³

Cumalı, sadece şiir yazmaz, şiir üstüne enine boyuna düşünür, ülkemizdeki şiir ortamı hakkında çıkarımlarda bulunur ve zaman zaman bunları da paylaşır. 1996 yılında söyleşi sırasında sorulan bir soru üzerine cevaben şiirin bir ihtisas ve emek işi olduğunu söylediği sözler şöyledir:

⁷⁸ Feyzi Halıcı, “Bir Şiirin Hikâyesi: Necati Cumalı”, *Türk Dili*, S.475, 1991, s.13.

⁷⁹ Aktaş, a.g.m., s.198.

⁸⁰ A.g.m., s.198.

⁸¹ Oktay Akbal, “Bir Sanatçının 24 Saati, Necati Cumalı”, *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1977, s.6.

⁸² Taş,a.g.e., s.7.

⁸³ Necati Cumalı, “Kendimle Konuşma”, *Türk Dili*, S.350, Şubat 1981, s.491.

“Türkiye kadar kötü şairin bulunduğu hiçbir memleket yoktur. Bütün geri kalmış ülkelerin ortak isyanıdır bu. Geri kalmış ülkelerde herkes kendini şair zannediyor. İleri ülkelerde Fransa’da, Almanya’da bunun ihtisas işi olduğu bilinir. Şiir öyle kolay yazılacak şey değildir. Beş altı sene uğraştığımı bilirim bir şiirle. Şimdi, bana Mehmet Kaplan sakla dediği için müsveddelerini saklıyorum. Bir şiirin en az otuz sayfa müsveddesi var. Tutmadı bir daha, tutmadı bir daha, o kelimeler tuttu mu birbirinden ayıramazsınız. Şiir odur.”⁸⁴

Necati Cumalı şiirden hikâye yazmaya geçse de ilk hikâyelerini lise yıllarında yazar, bu da şiire başladığı dönemlere tekabül eder. Sait Faik’i severek okur ve ondan çokça etkilenir. Bu etkilenmeyi şöyle belirtir: “Sait Faik adı beni sanata bağlayan ilk hayranlıklarım arasında yer alır. İnandığım, bağlı olduğum değer ölçülerimin, beğenilerimin, sanat anlayışımın yer etmesinde Sait Faik adına çok şeyler borçluyum.”⁸⁵ İlk hikâyesinin yayınlanması 1945 yılındadır. “Aysız Geceler adıyla, *Yücel* dergisinde”⁸⁶ çıkar. *Ulus* gazetesinde şiirleriyle beraber hikâyelerini yayınlarken, sadece hikâyelerini yayınladığı mecralar içinde *Varlık*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Yenilik*, *Yeditepe* gibi dergiler ve *Dünya gazetesi* yer alır. İlk yayınlanan hikâye kitabı ise *Yalnız Kadın* (1955)’dir.

Cumalı, şiirden arta kalan zamanlarını diğer türlerde eser vermeye ayırır. Oyun yazarlığında da iddialı olan yazar ilk oyunu *Boş Beşik*’i 1949 yılında kaleme alır. *Boş Beşik* oyunun yazılışını kendisi şöyle nakleder:

“Boş Beşik ilk yazılı şekliyle 1949 yılında oynadı. Çünkü bakın dört günde yazdım. O zaman avukat stajeriydim. Para da kazanırım diye şehir tiyatrosuna verdim. İzmir halkı da büyük ilgi gösterdi. Türk folklorünün ünlü bir hikâyesiydi Boş Beşik. Herkes kendine göre anlatırdı, yazılı metin yoktu sonra sonra oldu. Hatta benden sonra oldu. Boş Beşik’in ilk yazılısı benden çıktı.”⁸⁷

Tiyatroya olan sevgisi yine şiir ve hikâye gibi çocukluk yıllarında başlar. Geleneksel tiyatromuzdan etkilenererek başlayan bu sevgi ve ilgiyi *Ataç* dergisindeki *Tiyatro Üstüne Konuşma* adlı yazısında şu cümlelerle anlatır:

“Çok küçük yaşta, Urla’ya, gezici tiyatro, cambaz kumpanyaları, arada bir karagözcüler gelirdi. Çocukluğumda onların gelişleri kadar beni sevindiren başka bir olay hatırlamam. Cambazların palyaçoları vardı. O palyaçoların küçük skeçlerine, tekerlemelerine bayılırdım. Bir iki, en çok üç gün sonra bu türlü kumpanyalar kasabadan ayrılırdı. Arkalarından günlerce, aylarca akranlarımızla aramızda o skeçlerden, karagözlerden, salaş tiyatrolarından hemen hemen kelimesi kelimesine aklımızda kalan tekerlemeleri, oyunları tekrarlardık. Urla’daki evimizin bahçe tarafında bir samanlık vardı. İlkokulun üçüncü sınıfında bu samanlığı karagöz odası

⁸⁴ Taş, a.g.e., s.329.

⁸⁵ Olcay Öner, *Türk Roman ve Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984, Ankara, s.261.

⁸⁶ Dilşah Ünlü, *Necati Cumalı’nın Eserlerinde İzmir ve Çevresi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazimağusa, 2015, s.17.

⁸⁷ Akçaoğlu, a.g.e., s.446.

yapmıştım. Her akşam okul dönüşü toplayıp arkadaşlarıma bildiğim kadarıyla karagöz oynatırdım. Yıllarca tiyatro sevgim bilinçli bir şekil aldı.”⁸⁸

Tiyatroya o kadar bağlanır ki sürekli hayaller kurar. Hayallerinden biri de “Muhsin Ertuğrul ile tanışmak”⁸⁹ olur. Ankara’da Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğünde çalıştığı dönemde bu hayalini de gerçekleştirir.

1959’da Paris’ten İstanbul’a döndüğü yıl ilk romanı olan *Tütün Zamanı*’nı (ikinci baskısı Zeliş adıyla) yazar. *Vatan* gazetesinde tefrika edilir. Cumalı, “bir adam şiir yazıyorsa gerisi araba yoludur. Roman nedir? Roman masanın başında günde beş saat oturma enerjisini harcayan adamın yazdığı yazılardır”⁹⁰ sözleriyle roman yazmayı şiirden çok farklı ve daha kolay bir uğraş olarak görür. *Tütün Zamanı* da sipariş üzerine yazılmış bir romandır. Bu kitapla beraber üç romanı daha siparişle yazılır. Kendisi bunu şöyle anlatır:

“Ben romanlarımın dördünü sipariş üzerine yazdım. Bana ‘Bir roman yazar mısınız?’ dediler, yazdım. ‘Zeliş’ sipariştir. ‘Acı Tütün’ sipariştir. Gittim Hürriyet gazetesinden çağırdılar ‘Bir roman yazar mısın?’ ‘Yazarım!’ dedim, iyi para elli bin lira vereceklerdi. Ondan sonra oturdum üç konu anlattım. Onlar ‘Acı Tütün’ü seçtiler. Şey ‘Yağmurlarla Topraklar’ Yeni İstanbul gazetesinin siparişi üstüne yazıldı. ‘Aşk da Gezer’ Cumhuriyet gazetesinin siparişinden çıktı.”⁹¹

Necati Cumalı 1966 yılından sonra yaşamında meslek olarak sadece yazarlıkla ilgilenir. Ancak asıl mesleği olan avukatlık, yazarlık hayatında önemli bir yer tutar. Yazar, “Edebiyat kültürüyle hukuk birleşti mi çok tesirli oluyor...Avukatlık beni çok besledi...Eserlerimin çoğunda avukatlık günlerimin etkisi vardır.”⁹² diyerek avukatlığın verdiği avantaj ile tanık olduğu insanları ve olayları yazarlığın itibari dünyasına taşır.

1960’lı yıllardan sonra hayatının çoğunu İstanbul’da geçirse de çocukluğunu geçirdiği ve avukatlık yaptığı Urla, eserlerinde önemli yer kaplar. Özellikle taşra insanını verdiği eserlerinde Urla vazgeçilmezidir.

Cumalı, edebî hayatı boyunca herhangi bir edebî toplulukta bulunmaz. Bununla ilgili soruya “Hayır. Benim grubum felan olmadı.”⁹³ şeklinde cevap verir. Etrafında gelişen topluluklar ya da edebî hareketleri sadece gözlemlemekle yetinen

⁸⁸ Taş, a.g.e., s.11.

⁸⁹ Necati Cumalı, *Yeşil Bir At Sırtında*, Can Yayınları, İstanbul, 1990, s.92.

⁹⁰ Taş, a.g.e., s.330.

⁹¹ A.g.e., s.330-331.

⁹² Akçaoğlu, a.g.e., s.452.

⁹³ A.g.e., s.447.

yazar bireysel olmayı her zaman özgürlük kabul eder. Bununla ilgili fikrini anılarında şöyle belirtir:

“Özgürlüğümü, duygu, düşünce, dilediğim gibi yaşamak özgürlüğümü korumak isterim. Her zaman da istedim. Sürüye ayak uyduramam. Dostlarımı, düşmanlarımı kendim seçerim.”⁹⁴ “Büyük edebiyatçı yalnızdır, kartallar gibi tek başına, küçük hesaplardan uzak, yükseklerde uçar. Dost, düşman ayırmaz değerlendirmelerinde, çıkar gütmaz.”⁹⁵

Necati Cumalı, şiirlerinde insanların sevinç, özlem, bireyin kaygıları ve çağın sorunlarını işler. Tür olarak şiirde yer veremediği konularını hikâye ve romanlarına taşır. Hikâye ve romanda ise konu yelpazesi ağırlıklı olarak Ege ve yöresidir. Özellikle su ve tütün sorunu üzerinden köylü insanının yaşamı ve sorunlarına gerçekçi bir açıyla yaklaşır. Onun eserlerindeki gerçekçiliği Nihayet Arslan şöyle açıklar:

“O köylüyü ideolojik obje yaparak kusurlarını, zaaflarını ya da erdemlerini abartmak yerine, onu kendi doğal çevresi içinde, kendi töreleri, değer yargıları, duyguları ve inançlarıyla sadelikle yansıtmayı bilmiştir. Bu bakımdan Necati Cumalı’nın gerçekçiliği çarpıcı olmak için, az rastlanır, sivri olay ve kişilerin konu edilmesiyle uç noktalarda aranan bir gerçekçilik anlayışına karşıdır...Kişilerin kendi dar çerçeveli, basit dünyaları içinde gösterdikleri bireysel gelişimi ve eylemlerini realiteye uygun biçimde ortaya koyarak yaşayan, tanıdık, yadırganmayacak kişiler yaratır. Toplumsal yapılanmanın bütün engellemelerine rağmen, okumuş şehir insanının önyargılarından uzak kalabildikleri ve doğal bir ortamda yaşadıkları için daha kendine özgü olmayı başarabilmiş kırsal kesim insanlarındaki bireysel oluşumları izleyebilmiş nadir yazarlarımızdan biridir Necati Cumalı. Yazarın gerçeğe ve insana saygısı, Anadolu insanını deneysel ya da ideolojik bir obje olarak görmesine engel olmuştur.”⁹⁶

Ayrıca kadın erkek ilişkileri ve cinsellik de başlıca konularındandır. Kırsal kesim insanının cinsel hayatına eserlerinde değinmesi Necati Cumalı’yı edebiyatımızda farklı kılar.

Yazar oyunlarında da toplumsal yapıdaki aksaklıkları, çarpıklıkları ve insan ilişkilerini işler. Yerli konulara yer vermesi noktasında Türk tiyatrosunun gelişimine hizmette bulunur. Bu eserlerinde ulusallık daima ön plandadır.

Cumalı, farklı edebî türlerde eserler verir. Bu durum onu oldukça üretken bir yazar yapar. Oktay Akbal’ın “Şiirini, öykünü, romanını, oyununu nasıl yazarsın?” sorusu üzerine şöyle cevap verir:

“Önce rüzgârın taşıdığı tohum gibi küçük bir şey düşer aklıma. Bir anlamdır bu, bir gerçektir, yaşam ilişkilerimizde öz denilebilecek bir durumdur. Esin olsa olsa bu

⁹⁴ Necati Cumalı, **Yeşil Bir At Sırtında**, Can Yayınları, İstanbul, 1990, s.228.

⁹⁵ A.g.e., s.179.

⁹⁶ Nihayet Arslan, “Yitirdiklerimiz: Necati Cumalı”, **Türk Dili**, S.590, Şubat 2001, s.219.

olabilir. O tohumu alır geliştiririm sonra. Yazacak duruma gelmesini beklerim, yazarım, beğenmem, bir daha yazarım, gün, ay, yıl ne kadar geçerse geçer böyle. Yedi sekiz kez yazdığım oyunlarım vardır. Bir şiiri, eksik uymayan bir kelimesini bulabilinceye kadar kaç kez yazdığımı kendim de bilmem. Her yazışım sevinçle, umutla biter. Çok geçmeden o sevinç geçer. Yazdıklarımın kusurlarını görürüm.”⁹⁷

Edebiyatımızda toplumsal meselelere ilgi duyan ve bunlar karşısında kendisini sorumlu hisseden aydınlardan olan Necati Cumalı halkı ve halkın sorunlarını, halktan seçtiği insanlarla anlatan seksen yıllık yaşamını edebiyata adanmış bir çınardır. “Ulus olma”⁹⁸ sürecinin şairi olan Cumalı ardında şiir ve hikâye kitapları, romanlar, oyunlar, deneme kitapları, senaryo, anı kitabı, çeviriler ve incelemeler olmak üzere çeşitli türlerde eserler bırakır.

⁹⁷ Oktay Akbal, “Bir Sanatçının 24 Saati, Necati Cumalı”, **Cumhuriyet**, 19 Şubat 1977, s.6.

⁹⁸ “Bu şartlar içinde yetiştik. Böyle bulduk kendimizi, çünkü ulus olma sürecindeydik.” Taş,a.g.e., s.332.

3. ESERLERİ

3.1. ŞİİRLER

Kızılçullu Yolu (1943)

Harbe Gidenin Şarkıları (1945)

Mayıs Ayı Notları (1947)

Güzel Aydınlık (1951, 1971)

Denizin İlk Yükselişi (İlk üç kitabın eklemelerle yeniden basımı) (1954)

İmbatla Gelen (1955)

Güneş Çizgisi (1957)

Yağmurlu Deniz (Son iki kitabın eklemelerle yeniden basımı) (1968)

Başaklar Gebe (1970)

Ceylan Ağdı (1974)

Aç Güneş (1980)

Bozkırda Bir Atlı (1981)

Yarasın Beyler (1982)

Bütün Şiirleri 1 (Tufandan Önce, Bozkırda Bir Atlı, Aç Güneş, Huri ile Süleyman) (1983)

Sonraları bütün şiirleri toplu şekilde yayınlanır:

Aşklar ve Yalnızlıklar. Toplu Şiirler 1 (1985)

Kısmeti Kapalı Gençlik. Toplu Şiirler 2 (1986)

Necati Cumalı, “Yağmurlu Deniz” adlı kitabıyla 1968’de Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü’nü, “Tufandan Önce” şiir kitabıyla da 1984’te Yeditepe Şiir Armağanı’nı kazanır.

3.2.HİKÂYELER

Yalnız Kadın (1955, 1970)

Değişik Gözle (1957)

Susuz Yaz (1962)

Ay Büyürken Uyuyamam (1969)

Makedonya 1900 (1976) (Sonradan Dilâ Hanım adıyla tekrar basım) (1978)

Kente İnen Kaplanlar (1976)

Revizyonist (1979)

Yakub'un Koyunları (1979)

Aylı Bıçak (1981) (Sonradan Uzun Bir Gece adıyla tekrar basım) (1991)

Necati Cumalı, “Değişik Gözle” hikâye kitabıyla 1957’de, Makedonya 1900 ile 1977’de Sait Faik Hikâye Armağanı’nı iki defa kazanır.

Cumalı’nın bazı hikâyeleri de filme çekilir:

“Susuz Yaz” adlı hikâye 1963 yılında Metin Erksan tarafından sinemaya aktarılır. 1964 yılında Berlin Film Festivali’nde Altın Ayı Ödülü’nü alır. 1968’de ise oyunlaştırılarak sahneye konur.

3.3. ROMANLAR

Tütün Zamanı (1959, İkinci baskı “Zeliş” ismiyle 1971)

Yağmurlar ve Topraklar (1973)

Acı Tütün (1974)

Aşk da Gezer (1975)

Üç Minik Serçem (1990)

Viran Dağlar (1995)

Romanlarından “Viran Dağlar” 1995 yılında Yunus Nadi Roman Ödülü ile yine 1995’te Orman Kemal Roman Ödülü’nü alır.

“Zeliş” 1960 yılında sinemaya, 1973’te televizyona aktarılır. “Arkası Yarın” programına uygulanarak Türkiye radyolarında tekrar tekrar yayınlanır.

3.4. OYUNLAR

Boş Beşik (1949)

Mine (1959)

Nalınlar (1962)

Derya Gülü (1963)

Oyunlar 1 (Boş Beşik, Ezik Otlar, Vur Emri 1969)

Oyunlar 2 (Susuz Yaz, Tehlikeli Güvercin, Yeni Çıkan Şarkılar ya da Juliette 1969)

Oyunlar 3 (Nalınlar, Masalar, Kaynana Ciğeri 1969)

Oyunlar 4 (Derya Gülü, Aşk Duvarı, Zorla İspanyol 1969)

Oyunlar 5 (Gömü, Bakanı Bekliyoruz, Kristof Kolomb'un Yumurtası 1973)

Oyunlar 6 (Mine, Yürüyen Geceyi Dinle, İş Karar Vermekte 1977)

Yaralı Geyik (1981)

Dün Neredeydiniz (1983)

Bir Sabah Gülererek Uyan (1990)

Vatan Diye Diye (1990)

Devetabanı (1992)

Cumalı ayrıca Reşat Nuri Güntekin'in "Çalıkuşu" romanını 1963 yılında oyunlaştırır.

"İş Karar Vermekte" isimli oyunu 1957'de Basın Yayın Genel Müdürlüğünün kısa radyo oyunu yarışmasında ikincilik ödülünü; "Yaralı Geyik" 1978'de Muhsin Ertuğrul Oyun Ödülü'nü; "Dün Neredeydiniz" ise 1981'de Kültür Bakanlığı Tiyatro Ödülü'nü kazanır.

"Boş Beşik", "Mine" ve "Susuz Yaz" filme çekilir.

Bunların dışında Cumalı'nın yayınlanmayan oyunları da vardır: Ahmetlerim, Her Evde Hır Var (Gel Evlenelim, Yürü Boşanalım), Kuyu, Yalnız Ölü ve Şafak Karakolu.

3.5. DENEMELER

Niçin Aşk (1971)

Senin İçin Ey Demokrasi (1976)

Etiler Mektupları (1982)

Niçin Af (1989)

Şiddet Ruhu (1990)

Ulus Olmak-Atatürk Denemeleri (1995)

3.6. HATIRA

Yeşil Bir At Sirtında (1987)

3.7. SENARYO

Bağımsızlık ya da Ölüm (1990)

3.8. ÇEVİRİLER

Gottfried Keller, Yedi Efsane (1946) Dara Güney ile beraber.

Theodor Storm, Meşe Ağaçlı Köşk (1946) Dara Güney ile beraber.

Langston Hughes, Memleket Özlemi (1961)

Merimee Prosper, Altın Araba (1963)

Guillaume Apollinaire, Şiirler (1965)

3.9. İNCELEMELER

Muzaffer Tayyip Uslu, Şiirleri, Yazıları ve Kendisi İçin Yazılanlar (1956)

Guillaume Apollinaire, Yaşama Sanatı ve Şiirleri (1986)

İKİNCİ BÖLÜM

NECATİ CUMALI'NIN HİKÂYELERİNDE TOPLUMSAL MESELELER

Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı yazarlarından olan Necati Cumalı, günümüze kadar süregelen araştırmaların büyük bir kısmında toplumcu gerçekçi bir yazar olarak değerlendirilir. Çalışmamızın giriş bölümünde dünyada ve Türkiye’de toplumcu gerçekçilik kısımları için yaptığımız araştırmalarda da Cumalı’nın genel bir eğilimin etkisi -ya da baskısıyla- ağırlıklı olarak toplumcu gerçekçi bir yazar olarak nitelendiğini söylememiz mümkündür. Bunun başlıca sebebi Cumalı’nın eserlerinde gazetelerden, çevremizden aşına olduğumuz veya bizzat içinde yer aldığımız toplumsal meseleleri işlemesidir. Önceki bölümlerde Ahmet Oktay’ın da vurguladığı gibi toplumcu gerçekçiliğin ülkemizde tam anlamıyla anlaşıl(a)maması ya da eksik anlaşılmasından dolayı Necati Cumalı toplumcu gerçekçi bir yazar olarak anılır.

Çalışmamızın bu kısmında Necati Cumalı’nın kitaplarındaki hikâyelerden yola çıkarak yazarın toplumcu gerçekçi olarak nitelenmesine neden olan konuları metinlerden alınan örneklerle beraber tespit etmeye çalışacağız.

Gerçekçi bir yazar olan Cumalı, Serap Akçaoğlu ile yaptığı söyleşide kendisine yöneltilen iki farklı soruya cevap verirken şu cümlelerle gerçekçi yönünü vurgulamayı ihmal etmez:

“Ben gerçeği yazarım. Haberlerde duyduğumuz, çevremizde gördüğümüz olaylar bizi etkilemez mi?”⁹⁹ “Ben insancıl bir değer aradım yazdıklarımnda. İnsancıl gerçek önemli. Ya bir garibin savunması ya bir zalimin teşhiri. Benim için bunlar önemli. İyi dostun yanıdayım, iyi arkadaşın yanıdayım. Kötülöklere karşıyım. Bir yazardan da bunlar beklenir zaten.”¹⁰⁰

Cumalı’nın bu ifadeleri etrafında olup bitene duyarsız kalamayan ve kalemini gerçekçi bir tavırla iyilik için, daha iyi bir insanlık için çalıştıran bir sanatkar beyanı olarak okunmalıdır.

Necati Cumalı, çocukluğundan itibaren farklı coğrafyalarda bulunmuş, avukatlığı dolayısıyla da farklı insanlar tanıma şansı yakalamış bir yazardır. Onun hikâyelerindeki kişiler ekseriyetle yakından gözlemlediği insanlardır. Bununla

⁹⁹ Akçaoğlu, a.g.e., s.451.

¹⁰⁰ A.g.e., s.460.

beraber yazar, eserlerinde toplumda gördüğü meselelere ve çarpıklıklara eğilen bir noktada durmayı seçmiştir.

1. ÖÇ

İnsanlık tarihi ile paralellik gösteren öç alma ve kin gütme duygusu insanların birbirleriyle ilişkileri ve toplumsal yaşamla beraber gün yüzüne çıkar. Temelinde adaletin işlemediği, tam olarak yerleşmediği ya da yasalara ve uygulayıcılara güvenin olmadığı durumlarda mağdur tarafın kendi gücü nispetinde karşısındakine de aynı acıyı yaşatma, ceza verme veya onu kendisinin düştüğü duruma maruz bırakma mantığı yatar. Kimi zaman gelenekselleşmiş bir kimlikle karşımıza çıkan öç duygusu gücün temsili olabilmektedir. Şöyle ki intikam yerine getirilmediğinde acizlik göstergesi sayılır. Cumalı, mesleği itibariyle gerek şahit olduğu gerekse başkalarından dinlediği şekliyle toplumsal bir mesele olan öç duygusunu çeşitli olaylar vasıtasıyla hikâyelerinde işler.

*Dilâ Hanım*¹⁰¹ hikâyesinde kocasının öcünü almanın peşinde olan bir kadın hikâyelenir. Balkan Yarımadası'nda Bogardiç'te yaşayan Dilâ Hanım bir bey karısıdır. Kocasını toprak anlaşmazlığı yaşadığı nüfuzlu bir kişi olan Rıza Bey ve adamları ile çıkan çatışmada öldürülür. Dilâ Hanım o günden sonra işlerin başına geçer ve intikam peşine düşer. Bütün amacı Rıza Bey'i kendi eliyle öldürüp kocasının öcünü bizzat almaktır. Rıza Bey'i sağ olarak önüne getirene ödül vereceğini söyler. Yazar, Dilâ Hanım'ın kararlılığını şu cümlelerle somutlaştırır:

“Gözleri çakmaklandı:

-İşte o Rıza Bey'i tutacaksınız, bana getireceksiniz...

Kâhya istenileni tam anlayamamıştı. Bekledi.

-Diri getireceksiniz!

Kıvılcım gibi çakıyordu hanımın dudakları arasından her kelime. Açıklamasını tamamladı:

-Ben öldüreğim onu! Kendim öldüreğim...

Yine o dönemde, vurulan kocaların, kardeşlerin, öbür yakınların, ardından karakola gitmek kimsenin aklına gelmezdi. Ölenin yakınları silahla sorarlardı ölülerinin hesabını. Dilâ Hanım kurala uyuyordu....

Dilâ Hanım:

-Bu hizmetlerin karşılığı ayrı, dedi. Sürülerimin yarısı Rıza Bey'i diri getirenin...”
(M1900. s.41-42)

¹⁰¹ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

“Onun isteği Rıza Bey’i diri ele geçirmek, bunca yıllık beylik onuruna yaraşacağı gibi kocasının öcünü almaktı.” (M1900. s.51)

*Zole Kaptan’ın Ölümü*¹⁰² adlı hikâyede ise Saadettin ve ona yardım eden karakol komutanı ile Zole Kaptan arasındaki hesaplaşma konu edilir. Zole Kaptan Florina bölgesinde Bulgar bir komitacıdır. Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet yönetimine geçişle beraber Hürriyet’in ilanı sonrası genel bir af çıkarılır. Bu af sonrası dağlardaki komitacılar silah bırakmadan şehirlere inmeye başlarlar. Bulgarlar dışındaki azınlıklara kan kusturan Zole Kaptan ve arkadaşları da artık Florina’da boy gösterir. Yıllar önce Sadettin’in babasını kendilerini ihbar etmesinden dolayı döverek öldürürler. Bu durum cezasız kalır, Zole Kaptan ve tayfasının aftan yararlanması üzerine Sadettin bu duruma çok içerler. Sadettin, babasının öcünü alarak kişisel adaletini kendi sağlamak ister. Cumalı, Sadettin’in durumunu aşağıdaki cümlelerle destekler:

“Bir kez gerçek suçlu halk arasında saptandıktan sonra, çokluğundan suçlarının sayısını şaşıran hükümet arkasını bırakmış olsa bile ölenlerin, ırzına geçilenlerin, evleri yakılanların yakınlarının kini diri kalır, suçlulardan öç alacağı günü gözlerdi.” (M1900. s.78)

“Ana caddeden pazar yerine doğru ardında tayfalarıyla geldiğini gördüğü komitacının Zole Kaptan olduğunu öğrendiği zaman ilk duyduğu şey sadece şaşkınlıktı. Bu şaşkınlık Zole Kaptan Pazar yerinde önünden geçerken gövdesindeki bütün kanı donduran bir nefrete, hemen ardından da iç bulantısına dönüştü. Babasının ölürken ardından sağ kalmayasın diye ilendiği adam, babasının ölümünden beş yıl sonra hala sağdı işte. Atı üstünde kahramanlık taslıyordu. O ise ölümünün hesabını soracak, babasının ardında bıraktığı tek erkek evlat olarak, herkesin gözü önünde katlanmak zorunda kalıyordu bu gösterişe. Kirletilmiş, onuru ayaklar altına alınmış biriydi artık. Kimse onu erkekten saymasa yeri ydi. Yanı başında, pazarcı komşularının sözlerini avutucu olarak değil, ayıbının yüzüne vurulması, görevinin hatırlatılması olarak anladı.” (M1900. s.82)

Yüzbaşı Aziz Bey de Sadettin gibi intikam peşinde olan bir karakol komutanıdır. Yüzbaşı, Zole Kaptan ile çatışmalarda birçok silah arkadaşını kaybeder. Planı Sadettin’i kullanarak Zole Kaptan’dan kurtulmaktır. Sadettin’in intikam ateşini şöyle körükler:

“Bre Sadettin, sen yiğit bir delikanlı görünüyorsun. Üstelik avcısın, iyi nişancısın. Babanı öldüren adamın böyle gözünün önünde dolaşmasına katlanacak mısın?” (M1900. s.86)

Sadettin, yüzbaşına Zole Kaptan’ı nasıl öldüreceği hakkındaki planı anlatırken kurduğu cümleler kinin şiddetini ortaya koyar:

¹⁰² Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

“Ölümlerden ölüm beğenemedim be yüzbaşım ona... O nasıl babamı köy ortasında tekmeyle dipçikle kemiklerini kırdıra kırdıra öldürttü, ben de isterim öyle bir geberteyim ki onu, görenlerin duyanların aklından çıkmasın, babamın mezarında yüzü gülsün... Ben avcıyım. Ama babam öldü öleli, hangi kuşa, hangi taşa nişan alsam, sanki karşımda Zole’yi görürüm... Börekçide vurayım isterim. Şarabı elinde lokması ağzında kalsın. Florina’nın ortasında.” (M1900. s.89)

Sadettin, planını nasıl anlattıysa o şekilde Zole Kaptan’ı yemek yerken lokmasını boğazında bırakarak babasının öcünü alır.

Kurt Kanı,¹⁰³ *Zole Kaptan’ın Ölümü* hikâyesinin devamı kabul edilir. *Kurt Kanı*’nda Zole Kaptan’ı öldürerek babasının öcünü alan Sadettin’in firari hayatı konu edilir. Sadettin, bu olaydan sonra kaçak olarak baba dostu Şakir Ağa’nın yanına sığınır. O Zole Kaptan’ın katili olarak kaçak yaşamak zorundadır. Artık Sadettin de kendi adaletini kendisi sağlayan namlı bir komitacıdır. Bulgar komitacılara karşı köylülerin korumasını üstlenir. Böylece Zole Kaptan’ın öcünü alma peşinde olan tayfaları dâhil olmak üzere düşmanlarının sayısı artar. İntikam alma sırası artık karşı taraftadır:

“Sonra, bir gün bir başka köşe başından, bir pencereden, bir ağaç arkasından atılan kurşunla Sadettin cansız yere kapaklanacak, öçlerini alanlar üstünlüğün kendilerine geçtiği duygusuna kapılacaklardı.” (M1900. s.99)

Bir gün ormana oduna giden Proteskalı köylülerin kafalarının balta ile kesilmesi sonrası Sadettin de bu köylülerin intikamını almak için ayın gününde Bulgar köyünü basar. Oduncuları kimin öldürdüğünü kilisede bulunanlara itiraf ettiremeyince aralarından şüphelendiği sekiz kişi seçer ve dışarıda kurşuna dizer:

“Delikanlılar, merdivenin basamağına uysallıkla dizildiler. Parabellumda dokuz kurşun vardı. Göz açıp kapayınca kadar, sekiz el ateş etti beş adım ötelerinden. Sekiz delikanlıyı kilisenin önüne cansız yığıdı.” (M1900. s.111)

Bu olay intikam ve kin duygusunun hangi noktaya ulaştığının resmidir. Düzen bu şekilde işlemekle beraber öç alma sırası sadece el değiştirir. Sıra Sadettin’in hasımlarına geçer. Sadettin, orman yolunda ailesi ile yolculuk yapan bir kıza âşık olur. Sadettin kızı isteyip evlenmek ister. Kızın babası, komitacı olduğu için vermek niyetinde değildir ama korkusundan Sadettin’e söylemekten çekinmektedir. Adam, Sadettin’e izlerini kaybettirmek için ailesiyle başka bir köye göç eder. Sadettin bunu öğrenince onların peşine düşüp izlerini sürer. Bu sırada durumu fırsat bilen hasımları Sadettin’i pusuya düşürürler. Böylece Zole Kaptan’ın tayfaları liderlerinin öcünü alarak kanını yerde bırakmazlar:

¹⁰³ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

“Sağını solunu hiç kollamadan sürüyordu atını. Belli ki önden geçen arabaya yetişmekten başka hiçbir şey yoktu aklında. Pusuya yüz adım kaldığı yerde, kayaların arasından uzanan yedi mavzer birden patladı. Binicisi üstünden yıkılan doru tay ürkerek şahlandı. Kişnemesinden dağ taş yankılandı...” (M1900. s.121)

*Bazen Bir Savcı*¹⁰⁴ adlı hikâye öç meselesini ele almasıyla beraber intikam olayının fiilen gerçekleşmemesi açısından diğer hikâyelerden farklılık gösterir. Olay I. Dünya Savaşı yıllarının sonunda geçer. Osmanlı Devleti savaştan yenik çıkar ve işgale açık duruma gelir. Yunanlılar, İzmir’e asker çıkarır. Tüm bunlar sonucunda Balkanlar’da yaşayan Türkler zor günler geçirmeye başlar. Bunlardan biri de Mustafa ve ailesidir. Osmanlı Devleti eski kuvvetinden uzak ve onlara yardım edecek durumda değildir. Anadolu’da başlayan Kurtuluş Savaşı sonunda İzmir işgalden kurtulur. Yunanlılar bu durumu hazmedemezler ve Anadolu’da yaşanan savaşlarda ölen Yunan çocuklarının öcünü bahane ederek Florina’da yaşayan tüm Müslümanları katletmek isterler. Böylece öç uğruna savaşı Balkanlar’a taşıma niyetindedirler.

“-Bu sefer niyetleri bildiğin gibi değil!

Meraktan çok öfkelenmiştim:

-Neymiş niyetleri?

-Hazırlanıyorlar. Spiro’nun otelinde toplandılar. Karakol komutanı da aralarında. Bu gece Müslüman mahallesini basacaklarmış. Evlerini yakıp ne kadar Müslüman varsa öldüreceklermiş...” (M1900. s.186)

Tüm korkuların, olayların önüne geçen ve Yunanlıları durduran kişi Florina’da görev yapan savcıdır. Savaşı ve kin tohumlarını Florina’ya sokmamakta kararlı olan savcı şu konuşmayı yapar:

““Anlıyorum, acılısınız, üzgünsünüz ben de sizler gibi Anadolu’da ölen kardeşlerimiz için üzülüyorum, yanıyorum,’ demiş. Sonra sözü yavaş yavaş Florina’ya getirmiş. ‘Acılar acı ile dindirilemez,’ demiş. ‘Savaş Batı Anadolu’da başladı Batı Anadolu’da bitti. Burası savaş alanı değil, memleketimizin bir parçası. Ben de bu kentin savcısıyım. Hristiyan, Müslüman hepiniz memleketin yasaları önünde eşitsiniz. Ben bu yasaları uygulamakla sorumluyum. Sizin Türk diye, Müslüman diye evlerini yıkmak, öldürmek istediğiniz hemşehrileriniz, yıllardır bu kentte birlikte yaşadığınız, her gün selamlaştığınız insanlar. Komşularınız, çocukluk arkadaşlarınız! Savaşın acısıyla, öfkesiyle, onlara karşı yarın pişman olacağınız, akıllarda yüzünüzün karası kalacak çirkin saldırılara, yasadışı davranışlara kalkışmamalısınız...” (M1900. s.196)

Savcının akliselim şekilde davranması yeni bir acı ve öç alma silsilesinin başlamasına mâni olur.

¹⁰⁴ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Öç duygusunun işlendiği başka bir hikâye de *Susuz Yaz*¹⁰⁵’dır. Kocabaş’lar ve komşuları arasında su yüzünden başlayan bu anlaşmazlık karşılıklı olarak mahkemeye taşınsa da sonuç köylülerin aleyhine olur. Köylüler, Ege sıcağında sulayamadıkları bahçelerinin günden güne kurumasına çaresizce şahit olurlar. Aynı zamanda Kocabaş’lara karşı duydukları kin de giderek katlanır. Kocabaş’lar onların çoluk çocuğunun rızkı ve ekmek kapılarıyla oynamıştır. Yazar durumu Osman Kocabaş ile komşusu Veli’nin gözünden şu şekilde somutlaştırır:

“Ovada kış yaz, gündüzleri büyük havuza akan suyun sesi duyulmuyordu. Komşularının husumeti, bu sesin yokluğunun yarattığı boşluk içinde pusuya sinmiş, gittikçe büyüyerek öç alacağı günü bekliyordu. Karşıdan gözüne çarpan komşularının bahçelerinin görünüşü berbattı.” (SY. s.25)

“Veli, bahçesini karşısında yanar kavrulur gördükçe daha az konuşur oldu. Sabahtan akşama, ağzı dili kenetli, bir ağacın dibinde düşünüyor, geceleri kolay kolay gözüne uyku girmiyordu. Hasan Kocabaş, bütün bir yıllık emeğini kurutuyordu. Çoluk çocuğu ile belleri üstüne eğilip yetiştirdikleri, emek verdikleri ne varsa kurutuyordu. Hasan Kocabaş’ın ona ettiğini, o da Hasan Kocabaş’a edecekti. Sırası gelsin Kocabaş’ların hala bahar ortasındaymış gibi yeşil duran bahçesini kurutacaktı.” (SY. s.29-30)

Köylülerden Veli öç alma planına Kocabaş’ların bahçesini koruyan köpeğini ortadan kaldırmakla başlar. Onları savunmasız bıraktıktan sonra bir gece bahçelerine girerek oradaki bütün fidan ve ağaçları keser, amacı kendilerine yaşatılan durumu Kocabaş’lara da yaşatmaktır. Ancak Veli ve arkadaşı gece bahçeden kaçarlar. Kocabaş’lara yakalanırlar. Aralarındaki silahlı çatışma sonrası arkadaşı kaçar, Veli ise Kocabaş kardeşler tarafından öldürülür. Olayın sonrası şöyledir:

“Gün doğarken, hemen bütün ova halkı, Kocabaş’ların aşılığı içine dolmuştu. Kalabalık, harap olmuş aşıllıkların arasından ilerledi, fundalıkları taramaya başladı. Çok geçmeden bir çalı kümesinin dibinde kan izleri, kan izlerinin ilerlediği yönün beş on adım ötesinde, katılmış parmakları arasından bırakmadığı çiftesiyle, Veli Sarı’nın ölüsü bulundu.” (SY. s.35)

Gözlerinin önündeki bahçenin görünüşü, en az ölenin görünüşü kadar yürekler acısıydı.” (SY. s.37)

Birbirlerine karşı öç duygusu ile hareket edenlerden biri mezara diğeri hapse giderken her iki taraf da bu işten zararlı çıkar.

Öç¹⁰⁶ isimli hikâye Hacer ve Şerif Ali arasındaki aşk ve bu aşkın sonuçlarını konu edinir. Hacer, kardeşi Ömer ve annesi ile yaşayan on altı yaşlarında bir köylü kızıdır. Şerif Ali de onların komşusudur. Bunlar birbirlerine sevdalıdır. Şerif Ali sürekli Hacer’in peşinde dolandır. Hacer’in annesi Gülsüm Kadın da bunun

¹⁰⁵ Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

¹⁰⁶ A.g.e.

farkındadır ve kızını Şerif Ali'ye vermeye niyeti yoktur. Çünkü Şerif Ali civardaki komşu kadınlardan bazılarıyla dedikodusu yapılan, yaşlı annesi ile babasının eline bakan, küçük kardeşi Mahmut'un dağda çobanlık yaparak kazandığını yiyen işsiz, güçsüz ve ahlaksız biridir. Hacer, Şerif Ali'nin kendisini kaçırmamasını ister ancak Şerif Ali sonunda hapis cezası olduğundan bu işe yanaşmaz. Kız bu durumdan sonra Şerif Ali'den uzaklaşmaya başlar. Şerif Ali, Hacer'i anasından istetir ama vermezler. İşlerin böyle yürümeyeceğini anlayan Şerif Ali, Hacer'i bir gece kaçıtır. Sabah olunca kızının evden kaçtığını anlayan Gülsüm Kadın ortalığı ayağa kaldırır. Oğlu Ömer'in, kardeşinin, kardeşinin çocuklarının silahlanarak Hacer ve Şerif Ali'nin peşine düşmesini ister. İsteddiği tek şey onlardan öç alınmasıdır:

“Kadın kendini yere attı. Dövünmeye başladı:

-Kan isterim! Kan! O Şerif Ali olacak namussuzun, kancık köpeğin kanını isterim! Affetmem! Affetmem, dünyada yanına komam o rezilin bunu!

-Al bunu, tut!

Dudakları öfkeden titreyen Ömer, çiftiyi kaptı.

Gülsüm Kadın, elleri, parmakları dolanarak fişekliği Ömer'in beline sardı. Tokasını tutturdu:

-O namussuzun leşini serip dönmezsen ana deme bana! Anladın mı? Ana deme! O rezilin bağırsaklarını önüne dökmeden dönersen, kapım ölünceye kadar kapalı sana! Hadi, koş!” (SY. s.117-118)

Ömer ve diğerleri, Hacer ile Şerif Ali'nin peşine düşerler. İzler onları dağa götürür. Dağda Şerif Ali'nin kardeşi Mahmut'la karşılaşır ve ona sorarlar. Mahmut kimseyi görmediğini söyler. Grup etraftaki izleri incelerken Ömer, Şerif Ali'yi gösteren bir ipucu bulur. Kendi yaşıtı ve arkadaşı olan Mahmut'un yalan söylediğini anlar. Ömer, annesinin intikam isteği ile söyledikleri ve kendini evin erkeği olarak görmesiyle beraber patlama noktasına gelir:

“Ömer birden Mahmut'a döndü:

-Görmedin ha? Yalancı köpek! Söyle neredeler?

Mahmut'un dudakları titredi, sarardı. Hiç kimse azarlamamış, hakaret etmemişti bugüne kadar ona!

Ömer'in gerisinde duran kalabalık kımıldamıyordu. Gök kımıldamıyordu.

Ömer soluk soluğa, bir daha, bir uçsuz bucaksız uzanan dağın sırtında kaybolan keçi yoluna, bir Mahmut'a baktı. Çiftesini bir anda omuzladı. Mahmut'un üstüne boşalttı.” (SY. s.122)

Böylece Ömer, ablasına karşılık serseriliği ile ün salmış Şerif Ali'nin kardeşi olmaktan başka suçu olmayan Mahmut'u öldürerek öcünü alır.

*Yenilmeyen*¹⁰⁷ hikâyesinde konu güreş devesi olan Tülü'dür. Tülü, Urla'da Hasan Ağa ve oğlu Hüseyin tarafından eğitilir. Daha dört yaşında bir daylak iken güreşmeye başlar. Tülü önceleri Urla ve çevresindeki güreşlerde başarı göstererek ün salmaya başlar. Bu durum uzun süredir başarılı güreş devesi yetiştiremeyen Urlalıları heyecanlandırır ve Tülü onların gözbebeği haline gelir. Urlalıları için asıl gurur kaynağı Urla yakınlarındaki Ulaş'ın son dört yıldır müsabaka kaybetmeyen devesini Tülü'nün iki defa mağlup etmesi olur. Tülü'nün ünü Ankara'da düzenlenen ülke genelini kapsayan güreşleri kazanarak Türkiye'nin baş devesi olmasıyla zirveye çıkar. Tülü, bu başarılarla simgesi olduğu Urla'nın da tanınmasını sağlar. Hasan Ağa'ya Tülü'yü satması için cömert teklifler gelir. Ancak Hasan Ağa teklifleri geri çevirir. Tülü uzun yıllar tekrarlanmayacak şekilde güreş meydanlarında galibiyetlerine devam eder. Bu durum Tülü'ye hayran kazandırdığı kadar düşmanlar da kazandırır. Ulaşlı yeni yetiştirdiği devesi ile yeniden Tülü'yü yenmeyi dener ancak başaramaz. Bu olaydan bir hafta sonra Tülü'yü meydanlarda mağlup edemeyenler öçlerini kallesçe alırlar:

“Hüseyin gece uyku arasında aksırarak uyandı. Genzi saman dumanı dolmuştu, yanıyordu. Gözlerini açınca gözleri dumandan yandı. Pencerede dil dil uzanıp kısalan, yalazlanan alevleri gördü. Tülü'nün böğürdüğünü duydu.... Ahıra doğru atılmak istemişti. Sağından solundan koluna girmişler geri çekiyorlar, önlüyorlardı. Dışarıdan kalın tellerle bağlanmıştı kapı. Gazyağı kokusu vardı havada. Konuşmalardan ahırın kapısına, penceresine gaz döküldüğünü, içeriye gazlı paçavralar atıldığını duyuyordu... Avluya dolanlar, bir direk bularak ahırın kapısını kırdıkları zaman geç kalmışlardı. Tülü'nün böğürmeleri dinmişti, duyulmuyordu. Yer yer yanan ahır kapısı parçalanarak düştüğünde, içerisi boştu. Sessizdi. Ahırda yerlere savrulmuş samanalar, atılan sularla ıslanmış tahta parçaları cılız alevlerle yanıyorlardı. Koca Tülü'nün yanmış kavrulmuş, kömürleşmiş gövdesi bir gübre yığını gibi duruyordu ahırın bir duvarı kıyısında.” (SY. s.152-153)

Olaydan sonra görgü tanıkları yabancı birilerini gördüklerini söylese de Hasan Ağa ve Urlalıları bu kundaklama olayını kimin gerçekleştirdiğini bulamazlar. Cumalı, rekabete dayalı bir mücadele içinde insanın öç alma uğruna düşmanlarının Tülü'ye kıymalarını sahibi Hasan Ağa'nın ağzından şu çarpıcı cümleyle verir:

“Bütün bildiğim Tülü'yü yenemediler, azraili çıkardılar karşısına...” (SY. s.154)

Öç meselesinin işlendiği bir başka hikâye de *Gülsüm Kıza Ağıt*¹⁰⁸'tir. Gülsüm, anası ile toprak çapasına giderek para kazanan ve kazandığı paradan da çalışmayı reddeden kocasına harçlık vermek zorunda kalan köylü bir kadındır. Kocasının aylak aylak akşama kadar kahvede oturmasından bıkan Gülsüm daha fazla

¹⁰⁷ Necati Cumalı, **Susuz Yaz**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

¹⁰⁸ A.g.e.

dayanamaz ve kocası Bektaş'ı terk eder. Daha sonra da boşanma davası açar. Bektaş çevresindekilerin de kışkırtmasıyla bir sabah hesap sormak için Gülsüm ile anasının yolunu keser. Çünkü ona göre erkek egemen toplumda ve aynı zamanda köy yerinde kadının kocasını boşamak gibi bir hakkı yoktur. İçinden bunu yanına bırakmayıp öcünü almak geçer:

““Diyeceğim sen kime danıştın da hâkime vardın! Güvendiğin, arkadaki kim? ...’

‘Gülsüm cevap vermemiş, yürümüş.’

‘Ha! Desene?’

‘Gülsüm sırtı dönük yürümüş yine. Cevap vermemiş. Böyle böyle Yanıkköy köprüsünü geçmişler...’

‘Ben karı boşamam!’

‘.....’

‘Mahkeme kapısından adım atayım dersin belini kırarım! ...’

‘.....’

‘Desene kaltak, cevap versene! Ha, desene!’

‘.....’

‘A orospu! A yedi köyün namlısı! Eli bayraklı yosma! Sen beni mahkemeye verecek kim oluyorsun?!’

‘.....’

‘Mahkemeni geri alacan mı, almayacan mı?’

‘Gülsüm’ün canı burnuna gelmiş, dönmüş topuğunu vurmuş yere: Almayacam! Söylediğim yetmedi mi bunca defa? Köpek gibi ne dolanıyorsun ardımda! Çekil git hadi...’

Bektaş kapmış kolunu ardından döndürmüştü. Gülsüm bakmış Bektaş’ın öbür elinde bıçak! Silkmış atmış kolundan Bektaş’ın kolunu.

‘Vur ulan, demiş, vur, kahpenin dölü! Eli bıçaklı zorba! Vur! Bir almadık, canım kaldı. Seninle gün mü gördüm? Vur da bitsin! ...’” (SY. s.194-195)

Bu konuşma sonrası Gülsüm boyun eğmeyince Bektaş kendince intikamını almak için Gülsüm’ü bıçaklayarak anasının önünde öldürür.

*Kaatil*¹⁰⁹ küçük yaşta iken ailesi dağılmış bir çocuk olan Abdi’nin hikâyesidir. Annesi tarafından bir ayağı sakat bırakılan Abdi küçük yaşlarda fırında, şoför yanında, hamallıkta çalışır. Abdi bu yaşam mücadelesi boyunca sürekli horlanmış, kullanılmış ve cinsel istismara uğramış bir çocuktur. Biraz büyüyüp on beşli yaşlara geldiğinde kuvvetlenir ve kendini koruma durumuna gelir. Artık eski günlerde yaşadıklarını unutmak ister. Abdi, bir gün arkadaşları ile kahvede kâğıt oynarken herkesçe serserinin teki olarak nitelenen biri Abdi’yi masadan kaldırıp hırpalar ve

¹⁰⁹ Necati Cumalı, **Susuz Yaz**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

geçmişine dair ileri geri konuşarak Abdi'yi öfkelenendirir. İşte her şey bu arada olur biter:

“Maliyeci devam etti:

-Kahvedekiler Abdi yere düşünce gülüşmüşler! Ölen, Abdi'nin kâğıtları elinde, Abdi'nin yerine oturmuş, Abdi'nin arkadaşlarına ‘Hadi, demiş, sıra kimde?’ Abdi düştüğü yerde bir iki solumuş; sağına bakmış, soluna bakmış, elinin iki adım ötesinde, duvara dayalı bir koldemiri ilişmiş gözüne! Demiri kapıldığı gibi fırlamış, indirmiş ölenin beynine, bir vuruşta oğlanı öldürmüştü! Kahvedekilere teker teker bakarak: Hadi, demiş, gülsenize! Gülün, ne dondunuz kaldınız?’ Sonra elinde demir, kahveden çıkmış, karakola kendi gidip teslim olmuş!” (SY. s.186-187)

Abdi, o serseriyi öldürerek kendisine yapılan davranışın öcünü alır ama sadece öldürdüğü çocuktan öç aldığı şeklinde değerlendirirsek eksik kalır. Abdi aslında o güne kadar kendisine kim zarar verdi ise onlardan ve yaşadığı hayattan öcünü alır. Bu aynı zamanda Abdi'nin yıllarca içinde biriken öfkenin de dışa vurumu ve çevresine meydan okumasıdır.

2. KISKANÇLIK

Kıskançlık, başkasının sahip olduğu üstün meziyetlere veya herhangi bir şeye sahip olmayı isteme arzusunun yanında, sahip olunanı da başkasına kaptırma yahut yitirme korkusu olarak tanımlanabilir. Necati Cumalı da kıskançlık duygusunu bazen ana unsur bazen de yan unsur olarak çeşitli hikâyelerinde işler. Yazar, kıskançlık duygusunun kontrol edilmediğinde nelere yol açabileceğini topluma göstermeye çalışır.

*Susuz Yaz*¹¹⁰ adlı hikâyede kıskançlık Hasan Kocabaş ile kardeşi Osman Kocabaş arasındaki bir çatışmadır. Bu, bir nevi modern zamanda Habil ile Kabil olayını andırır. Bahar, Osman ile kaçarak eve gelin gelir, Hasan ise karısını yeni kaybetmiştir. Bahar eve geldikten sonra Hasan sürekli onun güzelliğini ve ona sahip olduğunu hayal eder ve kardeşine karşı içten içe haset duyguları besler. Bahçelerini korumaya çalışırken işledikleri cinayeti gelenek olarak evin küçüğü Osman'ın üstlenip hapse girmesi Hasan için bulunmaz bir fırsata dönüşür. Hasan artık Bahar'la aynı evde yaşamaya başlar. Niyetini de şöyle belli eder:

“Dişleri arasından: ‘Kahpe!’ diye mırıldandı: ‘Madem öyle, kocasının dönmesine dokuz yıl var! Dokuz yıl elimdesin! Gösteririm ben sana ne kadar namuslu olduğunu! Gösteririm ben sana yattığın odanın kapısı ardına dayak dayamay!’” (SY. s.53)

¹¹⁰ Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Gün geçtikçe ağabeyi, hapisteki Osman'ı arayıp sormamaya başlar. Osman da bu tutum karşısında ağabeyinin onu unuttuğunu ve esas niyetinin karısına göz koymak olduğunu anlar. Hasan, bütün köye kardeşi Osman'ın hapiste öldüğü haberini yayar. Bu olayla Bahar'ın Osman için beslediği bir gün döneceği umudu yerle bir olur. Hasan, bu vaziyeti lehine çevirir ve Bahar'ı sahiplenir. Böylece planı başarıyla nihayete erer:

“Hasan'ın söylemeyi düşündüğü, tasarladığı bir iki söz vardı: ‘Gayri bu damda sen de dulsun ben de...Sağda solda söz olur diyordun. Şimdi sen dururken benim bu dama yabancı birini getirmem...’ düşündüklerinin hiçbirini söyleyemedi. Nasıl olduğunu anlamadan kolu uzanmış, Bahar'ı bileğinden yakalayivermişti.

-Gayri ayrı yatak yayma...diye sözünü tamamladı.

Bahar, direnmedi, karşı koyamadı. Bileği, Hasan'ın elinde sarktı kaldı.

Hasan, eli kolu buz kesen kadını, iç odada kendine yaydığı yatağa sürükledi.” (SY. s.61)

Bu olay aynı zamanda köy kadının çaresizliğine de örnektir. Baba evinden kaçarak gelin geldiği evi Osman hapisteyken terk edemez çünkü arkasında geri dönecek bir yeri yoktur. Af çıkıp Osman köye dönünce şüphelerinde haklı olduğunu görür. Artık tek düşüncesi ağabeyini öldürüp yaşananlara bir son vermektir. Hasan ile kardeşi karşı karşıya geldiklerinde Hasan Kocabaş, kardeşi Osman'ı vuracakken Hasan'ı, bunca acı yaşattığı Bahar öldürür.

Kıskançlık meselesini konu alan bir başka hikâye de Öç¹¹¹'tür. Hacer, henüz yeni yetişen bir köylü kızıdır. Şerif Ali de aynı mahallede oturan serserinin biridir. Bu gençler birbirine sevdalıdır. Hacer'in annesi, Şerif Ali'nin kızından uzak durmasını sağlamaya çalışsa da kızı onunla gizli gizli buluşmaya devam eder. Bu buluşmaların birinde Hacer, bohçasını hazırlayarak gider ve kendisini kaçırmasını ister. Şerif Ali sonunda hapis cezası almak korkusuyla buna yanaşmaz. Hacer bu durumdan hoşlanmaz ve kendisiyle bir daha görüşmeyeceğini ve başkasına varacağını söyleyerek ayrılır. O günden sonra Şerif Ali'yi kıskandırmak için düşünmeye başlar:

“Şerif Ali anlardı onun kıymetini! Gördüğü bildiği, şöyle kendisiyle evlenirse, Şerif Ali'nin yüreğine inecek gibi, kim var diye düşündü. Düşündükçe düşündükçe, iki gün önceki düğünde kılık kıyafeti düzgün, güzel yüzlü, yumuşak bakışlı bir delikanlının, gözlerini hiç kendisinden ayırmadığını hatırladı.” (SY. s.93)

¹¹¹ Necati Cumalı, **Susuz Yaz**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Hacer, sonraki günlerde başka bir köyden kâhyanın oğlu olan düğünde gördüğü delikanlıyı kendi sokağında görür. Bu Şerif Ali'yi kıskandırmak için aradığı fırsattır:

“Sırtında, yabanlık mavi çiçekli pembe pazen entarisi, beline kadar inen saçlarıyla, avlu kapısından fırladı. Atlının önünden, sekerek geçti. Karşıda, Emine Gür'ün kapısını çaldı. Kapıdan kapıya, üç adım eninde sokağı geçerken, atlıya baktı, cesaret verici bir gülüşle güldü. Atlının Gölcük'e gelişinin sebebi, atının üstünde Hacer'e görünmektir ama, çocuk, bu zahmetinin karşılığının bu derece cömertçe ödeneceğini beklemiyordu.... O sırada Şerif Ali, avlu kapısından dışarıya çıkıyordu. Hacer'in atlıya bakıp güldüğünü, atının telaşını gördü. Avlu kapısının önünde durdu; atıyla Hacer'e bakmaya başladı.” (SY. s.94-95)

Hacer'in Şerif Ali'yi kıskandırmak için yaptığı bu davranışlar bir süre sonra meyvesini verir. Şerif Ali, Hacer'i kaçıtır ve izlerini kaybettirirler.

*Aktör*¹¹² hayatı boyunca başarıyı yakalayamamış; hep figüran olarak kalmış bir oyuncunun hikâyesidir. Bu aktör günün birinde Urla'ya bir oyun sahnelemek için gelir. Hayatı boyunca böyle küçük işlerle geçimini zar zor kazanmak için uğraşmıştır. Çocukluğundan beri ünlü bir aktöre çokça benzeyen bu adam yüzünü kullanarak gittiği yerlerde kendisini, benzediği ünlü oyuncu olarak tanıtır. Bu âdeti onun kendini tatmin etmek ve başarısızlığını örtmek için kullandığı bir perdedir. Bütün isteği, kıskandığı ünlü oyuncular gibi saygı görmektir. Urla'ya geldiğinde kendisini, benzediği ünlü oyuncu olarak tanıtır. Necmi, Seza, Vahit başta olmak üzere kasabanın diğer tiyatro sever gençleri, aktörün akşam kahvede oyununu sahnelemesinden önce ve sonra kendisine yoğun ilgi gösterirler. Figüranın etrafını saran gençler onu ünlü bir oyuncu olarak bildikleri için ona gazeteden, sinemadan tanıdıkları ünlü oyuncular hakkında sorular sorarak meraklarını gidermek isterler. İşte bu sohbet sırasında kendisine sorulan bu oyuncuları sürekli karalayıp, aşağılayarak içindeki kıskançlık duygusunu açığa vurur:

“M... iki yıldır en iyi rejisörlerle çalıştı, hem de bol reklam gördü çünkü patronun karısı tutuyor. Kadının dostu. Kadın bıktığı gün göreceğiz kendi başına kaç gün ayakta durabileceğini.... Ünlü bir kadın oyuncu için, altına yatmadığı yönetmen, patron, röportaj yazarı kalmadı, dedi. Ünlü başka bir kadın oyuncunun, stüdyoda, soyunma odasında perdeyi çekip, elbise değiştirirken gözüne kestirdiği teknisyenlerle yattığını söyledi. Yine ünlü bir tiyatro oyuncusu için, Beyoğlu'nda bir kunduracının yanında satıcıydı, dedi. Alıcılara ayakkabı giydirir, pabuçlarını bağlardı. Bir gün ayakkabı alırken ben anladım yeteneğini, ben tuttum elinden ayağa kaldırdım, sahneye çıkardım. Sahnede nasıl yürüyeceğini, elini kolunu nasıl tutacağını öğretilinceye kadar neler çektiğimi ben bilirim! Başka bir oyuncunun, kızı olmasa aç kalacağını, kızını peşkeş çeke çeke Yeşilçam'da kendine yer sağladığını söyledi. Böyle böyle sinema tiyatro dünyasının bütün ünlülerini batırıp

¹¹² Necati Cumalı, **Susuz Yaz**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

çıkardı, çamura buladı. Her ünlüye jigololuk, eşcinsellik, orospuluk, çöpçatanlık gibi kulplar taktı. Takmadıklarını, takmak gereği görmediklerini ‘Başlangıçta iyiydi, biraz umut verdi ama...’, ‘Üçkâğıtının tekidir. Dolandırmadık adam bırakmadı...’ ya da ‘İçti mi ağzını burnunu şaşırır. Gittiği lokantalarda her akşam başka bir garsondan dayak yer...’ gibi sözlerle karaladı.” (SY. s.206-207)

Figüranın tüm bu hakkında konuştuğu kişiler aslında imrendiği insanlardır, bahsettiği kötü durumlardan bazıları da bizzat yaşamına ait olan parçalardır. Biz bunları kasabada oyununu sergilediği gecenin sabahına doğru sarhoş olduğunda düşündüklerinden öğreniriz.

*Değişik Gözle*¹¹³ kıskançlık meselesini hayat kadınları üzerinden ele alır. Lale ve Sevim bir barda çalışırlar. Lale’nin her gece onun için bara gelen Günay isimli bir adamla gönül ilişkisi vardır. Lale, arkadaşı Sevim’e Günay’ın eskisi kadar kendisine yakınlık göstermediğinden yakınır. Kendince de Günay’a bir ders vermek ister. Günay’ı kıskandırmak için onun bara geleceği saatlerde barda müşteri olarak bulunan Aydın’ı bir delikanlıyla yakınlık kurar ve onların masasına misafir olur. Günay bara geldikten sonra da umursamadan Aydın’ı üzerinden oyununu sürdürerek ona daha da yakın davranmaya başlar. Yine de bu durum Günay’ın umurunda değildir:

“Locadaki erkekler Lale ile Günay’ın yakınlıklarını bilirlerdi. Arkadaşları Aydın’ı dürterek Amerikan barı gösterdiler. Aydın’ı Günay’ı gördü. Lale’ye döndü:

-Bak, kim geldi. Karşılamayacak mısın?

Lâle gürültülü bir kahkaha attı:

-Bana gelmedi ki! Burası bar. Canı isteyen gelir.

Günay kahkahayı duyunca döndü. Locadakilerle göz göze geldi. Lâle’yi de karşıdan karşıya tanıdığı Aydın’ı da sakın, hafif bir gülümseme ile selâmladı. Hiçbir öfke, kıskançlık kokusu yoktu selâmında. İşte Lâle’yi büsbütün yıkan bu selâm oldu.” (DG. s.10)

Lâle bu yaptıklarının sonrasında hatalı olduğunu anlar ancak iş işten geçer.

Daha sonra Günay ile barmen arasında şu konuşma geçer:

“... bir sene kadar önce, Lâle’yi bütün kadınlardan ayrı gördüm bir gece. Gülse, başım ağrıyor dese, topuğu takılsa, ne bileyim, her ne yapsa aklımda kaldı. Onu gördüm, onu işittim. Ama şimdi değişik gözle bakınca eskisi gibi oldu gene. Öteki localardaki kadınlardan ayıramıyorum onu da...” (DG. s.11)

Günay bu sözlerle gördüğü kadının aslında önceki kadınlardan bir farkının olmadığını sadece bakış açısından kaynaklı olarak Lâle’nin gözüne farklı geldiğini

¹¹³ Necati Cumalı, *Değişik Gözle*, Varlık Yayınları, 1956.

anlatmaya çalışır. Gecenin sonunda ise Günay, Lâle'nin durumu açıklamaya çalışan sözlerine kulak asmadan çekip gider ve kıskançlık oyununda kaybeden Lâle olur.

3. CAHİLLİK

Cahillik, bilgisizlik veya herhangi bir durumun farkında olunmaması halidir. Gerçeklerden kaçma ya da gerçeği çarpıtma durumları için hakaret noktasına varan bir anlam da taşır. Necati Cumalı, belki tanık olduğu belki de kurguladığı hikâyelerinde eğitim konusuna önem veren bir aydın kimliğiyle toplumsal bir mesele olan cahillik konusuna dikkat çekmek ister.

*Uçak*¹¹⁴ hikâyesinde cahillik konusu daha hikâyenin başında kendini gösterir. İbrahim Efendi'nin oğlu Mustafa'yı İstanbul'a yatılı öğrenci olarak göndereceği haberi hızla Florina'da yayılır. Florina Müslümanları fazla öğrenimin zarar getireceğine inanırlar. Onlara göre Mustafa'nın elindeki ile yetinmesi gerekir ve bir kişi Rüştîye'yi bitirse yeterli olur. Aynı zamanda Florinalılar, Mustafa'yı da İstanbul'a gitmekten vazgeçirmeye çalışırlar:

“Okuyan çocuk baba ocağına hayretmezdi sonunda.... Berber Şerif Efendi oğlunu Manastır İdadisi'ne, sonra da İstanbul'a Tıbbiye'ye göndermişti. Bekçi Zühtü Efendi ise yoksulluğuna bakmadan oğlunu İstanbul'da Mülkiye'de okutuyordu. İkisnin de davranışlarını küfür gibi karşılıyordu kasabanın Müslümanları.” (M.1900 s.153-154)

“Bizim de çocuklarımız var. Onlara kötü örnek olacaksınız birer ikişer bu gidişle. Yarın öbür gün onlar da tutturacaklar İstanbul'a gitmek isteriz diye. Evlerde rahat huzur kalmayacak!” (M.1900 s.155)

Mustafa, öğrenimi sırasında İstanbul'dan Florina'ya yaz tatiline geldiğinde İstanbul'da Fethi Bey'in uçak gösterisine gittiğini arkadaşlarına anlatınca haber çabuk yayılır. Florinalılar insanın uçamayacağını öyle olsa Kur'an'da yazacağını söyleyerek buna inanmazlar. Bu durum Balkan Savaşı'nda uçakları görene kadar sürer:

“A be bu Cebail Aleyhisselâmla karıştırır neredeyse o Fethi Bey dediği adamı...’ Aradan üç ay geçti. Balkan Savaşı çıktı. Kasım ayında iki Yunan uçağı görüldü Florina'nın üstünde. Demiryolunu bombalayıp uzaklaştılar. Patlamalar kasabadan duyuldu.” (M.1900 s.157)

“Bütün o yaşlı Müslümanlar, Allah'ın insanları yerde yürüme için yarattığına, meleklerle özenip de göklerde uçmaya kalkanları, göklerinin dinginliğini bozanları, bir gün nasıl olsa cezalandıracağına inanarak ömürlerini tamamladılar.” (M.1900 s.158)

¹¹⁴ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Balkan Savaşları'nda uçağı görmelerine rağmen kasabadaki bazı insanlar bunu Allah'ın işine karışmak şeklinde yorumlarlar.

*Bıçak*¹¹⁵ hikâyesi Zeynel'in hikâyesidir. Duvar ustası Azem, akşam sofrasında oğlu Zeynel'in yüzünde morluklar ile elinde ve kolunda yaralar görür. Annesi ve kız kardeşlerinin önünde utanmasın diye sormasa da kızlardan biri Zeynel'in komşu çocuklarıyla kavga ettiğini söyler. Komşu çocukları iki kardeştir, Zeynel tek erkek çocuk olduğu için kavgada zayıf kalmıştır. Bunu bilen Azem, Zeynel'in çocuk olmasına bakmadan kendini koruması için bir bıçak almaya karar verir. Karısı karşı çıksa da karar değişmez. Ertesi gün baba oğul pazardan bıçak beğenirler. Bu sırada Azem'in arkadaşı Davut Usta da onlara katılır. Üçlü arasında geçen konuşmalarda babası ve Davut Usta'nın Zeynel'e cahillikle söyledikleri şu sözler bir çocuğun küçük yaşta yanlış yönlendirilmesine örnektir:

“Davut Usta çayını yudumladı:

-Bıçak taşımali ama, dedi, taşıdığını hiç aklına getirmemeli...

Zeynel de Davut Usta gibi çayından ağız dolusu bir yudum çekti. Başını doğru gibilerden bir iki kez salladı.

Davut Usta devam etti:

-Olur olmaz yerde de bıçak çekmemeli! Çekince vurmali...

Zeynel biliyordu bunları. Artan bir güvenle başını doğru gibilerden bir iki kez daha salladı.

-Karşısındaki bilsin ki çekince vurursun! O kadar...

Zeynel bunu da biliyordu.

Davut Usta sözünü bağladı:

-Yoksa bıçak lâzım adama! Bıçak şart...

Babası söze karıştı:

-Bıçak arkadaşdır adama! İyi adama iyi arkadaş, kötü adama kötü arkadaş..." (SY. s.175-176)

Azem ve Davut Usta'nın bu davranışları kendilerinden sonraki gelen nesli temsil eden Zeynel üzerinde olumsuz etki yaratarak cahillikle yapılan hatalı davranışlar zincirine yeni bir halka eklemesi anlamına gelir.

¹¹⁵ Necati Cumalı, **Susuz Yaz**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

*Hovarda*¹¹⁶ Beyşehirli bir bakkal esnafının hikâyesidir. Beyşehirli, Ankara'ya toptan mal almak için gidip geldikçe arkadaşının tavsiyesi üzerine Ankara'da hovardalık yapmaya karar verir. Arkadaşı, Beyşehirliyi Dursun Ali ve Zeynep adlı bir çiftte yönlendirir:

“Beyşehir'den bir hemşerisi salık verdi: ‘Akşam pek geçe kalmadan, Ulus’tan otobüse biner Yenidoğan’a varırsın. Otobüsten inince karşıda kapısı penceresi yeşile boyalı bir kahve var. Kahvede âşık Dursun Ali’yi ara. Eline üç beş lira sıkıştırırsın, damına götürür seni. Her yanı ceylân söğüt dalı gibi bir karısı var. -Günahına girmeyeyim karısı mı her nesiye doğru dürüst bilemiyorum ya- kendi çalar söyler, kadın da adamı bir deli ede ede oynar işte. Dediğim öyle sıradan saz, sıradan ses hele sıradan oyun hiç değil. Dursun Ali’nin daha da gönlünü edersen, karı senin koynunda kalır, geçirdiğin geceyi ömrün boyunca unutamazsın!’” (ABU. s.28)

Arkadaşının aklına uyan Beyşehirli Dursun Ali ile Zeynep’i bulur. Dursun Ali çalar, Zeynep oynar ve şaraplar içilir. Genç çift beraber sızıp uyur. Beyşehirlinin beklediği bu değildir; o Zeynep ile yatmayı umar. Çünkü arkadaşısı ona öyle anlatır. Odada ne yapacağını bilmez otururken odaya üç kişi daha girer. Onlar eğlenmeye gelmiştir. Beyşehirli ile aralarındaki sohbet ilerleyince durumun onu buraya gönderen arkadaşının anlattığı gibi olmadığını anlar:

“Şoför tatmadan bardağı masanın üstüne bıraktı. Beyşehirli’ye döndü:

-Senin ilk gelişin mi buraya?

Uykusu kaçan Beyşehirli, giderlerse daha yalnız kalacağını, daha da sıkılacağını anlamış, dertleşmek istiyordu onlarla.

-İlk.

-Belli! Kim adres vermişse yanlış işlemiş ahbap seni...

Beyşehirli bozuldu, sustu. Gençlerden gürültücüsü meraklanmıştı.

-Ne gibi?

Ne gibi olacak Ağabey? Dışarıdan gelenlere, gönderenler, hep şişirirler burada geçirdikleri geceyi. Benim bildiğim sapına kadar erkek oğlandır Dursun. Kadın da uçkuruna sağlamdır. Dursun’dan başkasını gözü görmez. Üç yıldır ne delikanlılar ne paralılar getirdim ben bu odaya. Daha içlerinden birinin elinin kadının eline değdiğini, Dursun’un kimseye karısını peşkeş çektiğini duymadım.” (ABU. s.34-35)

Arkadaşı Beyşehirli’nin cahilliğinden faydalanıp kandırarak onu buraya yollar. Yazar, ayrıca burada Beyşehirli’nin cahilliği üzerinden erkeğin toplumdaki cinsel düzenine de dikkatleri çeker.

¹¹⁶ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

4. SU SORUNU

Su, tüm canlılar için en önemli doğal kaynaklardan biridir. İnsanlık tarihi boyunca yerleşim tercihlerinde de son derece yönlendirici bir etken olmuştur. Su yüzünden birçok devlet birbiri ile savaşmış ya da savaşmanın eşiğine gelmiştir. Günümüzde giderek önemi daha da artan su meselesi Ege Bölgesi nezdinde Cumalı'nın hikâyelerinde de kendine yer bulur.

*Susuz Yaz*¹¹⁷ hikâyesi Ege köylülerinin geçimlerini sağlamak için işledikleri bahçelerin su sıkıntısını temel alır. Kocabaş'lar ve komşu bahçe sahiplerinin ortak kullandıkları bir sulama havuzu vardır. Hasan Kocabaş bu havuzu dolduran su kaynağının kendi tapulu bahçesinde yer almasını gerekçe göstererek komşularıyla paylaşmama kararı alır. Bu olay sonucunda komşuları ile Kocabaş'lar arasında su anlaşmazlığı baş gösterir. Tabi bu durumun ortaya çıkmasında Kocabaş'ların kendi bahçelerini büyütmeleri ve daha fazla suya ihtiyaç duymaları da güçlü bir etkidir. Ağabeyine göre daha yumuşak başlı olan Osman Kocabaş ağabeyi gibi düşünmeyip suyu komşuları ile paylaşmaktan yana olsa da ağabeyine söz geçiremez. Ege Bölgesi köylülerinin yaz aylarında maruz kaldıkları kuraklığa Cumalı şu cümlelerle değinir:

“Urla'nın Bademler köyünün kuzeyinde, Ovacık'tan İzmir-Seferihisar şosesine kadar, hafif dalgalarla uzanan toprakları sulayan üç dereden ikisi, yaz ayları gelince kurur, kalın kumlu, çakıllı yataklarıyla, kuraklıktan günden güne yanan, kavrulan ovanın yüzüne atılmış iki ustura izi gibi kalır. Artık o yörede, ilk güz yağmurları düşünceye kadar, akan tek su sesi işitilir. Tekebaşı'nda, Kocabaş'ların küçük zeytinliğinin eteğinden kaynayan pazu kalınlığında bir su damarı... Havuzun kurumasıyla, alt başında kalan ekicilerin bahçeleri en geç bir hafta içinde yanar, ürün mevsimi sona erer.” (SY. s.7-8)

Birçok hanenin geçiminin tek bir suya bağlı olması, Hasan Kocabaş ile komşu bahçe sahipleri arasında su üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesine dönüşür. Hasan Kocabaş ile komşuları arasındaki şu konuşmalar durumun ciddiyetini ortaya koyar:

“-Ben aşılarımı, bahçemi sularım, artarsa suyu salarım!..

-Bir hafta on gün sonra, su azalınca, her gün böyle kendi havuzunu doldurursan salacak su kalır mı?

-Onun orasını ben bilmem!..

-Bilirsin, bilmez olur musun?

-Ben fidanlarımı susuz bırakamam!

-Sen bırakmazsan biz de bırakmayız!

¹¹⁷ Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

-Öyleyse bahçeler sizin, suyunu da siz bulun!

Ethem, Hasan'ın üstüne atılmak istedi. Veli onu önleyerek, arkadaşlarını arkasına aldı. Hasan'a doğru bir iki adım ilerledi:

-Hasan, dedi, dikleşmesen senin için iyi olur! Bahçelerimiz kurursa yanına kâr kalmaz! Sonunda pişman olursun. Bunu iyi bil!" (SY. s.19)

Su yüzünden başlayan anlaşmazlık Kocabaş'lar ve komşuları arasında tehditkâr konuşmalarla giderek düşmanlığa dönüşür. Bu düşmanlık daha sonra Kocabaş'larla beraber iki ailenin dağılmasına sebep olur.

5. GÜVENSİZLİK

Güven, genellikle korkmadan, çekinmeden veya şüphe duymadan bağlanma anlamına gelir. Bu duyguları kişinin kendine karşı beslemesi de özgüven olarak tanımlanır. Güven, insanın insanla ya da insanın toplumla arasındaki ilişkide önemli bir yer tutar. Bu işleyişin sağlıklı olmamasında da güvensizlik ortaya çıkar. Necati Cumalı, güven duygusunun sarsılmasını hikâyelerinde insan ilişkileri üzerinden işler.

*Mavi Tencere*¹¹⁸ I. Dünya Savaşı yıllarında geçen birbirine güvenemeyen iki komşunun hikâyesidir. Cumalı'nın babası ve annesinden dinlediği anılardan hareketle kurguladığı hikâyelerdendir. Yunanistan'daki iç karışıklık nedeniyle otorite boşluğundan yararlanan kiralık çeteler orada yaşayan Türklere rahat vermezler. İbrahim Efendi ve ailesi güvenlikleri nedeniyle evlerinden bir süre uzaklaşmak durumunda kalırlar. İbrahim Efendi'nin karısı yolculukları sırasında yol güvenliği olmadığından değerli eşyalarını mavi bir tencerenin içine koyar ve bahçedeki gübre yığının içine gömer. Onlar ayrıldıktan sonra kuvvetli bir yağmur sonucu tencere görünür şekilde yüzeye çıkar. İbrahim Efendi'nin iki kapı komşusu bunu fark eder. İçinde ne olduğunun merakı ikisini de yer bitirir. Birbirine güvenemeyen bu iki komşunun her ikisi de diğerinin mavi tencereyi almaması için birbirlerini göz hapsine alırlar. İkili arasında psikolojik bir savaşa dönüşen bu güvensizlik, çetelerin baskısı sona erip de İbrahim Efendiler'in evlerine dönmelerine kadar devam eder.

"Daha o gün öğleyin tencereyi yerinde gören Vasil de 'Bu köpoğlu bana bir oyun oynamasın? Acaba tencereyi aldı da böyle ağız mı yapıyor?' diye aklından geçirmiş. Panayot'a bakarak kaşlarını çatmış. Babam 'Yerindeydi, aldık', deyince ikisinin de solukları boşalmış." (M.1900 s.152)

Güvensizlik konusunun işlendiği bir diğer hikâye de *Bıçak*¹¹⁹'tır. Duvar ustası Azem akşam yemeğinde tek oğlu Zeynel'in başının sürekli eğik olduğunu fark eder.

¹¹⁸ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

¹¹⁹ Necati Cumalı, **Susuz Yaz**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Elinde ve yüzünde yaralar vardır. Kızının anlatmasıyla Zeynel'in komşu çocuklarından iki kardeş tarafından dövüldüğünü öğrenir. Hemen orada Zeynel'e kendini koruması için bir bıçak almaları gerektiğini söyler. Ertesi gün beraber pazarda bıçağı beğenerek alırlar. Zeynel'in içi içine sığmaz çünkü bıçak sayesinde kendine güven gelir. Babası onu eve gönderir ama o eve gitmez, eve gitmediği kısım şöyle anlatılır:

“Dün akşam, arabacı Salih'in iki oğluyla dövüştükleri meydanlığın ortasında bir dut ağacı vardı. Ağaca yaklaştı. Sıçradı, sürgünlerden birini yakaladı. Bıçağını çekti, kolunun uzanabildiği yerden sürgünü kesti. Elinde sürgünle, beş on adım ötede bir taşın üstüne oturdu. Meydanlıktaki çocuklar yöresini sardılar. Çocukların hayran bakışları önünde, sürgünü yonttu, yonttu, tükeninceye kadar yonttu. Çeliğine ustasının su verdiği besbelli kız gibi söğüt dalı, iki yüzü güneşte pırıl pırıl, dala değdi mi dokunsa gidiyordu...” (M.1900 s.176)

Bu kısım daha çocuk yaştaki bireyin henüz kendisine fayda mı yoksa zarar mı sağlayacağını bilmediği bıçak sayesinde yükselen özgüvenini gösterir. Özellikle son cümleyle yazar, artık ona kimsenin dokunamayacağı mesajını verir.

6. ADALET VE SİYASET ELEŞTİRİSİ

Necati Cumalı, bu başlıkta yer alan hikâyelerinde birey-devlet ilişkilerine değinir. Devletin, bireyin hakkını güçlülere karşı koruması ve suça karışanları da hukuk içinde cezalandırarak adalet mekanizmasını işletmesi gerekir. Bu görevini sağlıklı bir şekilde yerine getiremediğinde güçsüz olan bireyin mağduriyeti artarken devlet mekanizmasına karşı güveni de sarsılır. Yazar, özellikle adalet ve adaletle ilintili meselelere hukukçu kimliğinin getirdiği titizlikle eğilir.

*Zole Kaptan'ın Ölümü*¹²⁰ hikâyesi Florina'da geçer. Bulgar bir komitacı olan Zole Kaptan, Hürriyet'in ilanı sonrası çıkarılan genel aftan yararlanır. Bu ayla beraber yıllardır dağlarda bulunan Zole Kaptan ve adamları silahlarıyla şehirlerde dolaşmaya başlarlar. Bu durumdan Bulgar azınlıklar dışında orada yaşayan tüm halk ve devletin kendi askeri gücü rahatsızdır. Cumalı, bu durumu karakol komutanı Yüzbaşı Aziz Bey ve halkın ağzından dile getirir:

“Karakol Komutanı Yüzbaşı Aziz Bey, elinden geldiği kadar kasaba dışında olmaya çalışıyordu çarşambaları. Kasabada kalacak olsa, çarşıda pazarda Zole ile karşılaşırsa, hükümet ileri gelenleri gibi, elini sıkıp hoşgeldin demesi gerekecekti.... Hükümetin eski komitacılara gösterdiği bu geniş hoşgörüyü, kasaba Türkleri önceleri uyusukluk, hoşnutsuzları artıkça körlük olarak karşılamaya başladılar.” (M.1900 s.84)

¹²⁰ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

“Hangi akla hizmet ediyordu baştakiler? Binbaşı Enver Bey, daha öbür arkadaşları, İstanbul’da yüksek koltuklara yerleşince ne çabuk unutmışlardı Makedonya dağlarında komitacılar ardında koştukları günleri? Selânik’te, banka soyan, limanın ortasında o koskoca Fransız gemisi Guadelgivir’i batıran, tiyatroyu, Osmanlı Bankası’nı uçuran, Batı Trakya’da güvenliklerinden Osmanlı Devleti’nin sorumlu olduğu yabancı uyruklu, Fransız mühendislerini, İngiliz rahibelerini kaçırarak, sonra bütün bu işledikleri suçların ceremesine karşılık, Osmanlı devletinin binlerce altın tazminat ödemesine yol açan bu adamlar değil miydi? 1903’te kanlı İlya günü, Makedonya’nın yüzlerce köyünde kasabasında hep birden çıkarılan yangınların, öldürülen erkeklerin, ırzına geçilen kadınların, kızların hesabı niye sorulmuyordu? Politikacılar, ‘Geçmişte çok haksızlık oldu, onlar vurdu biz vurduk, sürgit o günlerin hesapları karıştırılırsa kavga edenler barışamaz.’ diyorlardı ama, barışmaya niyeti olanın silahla işi neydi? Eski komitacıların silahlarıyla gözü önünde dolaşır gördükçe hangi köylü, hangi esnaf geleceğine güvenirdi?” (M.1900 s.85)

Adaletin her şeyin temelinde yer aldığını ve başka kavramlarla kıyaslanamayacak kadar önem arz ettiğini düşünersek adalete duyulan güvenin azıcık bile sarsılmasının ülkede ne kadar ciddi huzursuzluklara yol açacağı daha iyi anlaşılır.

*Kaatil*¹²¹ adlı hikâyede Cumalı, annesinden yediği dayakla küçük yaşta sakat kalmış ve daha sonra ailesi dağılmış Abdi’yi konu edinir. Abdi, sağda solda çıraklık, hamallık yaparak geçinmeye çalışır. Küçük yaşlardan itibaren sahipsiz olduğu için kötü niyetli insanlar tarafından sürekli istismar edilir. Biraz büyüyüp olgunlaşınca kendini koruyacak güce erişir. Bir gün kahvede arkadaşları ile kâğıt oynarken serseri birinin Abdi’ye sataşması ile başlayan olayda Abdi bir cinayet işler. Urla’da birkaç genç, kimsesiz Abdi’ye yardım etmek ve onu bu işten kurtarmak için kasabanın davalarına bakan tek avukattan yardım isterler. Gençler olayın ayrıntılarını avukata anlattıktan sonra avukatın “ceza almadan kurtulamaz” sözü üzerine gençlerden biri şöyle söyler:

“–Olur mu böyle şey ağabey! Kanun bir insanın namuslu yaşamak, alaya alınmamak, hor görülmemek hakkını korumaz olur mu? Sadece itilmek, sövülmek değil ki katil eden Abdi’yi! Üç yaşından aklı başına geldiği güne kadar çocuğu sakat eden, ırzından eden, rezil edenlerin yaptıkları ne olacak? Abdi o demiri onların hepsinin başına birden indirdi!” (SY. s.188)

Bu cümleler toplumu temsil eden bir kişinin ağzından adalete veya kanunlara getirilen bir eleştiridir. Ayrıca başka bir konuşmada avukatın ağzından duyduğumuz şu sözler de bu bağlamda değerlendirilebilir:

“Gerçekteki hakla, mahkemede tanınan, bilinen hak, çok ayrı şeylerdir birbirinden...” (SY. s.187)

¹²¹ Necati Cumalı, **Susuz Yaz**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Dahası avukatın bu sözleri toplumun adalet duygusundan beklentisi ile devletin tesis etmeye çalıştığı adalet arasında derin bir görüş ayrılığı olduğuna dikkat çeker.

*Kendini Yiyen*¹²² adlı hikâyede sanatoryumdaki tamamlanan tedavisinin ardından taburcu olan dokuma işçisinin iş bulamaması ve yaşadığı maddi zorluk anlatılır. Taburcu olduktan gün sonra sanatoryuma arkadaşlarını ziyarete gelen Turan dışarıda geçirdiği on günü ve iş bulmakta çektiği güçlüğü anlatır. Onu dinleyen arkadaşları ile aralarında şu cümleler geçer:

“On gün içinde bu kadar zayıflamasına şaşırın arkadaşları da bir kaza başında toplanmış gibi bakıyordu ona.

Güray:

-Nasıl iş başı vermezler sana? dedi. Çıkarken aslan gibiydin.

O, mırıldandı:

-Vermediler işte...

Ziya, uzaklara, İzmir’in gerilerinde kaldığı tepelere bakıyordu. Sanatoryumdan çıkacağı günleri görür gibiydi.

-Vermedikleri ilk mi?

Bir öfke, bir başkaldırma havası sarıyordu konuşmalarını.

Dökümcü Ali:

-Sigortanın kârını düşünüyorlar, dedi. Alacakları prim eksilir diye ödleri kopuyor...

Hamit soludu:

-Bankaya, ticarete çevirdiler sigortayı. Para bizim paramız, geberen biz, yiyen, yaşayan onlar...” (YK. s.182)

Bu sözler mevcut düzene ve mağdur durumda olan işçiye sahip çıkması gerekirken kendi çıkarını gözetten sigorta kurumuna getirilen bir eleştiridir.

7. AŞK

Aşk konusu Cumalı’nın hikâyelerinde çeşitli olaylar vasıtasıyla dile getirilir. Hikâyeler bazen tümüyle aşk konusu üzerine kurulurken bazen de farklı konular içinde işlenir. Bu başlık altındaki hikâyeye özellikle kadın özelinde bireyselden toplumsala doğru evrilen bir düzlemde ilerler. Buradan hareketle yazar, aşk meselesini toplumsal nitelikte görüp işlemeye değer bulur.

*Dilâ Hanım*¹²³ isimli hikâyede eşi nüfuzlu bir kişi tarafından öldürülen Dilâ Hanım’ın kocasının ölümünden sorumlu tuttuğu Rıza Bey’e âşık olması konu edilir.

¹²² Necati Cumalı, **Yalnız Kadın**, Sander Yayınları, 1975.

¹²³ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Dilâ Hanım, daha önce hiç tanımadığı Rıza Bey'i öldürüp intikam almak isterken ilk karşılaşmalarında ona âşık olur:

“Yüreği, handa Rıza Bey’le karşılaştığı o akşama kadar, buz gibiydi. İçinde o gece başlayan değişme tamamlanıyordu şimdi. Kanının ısındığını, hızla damarlarında dolaştığını duyuyordu. Ah, küçücük bir kadındı o! Isınan kanıyla, sevdiği adamın kollarında olmak, soyunmak, saçlarını çözmek, okşanmak isteyen, bütün kadınlar gibi zayıf, küçük bir kadın. Gözleri ne kadar kolay yaşıyordu...” (M1900. s.68)

Bu durum, intikamı ve aşkı arasında kalan Dilâ Hanım'ın kendi içinde bir çatışmaya dönüşür. Rıza Bey'in ona evlenme teklif etmesi bu çatışmayı daha da körükler. Çözüm yolu bulamayan Dilâ Hanım hem aşkından hem de kendisinden vazgeçerek intihar eder:

“Kâhya istemeyerek odadan çıktı. Henüz avluyu geçmemişti ki içerden bir tabanca sesi işitti. Dönüp koştu. Hanımı, elinde nagantıyla cansız yerde yatıyordu. Göğsüne, tam kalbinin üstüne sıkılmıştı kurşunu.” (M1900. s.71)

Dilâ Hanım bu hareketiyle içinde bulunduğu ikilemi çözmek yerine kendi canına kıyarak kendini meselenin dışına çıkarmış olur.

*Kurt Kani*¹²⁴ hikâyesinde de aşk konusuna değinilir. Sadettin, Zole Kaptan'ı öldürdükten sonra kaçak bir komitacı olarak yaşar. Sadettin, babasının Zole Kaptan tarafından öldürülmesinden sonra gözü kara ve sert bir insan olur. Bu sert yapısı âşık olana kadar öylece devam eder. Sadettin orman yolunda ailesiyle yolculuk ederken gördüğü Zehra'ya âşık olur ve kız da işlemeli mendilini vererek ona karşı duygularını belli eder:

“1912 ilkyazında komitacıların hiç işlememesi gerek hatayı o da işledi, âşık oldu.... Kızın açık yeşil gözleri, beyaz teni, dudaklarının, yüzünün güzelliği karşısında soluğu kesilir gibi oldu. O yaşa kadar yürek diye bir şey taşıdığının farkında bile değildi göğsünde. Bir gün olsun vuruşlarını duymamıştı! O tasasız yüreğinin vuruşlarını ilk kez duydu. Öylesine hızlanmıştı ki...” (M1900. s.112-113)

“... kızı düşünürken ilk kez gelecekle ilgili, açık düşler kuruyordu. Kızla evleniyor, çoluğa çocuğa karışıyor, dingin, kandan kavgalardan uzak günler yaşamayı özlüyordu. Ölmek istemiyordu artık.” (M1900. s.117)

Sadettin, kızı babasından ister ancak vermezler. Tüm bu olaylar Sadettin için sonun başlangıcıdır. Yavuklusunun peşinden giden Sadettin Kaptan hazırlıksız yakalandığı yolda düşmanları tarafından muradına eremeden öldürülür.

¹²⁴ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

8. SAVAŞ ZAMANI PSİKOLOJİSİ

Savaş, insanlık tarihi boyunca birçok yıkıma ve birçok insanın yaşamına mâl olmuştur. Sebeplerine baktığımızda ise görüş ayrılığı, toprak elde etme ve çıkar çatışması gibi etmenlerle karşılaşırız. Bunların sonucunda geriye kalan ise tüm taraflar için sadece acıdır. Özellikle bu acıya en çok maruz kalanlar savaşa fiilen katılmamış ancak birden kendini savaşın ortasında bulan sivillerdir, yani halktır. Cumalı da hikâyelerinde birebir savaşın kendisini anlatmasa da savaş ortamının arka planındaki yaşayışa, günlük hayatın sekteye uğramasına, korkuya ve endişelere değinir. Kendisi de Balkan göçmeni olması sebebiyle ailesi nezdinde toplumdaki savaş psikolojisini bire bir yakından hissetmiş bir kişidir.

*Korku*¹²⁵ hikâyesinde kahraman Cumalı'nın babası Mustafa'dır. Mustafa, Soroviç'e bağlı iki köyün aşarını toplamakla yükümlüdür. Soroviç, yaşadığı yerden üç saatlik atlı mesafesindedir. O dönemde Balkanlar'da yaşayanlar, Balkan Savaşları'nın getirdiği huzursuzluk nedeniyle tedirginlik içerisindeyler. O zamana farklı milletlerden insanların bir arada yaşadığı huzurlu ortam yerini tamamen huzursuzluğa ve güvensizliğe bırakır. Dağları çeteler sarar. Balkan milletlerinin birbirine karşı savaşmaları da önemli etkenlerdendir. Mustafa ve kâhyası Yasin, Soroviç'e yolculukları esnasında sürekli diken üstünde ve elleri tetiktedirler. Bunun nedeni savaşın getirdiği güvensizlik ortamı ve “başımıza bir şey gelir mi” korkusudur. İzledikleri yolda kendilerine doğru gelen Yunan jandarma birliği yaklaşıncaya kadar Mustafa ve Yasin'in kendi aralarındaki konuşmalar ve zihinlerinden geçen düşünceler şöyledir:

“... neredeyse bir manga silahlı adam çıktı. Gölgedeydiler. Karaltılı görünüyordular.

-Kim bunlar be Yasin?

Gözlerini dikmiş merakla bakıyordu:

-Yunanlılar... Yunan Jandarmaları...

....

Benimse korku düşmüştü içime. Onlar Hristiyan, biz Müslüman, onlar Yunanlı, biz Türktük. Heybelerimiz doluydu. Üstümde epey para vardı. En önemlisi onların çavuşu onbaşısı yaya biz atlıydık. Aralarında anlaştıktan, sır kaldıktan sonra, sadece bu sıcakta yürümek için, bir Yunan jandarma çavuşu ile onbaşısı, bu dağ başında çekip vursalardı atlı iki Türk'ü ne gerekirdi?

Gözlerim yalnız mavzerlerindeydi jandarmaların. Ha şimdi davrandılar ha davranacaklar diye bekliyordum.” (M1900. s.169-170)

¹²⁵ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

“-Davranacak olurlarsa ucuza gitmek yok!

-Elbet be beyim!

-Bire iki, bire üç, pahalı ödeteceğiz canımızı!

-Ya ne sandın be Mustafam? Köpek miyiz vuruşmadan geberelim.” (M1900. s.171)

Hâlbuki onlarınki bir vesvesedir. Yunan birliği ile yolda yan yana gelince karşılıklı selâmlaşır ve jandarmalar onlardan sadece sigara isterler. Daha sonra herkes yoluna devam eder. Savaş ortamının getirdiği psikoloji Mustafa ve Yasin gibi diğer insanları da korkuya ve endişeye sevk eder.

*Arif Kaptan ile Oğlu*¹²⁶ hikâyesi I. Balkan Savaşı yıllarında Türklerin Balkanlarda yaşadıkları zorlukları ve yaşam mücadelelerini anlatır. Osmanlı'nın Balkan topraklarını kaybetmesiyle Türklerin bir anda istenmeyen azınlık durumuna düşmesi resmedilir. Arif kaptan ve ailesinin yaşadığı Cuma köyünü Yunanlıların basması üzerine evlerinin yakılması ve karısı ile kızının öldürülmesi olayların başlangıç noktasıdır. O sırda dışarıda olan Arif Kaptan ve oğlu saldırıdan kurtulurlar. Köyden kaçarlarken de Yunan birliği ile burun buruna gelirler. Arif Kaptan canlarını kurtarmak için onlardan önce davranarak iki Yunan askerini öldürür:

“Arif Kaptan'ın, yıkılan evinin ölen karısı ile gelinlik kızının acısı ile dağlanıyordu yüreği. Doğup büyüdüğü köyü yanmış yıkılmıştı. Yıkıntılar arasından iniltiler geliyor, sokaklarda yakınlarının, tanıdıklarının ölüleri yatıyordu. Öncü birliğinin erlerini görünce, bütün bu cinayeti işleyenleri gördüğünü sandı. Birliğin başındaki çavuş onları görmüş mavzerini omuzluyordu. Oğlunu bileğinden tutup yanından geçtikleri damın duvarı gerisine çekti. Damın gerisinden iki el ateş edebildi. Birinde çavuşu, ikincisinde çavuşa en yakın olan eri devirdi.” (M1900. s.125-126)

O günden sonra dört buçuk yıl kaçak olarak yaşadıkdan sonra oğluyla beraber yakalanırlar. Yargılama sonucu kendi köyleri Cuma'da asılarak idam cezasına çarptırılırlar. Arif Kaptan ile oğlu cezaya itiraz edip bunun savaş dönemi olduğunu söyleseler de yargıcı ikna edemezler. Cezanın yerine getirilmesi için iki jandarma eşliğinde Cuma'ya doğru yola çıkarlar. Yol esnasında mola verdikleri bir yerde Arif Kaptan ile oğlu uykuya dalan jandarmaların silahlarını alarak kurtulurlar. Arif Kaptan ile jandarmalar arasındaki meselenin özünü veren şu konuşma geçer:

“-Sizi neden vurayım be oğlum? Sizinle alıp veremediğimiz ne? Bizimkisi, hep can derdi. O zaman karımı kızımı taylarımı öldürmüşlerdi. Komşumu vurmuşlardı. Bizi de vuracaklardı. Bizimkisi o zaman da can derdiydi, şimdi de can derdi. Hakınızı helâl edin. Birbirimizin burnunu kanatmadan ayrılalım.” (M1900. s.142)

¹²⁶ Necati Cumalı, **Makedonya 1900**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Kaçak hayatlarına geri dönen baba-oğul sonraki yıllarda Anadolu'ya geçerek İstiklâl Savaşı'na katılırlar.

9. YOKSULLUK VE SOSYAL ADALETSİZLİK

Yoksulluk ve sosyal adalet kavramları birbiri ile ilintili hatta birbirini tetikleyen ve etkileyen iki olgudur. Eşit kollu bir terazi gibi düşünürsek kolların birinin ağır basmasıyla dengenin bozulması diğerinin yükselmesine sebebiyet verir. Adil ve eşit bir paylaşım düzenini kuramamış toplumlarda yoksulluk ve sosyal adalet her zaman güncelliğini koruyan meseleler olmuştur. Çocukluğunda Balkanlar'dan Urla'ya göçtüğünde yoksulluğu yaşamış olmasının yanında iyi bir gözlemci de olan Necati Cumalı bazı hikâyeleriyle bu meseleleri işleyerek dikkatimize sunar.

*Aksinin Biri*¹²⁷ hikâyesinde öne çıkan kişi Urla yakınlarındaki Yalıkahveler'de orman kolculuğu yapan Turhan'dır. Kereste tüccarı Sedat Ören Yalıkahveler yakınlarında bir ormandan kereste taşımak ister. Bugüne kadar işlerini rüşvetle kolaylaştıran Sedat Ören'in hedefi kolcu Turhan'dır. Çünkü o kerestelerin Yalıkahveler'den sorunsuz geçmesini sağlayabilecek tek kişidir. Sedat Ören bu işi bağlamak için Turhan ile rüşvet pazarlığına girer. Ancak paranın miktarı konusunda anlaşma sağlayamazlar. Cumalı, bu rüşvet pazarlığı sırasında Turhan'ın ağzından rüşvet almasının arka planına değinmesinin yanında sosyal eleştiriler de getirir:

“Benim iştahım yerinde, perhizim yok, ama doyamıyorum işte! Ne içebileceğim kadar içebiliyorum ne yiyebileceğim kadar yiyorum. Evde çocuklar da öyle. Para yetiştiremiyorum çünkü...”

Bir kanama başlamış gibiydi yüreğinde. Konuşmak, durmadan konuşmak istiyordu. Konuştukça iyileşeceği sanıyordu.

-Otuz yaşındayım. Parasız geldim dünyaya, parasız büyüdüm, parasız bu yaşa bastım. Bıktım usandım parasızlıktan. Ona borç, buna borç, sık, hesapla, ne yaparsan yap, neresinden düğümlersen düğümler, öyle çürük bir ip ki yine kopuyor, yine kopuyor!

Acıkmıştı da. Bir şeyler atıştırıyordu acele acele. Kimi heceleri yutarak konuşuyordu.

-Biz can değil miyiz yani! İnsan değil miyiz?

Masaya bir yumruk indirdi:

-Yaşamak değil bizimki sürünmek. Kabahat bizde değil, kabahat bizi şunun bunun eline bakmaya muhtaç edende...” (SY. s.255)

“Kel ettiniz koca memleketi, kel!.. Rezil ettiniz! Parana da sana da... Bu yaşa kadar haram yemedim, yine yemem! Hadi çek arabanı...”

¹²⁷ Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

-Pazarlıkta anlaşılmayınca böyle mi olduk?..

Hatırlayamadı birden:

-Ne pazarlığı?

-Beş yüzü cebe indirseydin...

-Ben mi?

-Neyse uzatmayalım...

-Uzat, niye uzatmıyorsun? Ha! Korkum mu var? Uzat...

-Dürüstüm diye bugüne kadar aferin diyen çıkmadı bana! Yine de çıkmaz! Çıkmasın varsın! Aferin bana benden! Kendim aferin derim kendime! Rakını içtimse içtim. Gün gelir sen de benden içersin. Hadi, yallah!" (SY. s.258)

Özellikle "kel ettiniz memleketi" cümlesiyle Turhan halkın ortak değeri olan ormanların sadece güçlülerin hizmetine verilip talan edilmesine dikkat çeker. Hikâyenin sonunda Turhan, Sedat Ören'in kurnazlığı ve kendi hatasıyla hapse düşer, işini de kaybeder. Turhan, tüm bu olanların sonucunda bir şeylerin farkına varır. Kendisinin de parçası olduğu düzeni şöyle çözümler:

"Bütün yaşamı boyunca anlayamadığı şeyleri anlamaya başlıyordu şimdi. Büyüklü küçüklü sayısız dişlileriyle dönen kocaman bir çark geliyordu gözü önüne. Örneğin bir su değirmeninin çarkı. Dağ eteklerinde dünyadan kopmuş, unutulmuş köylerin, sürekli bir işten yoksun köylüleri; her gün candarma kurşunuyla can vermek tehlikesi ile burun buruna yaşayan kaçak kereste çeken kamyonların sürücülere; çocuk okutmak, geçim sıkıntıları içinde kıvranan bölge şefleri; yaşamaya aç bölge müdürleri; kaçak rakı satan aşçılar, yalan söylemek zorunda kalan tanıklar, devletin kendisi gibi şunun bunun eline muhtaç bıraktığı küçük kolcular; kime niye hizmet ettiklerini düşünmeden gecelerini gündüze katan karakol görevlileri; işe boğulmuş yargıçlar, tümü o küçüklü büyüklü dişlileriydi bu çarkın. Sonra o çark dönüyor, Sedat Ören gibilerin arıklarını suya boğuyordu. O çark böyle döndükçe, Sedat Ören gibilerin, o sıkıntı içindeki görevlileri satın alarak, yoksul köylüleri üç beş kuruşla susturarak yurdun yeşil dağlarını böyle birbiri ardından kele çevirmeleri olağandı! Öyle bir çarktı ki bu, içinde kaldığı sürece kendisi de verilen haksız buyruklara susarak uymak; Sedat Ören gibilere avuç açarak devletin eksik verdiğini bir dereceye kadar da olsa tamamlamak zorundaydı. Bu çarkın içinde kaldıkça, böyle kıyı köşe aşçı dükkânlarında bile olsa, kendi parasıyla hiçbir zaman göremeyeceği kadar bollukla donatılmış sofralarda, Sedat Ören'lerle içki içerek, damgasız tomruklarla yüklü kamyonlara sırtını dönerek oturmak zorundaydı! Öyle bir çarktı ki bu, zengin bir kerestecinin gönlü olacak diye işine son verilen ilk kolcu kendisi değildi. Üç beş ayda bir, bölgenin değişik yerlerinde, bir bölge şefinin rüşvetten hüküm giydiği ya da görevlilerden birinin bir olaya adı karışarak işinden atıldığı duyuluyordu." (SY. s.276-277)

Turhan'ın kurulmuş düzeni bir bütün olarak algıladığı ve bilinçlendiğini gösteren bu sözler toplumdaki sosyal adaletsizliğin sonuçları olarak okunabilir.

*Yalnız Kadın*¹²⁸ bir hayat kadını ile ona âşık olan genç bir erkeğin arasında geçer. İkili arsında aşk ve kadın-erkek ilişkileri üzerine geçen konuşmalarda konu

¹²⁸ Necati Cumalı, *Yalnız Kadın*, Sander Yayınları, 1975.

ileriye dönük planlara geldiğinde erkek bir anda kendini çaresiz hisseder. Şu sözlerle yoksulluğunu ve maddi anlamdaki yetersizliğini anlatır:

“Ben zar zor geçinen, parasız küçük bir memurdum. Ne ona ne de başkalarına söz vermeğe, umutlar aşılama durumum uygun değildi. Çaresizliğimi bir kez daha duyduğum.” (YK. s.9)

Erkeğin bu sözleri ve hissettikleri bize yoksulluğun aynı zamanda hayal kurmaya da engel olduğunu düşündürür.

*Kırda Geçen Pazar Günü*¹²⁹ hikâyesi Nihal’e âşık olan ancak ona karşı açılmakta zorlanan gencin bahar mevsiminde Nihal ile kırda geçirdiği bir pazar gününü konu alır. Sıcak bir aşk hikâyesi gibi dursa da üzerinde durulan asıl mesele bu gencin ve onun gibilerin ekonomik durumudur. Nihal ile pazar gününü geçirebilmek için ihtiyacı olan parayı kıyafetinden fedakârlık yaparak sağlar:

“Her sabahki gibi parasızdım gene. O yıllarda her aybaşı borçlarımı ödedikten sonra, hiçbir şey kalmazdı elimde. Değişik tanıdıklarımın aldığım, küçük borçlarla gün geçirirdim. Her günün sonunda da bir türlü ertesi sabahın çay, otobüs parasına yetecek kadarından fazlasını tutamazdım cebimde. Nihal’le buluşacağım bugün havanın bu kadar güzel olmasını bile kendi talihime yoruyor, o iyimserlikle kolaylıkla para bulabileceğime inanıyordum. Saat dokuza kadar, oturduğum yerden Bulvar’da görünecek dostlarımın yolunu gözledim. Saat dokuz oldu, biri olsun görünmedi. Yavaş yavaş içim sıkılmaya başladı. Birden biri gelecek olsa ne olacaktı sanki? Hangisi benden paralıydı ki? Saat dokuzda başımın çaresine bakmak için kalktım, odama döndüm. Gelecek kış yenisine sağlık diyerek perdesümü koluma aldım, Bitpazarı’nın yolunu tuttum. Bitpazarı’ndan dönüşte, beni yüreklendiren, o gün Nihal’le kırda doğru dürüst bir öğle yemeği yiyebilecek, akşama da bir yerde oturup ardından sinemaya gidebilecek kadar param vardı cebimde.” (YK. s.21-22)

Delikanlının içinde bulunduğu yoksulluk Nihal için dert olmasa da Nihal’in annesi ile ablası için sorun teşkil eder. Onlar Nihal’in bu delikanlı ile arkadaşlığına karşı dururlar. Yoksulluk bu yönüyle de gencin karşına çıkar:

“Annesi ile ablası, benimle arkadaşlık etmesini, geceleri sinemaya gitmesini, Pazar gezintilerini hoş karşılamıyorlardı. Zengin bir isteyen vardı. Nihal adamdan hoşlanmıyor, annesi ile ablası adamın kaçırılacak fırsat olmadığını öne sürerek evlenmesi için diretiyorlardı. Bu yüzden şekerrenkti evdekilerle arası.” (YK. s.23)

Sonuç olarak toplumsal algıda maddiyatın ne kadar önemli olduğu ve insanların bakış açısını belirlemedeki etkisini hikâye üzerinden de bir kez daha teyit etmiş oluruz.

*Güvercinler*¹³⁰ de yoksulluk üzerine kaleme alınmış bir hikâyedir. Başlarını Orhan’ın çektiği Sami, Osman ve Selim adındaki dört arkadaşın aileleri ile birlikte

¹²⁹ Necati Cumalı, **Yalnız Kadın**, Sander Yayınları, 1975.

¹³⁰ A.g.e.

günlük hayatlarına yer verilir. Bu çocuklar güvercinlere karşı sevgi ve hayranlık duyar. Mahalledeki güvercin besleyenlerin yardımıyla çocuklar kendi kafeslerini yaparlar ve güvercinlerini beslemeye başlarlar. Çocuklar açısından işler yolunda giderken 1930 Dünya Ekonomik Krizi onların da yaşamını etkiler. Dünyayı ve toplumları sarsan bu olaya Cumalı şöyle yer verir:

“Bin dokuz yüz otuzların bütün dünyayı sarsan buhranı elbet Orhan’ların kasabasında da gösteriyordu etkisini. O buhranın sarsıntısı sürüp giderken o yıl çiçek zamanı yağın şiddetli bir dolu bağların bütün ürününü yok etmişti. Bağlarının uğradığı zarardan sonra bütün umudunu tütüne bağlayan bölge halkı, tütün piyasası açıldığı zaman neredeyse alıcı bulamayacak duruma düştü. Tütününü yok pahasına elinden çıkarmak zorunda kaldı. Geçim koşulları çekilmez duruma gelen halk çaresizlikler içinde, öfkeli, şaşkıncı. Evlerde karı koca kavgaları bitmiyor, çocuklar babalarına karşı geliyorlar, yetişkin delikanlılar, yoksul aileler yıllardır çalıştıkları topraklardan kopup ekmeklerini kazanmak için büyük kentlere göç ediyorlardı. Kasabanın üstünde esen uğursuz hava geçmek bilmiyordu bir türlü.... Annesinin ‘Bağları işletemedik’ dediği çalındı kulağına. Konuk iki kadından biri dikiş makineleri karşılığı borç aldıklarını söyledi. Orhan’a da geçti onların sıkıntıları. Başına bir şeyler gelecekmiş gibi bir daralma duymaya başladı yüreğinde. Derken korktuğu başına geldi. Öbür konukları annesine: ‘Kardeş, dedi, evde güvercin beslemek uğursuzdur. Hiç durmadan güvercinleri âzat edin...’ Orhan’ın kalemi durdu. Ta boğazına bir şey gelip düğümlendi” (YK. s.84-85-86)

Meydana gelen olumsuz ekonomik tablonun sebebinin ekonomik krize değil de güvercin beslemenin uğursuzluğundan kaynaklandığına inanılır. Bununla beraber yoksulluğun daha da ağırlaşması sonrası Orhan, üzülen de olsa güvercinleri bakması için başkasına teslim eder. Hikâye, bize krizin yol açtığı yoksullaşmanın küçük bir kasaba toplumu üzerindeki etkisini göstermesi açısından önem arz eder.

*Prences Elizabeth’e Ne Göndersinler?*¹³¹ hikâyesinde yazar, memurun ekonomik durumunu konu edinir. Basın ya da dış ilişkilerle ilgili olduğunu tahmin ettiğimiz devlet dairesinde bir grup kadın memurun gazetede gördükleri Prences Elizabeth’in evleneceği haberi sonrası öğle arasında ona düğün hediyesi olarak ne gönderebilecekleri üzerine tartışır. Yazar bu sırada bu küçük memur grubunun öğle yemeklerine de değinir:

“Öğle olur. Memurların çoğu tabldota, lokantaya ya da evlerine yemeğe giderler. Daire boşalır... Tabldot ile lokanta onlar gibi küçük memurlara pahalı gelir. Evleri ise uzaktır. Çoğu Telsizler, Yenidoğan, Hisar gibi uzak mahallelerde oturur. Başka servislerde çalışan yaşları on sekizle yirmi arasında, iki üç kız daha öğleleri onların servisine gelir. Odacıya yirmişer, yirmibeşer kuruş verir, ekmek, peynir, zeytin ile helva aldırır, masalarının başında yerler.” (YK. s.107)

¹³¹ Necati Cumalı, **Yalnız Kadın**, Sander Yayınları, 1975.

Cumalı, bu sözlerle memurun ekonomik gücüne, yokluğuna değinirken aynı zamanda Prenses Elizabeth'e düğün hediyesi gönderme konusunda telaşlanan bu insanlara biraz da mizahi yönden yaklaşıp.

*Karşıkı Tarla*¹³² sanatoryumda tedavi gören üç arkadaşın şahitliklerinde gelişen bir hikâyedir. Bu hastalar kür tedavisine çıktıklarında ekim-dikim mevsiminde sanatoryum bahçesinin karşısındaki tarlayı ve toprağı işleyen çiftçiye gözlemlerler. Yaklaşık bir hafta boyunca devam eden bu gözlem sırasında toprağı işleyen çiftçi üzerine kendi aralarında tahminler yürütüp, konuşurlar. Bu konuşmaların birinde Cumalı, Dursun'un ağzından çiftçi başta olmak üzere emekçilerin yoksulluğuna değinir:

“-Bak, neden? Söyleyeyim. Ben mevsimine göre bir tarlayı göreyim, işini gören sahibi mi, el mi anlarım. Neden dersin; çiftçi kısmı işini boşlamaz. Gününü bilir. Beye göre olsa da olur, olmasa da. Ben tarlasının yerini, sınırını bilmeyenleri çok gördüm...”

-Ben tekele girmeden önce, tâ on yaşımdan tut, on beş yıl toprakla uğraştım, diye devam etti. Toprağın her işini bilirim. Kendi toprağım olmadı, bir türlü... Irgatlık, yarıcılık, didindim durdum. Bir karış sürülmedik, işe yarar toprak görsem, içimden gidip sürmek gelir. Ekinlerin erdiğini görsem biçmek, fidan görsem sulamak.” (YK. s.153)

Bu sözler yoksulluktan bir türlü kendi toprağının sahibi olamayan işçilerin, çiftçilerin toprağı duydukları özlemi de barındırır.

*Am*¹³³ yine sanatoryumda tedavi görmekte olan bir hastanın, Hamit'in hikâyesidir. Hamit'in sanatoryumun bahçesinde otururken anılarına dalıp gitmesi ile onun bahriyeli olarak askerlik yaptığını ve sağlıklı bir insan olduğunu öğreniriz. Sonraki yıllarda ise yazar, Hamit'in ekonomik durumunun kötülüğü sebebi ile büyük bir toplumsal sorun olan çarpık sömürü düzeninin çalışma şartlarına boyun eğip yaşamını idame ettirme mecburiyetinden ötürü sağlığını nasıl kaybettiğini şöyle anlatır:

“Askerden döndüğü günler... Evlerinin kalabalığı... İşsizlik günleri... Sofralarından hep doymadan kalktığı... Sonunda bir kasarya'da bulduğu iş. Peynir sularının kokuları... Kasaryanın o rutubetli beton tabanı, soğuşu... Gültepe'de oturduğu gecekonduğun soğuşu. Her kez bir başka köşeden içeriye sızdırdığı yağmurlar... Doymadan, ısınmadan, günde on saat peynir suyu kokuları arasında geçirdiği o berbat günler... Bir bir geçiyor aklımdan O günleri kısaca anlatıyor Binali'ye. ‘Ciğer mi dayanır o türlü yaşamaya?’ diye bağlıyor sözlerini...” (YK. s.165-166)

¹³² Necati Cumalı, **Yalnız Kadın**, Sander Yayınları, 1975

¹³³ A.g.e.

Bu sözler Hamit'in sanatoryuma nasıl geldiğini ve yaşadığı yoksulluk sebebiyle hangi şartlarda çalışmak zorunda kaldığının ispatıdır.

*Görüşme*¹³⁴ de bir sanatoryum hikâyesidir. Bir kadının tedavi gören kocasını ziyarete gelmesinin konu edildiği hikâyede adamın hasta olması ile ailenin içine düştüğü ekonomik güçlük anlatılır. Hasta adam, karısının elini tuttuğunda kolundaki bileziğin olmadığını fark edince üzüntü ve çaresizlik hisseder:

“Kadının ellerini bu defa daha bilekleri yakınından kavradı. Başparmaklarıyla kadının bileklerini hafif yokladı. Sonra kadının gözlerinin içine bakarak:

-İstemezdim, dedi.

Kadın saklamaya lüzum görmedi.

-Senin ne kabahatin var bunda?

-İstemezdim. Bileziklerin kolundan çıksın istemezdim.

-Lâf, çocuk olma, sen iyi ol da bilezik ne zaman olsa konur!

Karısı durgun bir sesle: Haftaya mağazalar açılıyor, diyordu başucunda. Erol'u komşulara bırakacağım. Haftada on yedi lira. Yeter bize. Sen iyileşmene bak. Hepsi geçer...” (YK. s.170-171)

Cumalı burada evi geçindirmekle yükümlü adamın güçten düştüğü anda ailenin yokluğun pençesine yakalanarak nasıl zor durumda kaldığını örnekler.

Sanatoryumda geçen işçi hikâyelerinden biri de *Taburcu*¹³⁵'dur. Binali, Cumalı ile aynı dönemde tedavi gören hastalardan biridir. Yazar, toplumsal mesele boyutunda işçi sağlığı ve çalışma koşulları üzerinden işçi Binali'nin sanatoryuma yatmadan evvel ve taburcu olduktan sonraki ekonomik çaresizliğini anlatır. Yazarın dostluk kurduktan sonra öğrendikleriyle ve gözlemledikleriyle beraber Binali hakkında söyledikleri şöyledir:

“Hastalığa tutulduğu sırada, bir sabun fabrikasında çalışıyordu. Sekizinci ayını doldurmuştu henüz işin. Türlü işler, işsizlikler ardından girdiği bu yeni iş sağladı. Karnı doyuyor, her hafta düzgün para geçiyordu eline. İşinden olur diye korkmuş, doktorlardan bile gizlemişti başta hastalığını. Gençliği ile o kısa öksürük nöbetleri ayakta yenebileceğine inandıkça daha da artmıştı ciğerlerinin sarsıntısı.... Altmışlık bir anası vardı eline bakan. Başka da kimsesi yoktu dünyada. Ne bir dikili ağacı ne de bir elinden tutanı. Sanatoryumdan ayrılacağı günler yaklaştıkça sıkıntıdan uyuyamıyor, yattığı yerde kalamıyordu uzun uzun...

.... Kaç gündür, o söylemeden verilecek işleri elinde tutan tanıdığım herkesi bir bir gözümün önüne getirmiş, iş istemiştin onun için. Bu dileğimi açar açmaz hemen asılıyor, kararıyordu o yüzler. Ya canlarını daha çok sıkmamı istemediklerini belirtecek gibi surat asarak ‘Yok!’ ‘İş nerede?’ diyorlar, ya da incelikle: ‘Ortaokulu

¹³⁴ Necati Cumalı, *Yalnız Kadın*, Sander Yayınları, 1975

¹³⁵ A.g.e.

bitirmiş mi?’ diye soruyorlardı. En küçük bir umut veremezdim, Binali’ye.” (YK. s.176-177)

Emekçiler için bu ve buna benzer durumların günümüzle kıyas edildiğinde Cumalı’nın anlattığından çok farklı olmadığını görürüz. Tek fark sadece sorunların adının ve türünün değişmiş olmasıdır.

Bir başka sanatoryum hikâyesi de *Kendini Yiyen*¹³⁶’dir. Turhan’ın sanatoryumdan taburcu olduktan sonraki yaşamı ele alınır. Turhan, tedavi sonrası eniştesinin evinde kalmaya başlar. Onun yoksulluğundan da şöyle bahsedilir:

“Bekârdı. Eniştesinin iki odalı gecekondusunun bir köşesinde kalıyordu. Eniştesi yoksul bir mahalle berberiydi. Çocuklarını doyuramıyordu doğru dürüst. Turhan, on gündür erkenden kalkıyor, kimseye görünmeden evden çıkıyor, iş bulmak için İzmir’in altını üstüne getiriyordu. Üçte bir hafta gündeliklerinden biriktirdiği parasından yarım ekmek yüz gram zeytin alarak gün geçiriyordu. Yarının korkusuyla daha fazlasını harcayamıyor, akşamları bir şey yemeden eve geç dönüyor, ardından açlığını gizliyordu ablasından, eniştesinden.” (YK. s.179)

Turhan, taburcu olmasının üzerinden on gün geçmesinin ardından sanatoryuma arkadaşlarını ziyarete gelir. Bu dışarıda geçirdiği on gün boyunca iş için gittiği her kapıdan eli boş döner. İyileşmesine rağmen kimse onu işe almak istemez. Turhan’ın halini anlatan satırlar şöyledir:

“... bu kadar yıldır kendisi değilse kimdi onlarla birlikte pamuk tozlarını yutarak; fabrikaların kurumlu, rutubetli havasını soluyarak ciğerlerini çürüten? Kime el uzatacağını, kime sesleneceğini bilemiyordu artık. Tuttuğu dal kırılıyor, bastığı toprak kayıyordu ayaklarının altında.... On günde altı kilo zayıflamıştı. Yaşamak için zeytin ekmeğinin yanına her gün kendinden bir parça katıyordu. Kendini yiyordu açıkçası.” (YK. s.180-181)

Turhan’ın bu yoksulluğu ve çaresizliği geçici bir durum olmaktan çıkar neredeyse kader halini alır.

*Artık Değer*¹³⁷, sanatoryumdan taburcu olmuş arkadaşlarını ziyarete gelen işçi Hüseyin’in hikâyesidir. Hüseyin’i arkadaşları karşılar hâl hatır sormalardan sonra Hüseyin’e işi bulup bulamadığını sorarlar. Hüseyin, çalıştığını eski işine döndüğünü söyler. Hepsi şaşırır. Çünkü taburcu olduktan sonra iş bulmak kolay değildir. İşe dönüşünü ayrıntıları ile anlatır; hiçbir şey görüldüğü gibi değildir. Hüseyin sigorta kurumunun yanında olmayacağını ve onu korumayacağını bildiğinden açıkta ve aç kalmamak adına eski patronuna sigortadan habersiz çalışmayı teklif eder:

“Hiç uzatmadım sözü. ‘Dinle, dedim. Gönderme şimdi beni sigortaya migortaya. Te bu senin işinde, bu yarası kurmamış ciğerle, o ana kuzusu doktorlar işbaşı vermezler

¹³⁶ Necati Cumalı, *Yalnız Kadın*, Sander Yayınları, 1975.

¹³⁷ A.g.e.

bana. Bilirler eskisi gibi çalışırsam iki ay dayanamam, ekşirim gene başlarına, yük olurum sigortaya... Sen şimdi ver işimi uzatmadan, çalışayım.... Bundan önce dokuz yıl ne kazandınsa kazandın benden. Bundan sonra anandan nikah umarsan benden de kâr um! Ne kadar parayı alırsam o kadar iş yaparım sana. Senden bana geçsin istemem. Ama sen de bekleme benden sana geçsin! Bırak kan kusmadan karnım doysun, evimin nafakasını çıkarayım.” (YK. s.190)

Bu durum gayri ahlaki olmasının yanında Hüseyin’in bazı haklardan da mahrum kalması anlamına gelir. Ancak buna mecburdur. İçinde bulunduğu şartlar itibariyle yoksulluğu ile başa çıkmasının ve ailesini geçindirmesinin yolu budur.

*Bunlar Hep Hatıra Olacak*¹³⁸ isimli hikâye, Cumalı’nın kendi hayatından bir kesittir. Yazar, üniversite öğrencisi olduğu dönemde iki arkadaşıyla beraber geçirdikleri yoksulluk yıllarını anlatır. Hemen her öğrencinin yaşadığı ekonomik çıkmazı yaşayan yazar, arkadaşları Asım ve Salim’le beraber Ankara’da ortak tuttıkları kiralık odada yaşarlar. Beraber geçirdikleri zamanı, aç kalmalarını, ısınamadıklarında birbirlerine sokuldukları odalarını, yokluk içinde geçirdikleri öğrenciliklerini şöyle somutlaştırır:

“O kış İsmet Paşa mahallesinde üç kişi bir oda kiralamıştık. Yere serili üç yatağı ancak sığardı. Öyle soba moba ne gezer! Ayda on sekiz lira verir, her ay başı bu küçücük odanın on sekiz lira nesine diye şaşardık. Fakat doğrusu fazla hayıflandığımız da yoktu. Ömrümüzün sonuna kadar o odada oturacak değildik ya! Yalnız arada sırada küçüklüğü neyse bari muhafazalı olsa derdik. Sanki Çankırı dağlarından kalkan rüzgârlar o hızla soluğu bizim odada alırlardı. Pencere kenarlarını kağıtla sıvamıştık. Ama ne de olsa ahşap ev, soğuk ne yapsak girecek bir yerini bulurdu. İnsan sabahları evden çıkarken ısınmazsa, bütün gün ısınmazmış derler. Doğru olacak zaten yediğimiz içtiğimiz neydi sanki? Benim gibi yirmi beş otuz liralık gelirleriyle okuyan bütün üniversite öğrencileri bilir: Sabahları çay, simit; öğleyin üçüncü sınıf bir lokantada az pilav, kuru fasulye; akşamları da çorba; ıspanak, bazan da hoşaf. Buna benzer ödemesi 17,5 yahut 22,5 kuruşu geçmiyen cinsten yemekler. İnsan nasıl üşümesin.... Akşamları bazan pastanelerde ders çalıştıktan, bazan kahvelerde oyalandıktan sonra, eve döner; acele soyunup yataklarımıza girerdik. Canımız hemen uyumayı hiç istemezdi. Ev sahibi arada sırada sobasından çıkan ateşi bir mangala doldurur, kapımızdan uzatıverirdi. Ne güzel hediye idi o!.. O küçük mangalın gelişinden sonra, başkaları ne söylerse söylesin kendimi ev sahiplerinin iyi insanlar olduğunu bütün dünyaya karşı savunmaya hazır hissederdim.” (DG. s.48-49)

Bu aslında Cumalı’nın nezdinde yoksulluk çeken tüm öğrenci topluluklarının yaşamından bir kesittir.

*Kente İnen Kaplanlar*¹³⁹,da yazar gözlem gücünden faydalanarak ortaya durum odaklı bir toplum fotoğrafı koyar. Bu fotoğrafta, kurallara uymayıp kırmızı ışıktaki geçenler, gençleri küçümseyerek onların düşüncelerinden korkup engel olmaya

¹³⁸ Necati Cumalı, **Değişik Gözle**, Varlık Yayınları, 1956.

¹³⁹ Necati Cumalı, **Kente İnen Kaplanlar**, Sander Yayınları, 1975.

Çalışanlar, halkın maruz kaldığı asık suratlı memur ve yöneticiler, kiracının halinden anlamayan ev sahipleri, hesabı şişiren lokantacılar, mahallenin tuzu kuru esnafı vb. tüm köşe başlarını tutmuş rant ve çıkar sahibi olan herkes yer alır. Cumalı, ortak noktası halkın üzerine çökmek olan bu insanları kente inen aç kaplanlara benzetir. Bu kente inen kaplanlar o kadar çoktur ki nereye baksa onları görür:

“Yanıbaşımda babamın sesini duydum:

-Ne o?

Gazete elimde döndüm:

-Sanki bu adamı önceden tanıyorum...

-Tabii tanıyorsun!.

-Nereden?

-Düşün, hatırlamaya çalış gördüğün yerleri..

Bütün bu karşılaşmaları hatırladım. Babam öleli on yıl oluyordu. Sanki onunla birlikte bir bir yeniden gördük bütün bu karşılaştığım yüzleri...

-Doğru hatırlıyorsun, dedi. Tümü eş türden...

-Yani?

-Yani, kaplan!

-Kaplan mı?

-Evet, kaplan!.

Biraz şaşırmıştım.

-Ne biliyorsun?

-Senin bildiğin yoldan.

-Ne gibi?

-Bak, sen elin ekmek tutmaya, ev geçindirmeye başlayalı neredeyse tanımışsın kim olduklarını. Benimse ömrüm onların pençesinden canımı, sizleri kurtarmak için didinmekle geçti. Onlara et, onlara su yetiştireceğim diye iki yakam bir araya gelmedi...” (KİP. s.13)

Üstelik bu kaplanlara kimse dur demez, ne kanunlar ne de yöneticiler; onlar istedikleri gibi avlarını pençeleri altına alırlar. Çünkü güçlü ile güçsüz arasındaki düzen hep aynı biçimde sürüp gider. Ne yaparlarsa yapsınlar ne kötülükte bulunurlarsa bulunsunlar her şey güçlülerin yanına kâr kalır:

“Ormanlarda olup bitenlerle büyük kentlerde olup bitenleri karşılaştır. Gördüğün değişiklik ne? İkisinde de eş kanunlar eş yöntemler geçerli. Güçlüler, güçsüzlerle besleniyor. Sen ne sanıyorsun yaşamayı? Kaplanlarla bir arada yaşadığını düşünmeye alıştırdı kendini! Bak nasıl daha açık anlayacaksın çevrende olup bitenleri...

-Düşünmeye çalışıyorum ama...

-Aması açık bunun. Gün geçmez bir delikanlı öldürülür, bir kadın kaçırılır, bir genç kız kirletilir. Büyük vergi kaçaklıkları, silâh kaçaklıkları olur. Hanlar, hükümet

binaları yanar, yakılır. Öldürenler, kaçırınlar, kirletenler, yakanlar ortaya çıkmaz. Neden? Sen hükümeti yönetenleri hep bilgisiz, akılsız mı sanırsın? Çocukken sirke götürmüştüm hani seni. Sirkte gördüğün o kaplanlar tok olmasa eğiticilerini saniyede lokma lokma ederlerdi. Hükümeti yönetenler de kentlerdeki, köylerdeki kaplanları tok tutmak zorunda olduklarını bilirler. Vurduklarına, kırdıklarına, yediklerine içtiklerine bile bile göz yumarlar. Bu gerçeği çoğu yurttaşlar da bilir. Ama hükümetin bu umursamazlığını suç saymazlar. O kadarı olacak elbet, o kadarı kaplanların hakkı, diye düşünürler. Öyle ya, mademki kaplanlarla bir arada yaşıyorlar! Kaplanlardan kurtulabilecekleri akıllarına bile gelmez. Aksine çocuklarını kaplan yetiştirmeye çalışırlar...” (KİP. s.14-15)

Yazar, sözünü emanet ettiği kahraman anlatıcı üzerinden sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik üzerine kurulu toplum düzenini okuyucunun gözleri önüne serer.

*Gençlik Berberi*¹⁴⁰ hikâyesinde üzerinde durulan mesele 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin İzmir yakınlarındaki bir kasabaya getirdiği yoksulluktur. Hikâyede her şey kasabada Gençlik Berberi adında bir dükkân işleten Muhittin’in üzerinden verilir. Kasabada sevilen ve saygı duyulan bir mahalle berberi olan Muhittin’in gözünden kasaba insanlarının günlük hayatı ve toplumsal yapısı aktarılır. İstiklâl Savaşı’nın zaferle sonuçlanmasının ardından kasabada yavaş yavaş normale dönen hayat 1930’ların başına kadar böyle gider. 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin etkilerinin hissedilmesiyle kasabadaki mutlu tablo tersine döner. Yazar berber Muhittin’in gözüyle değişen durumu şöyle aktarır:

“Derken 1931 buhranı şaşkın bıraktı kasabayı. Üzümün, tütünün rezili çıkmıştı. Alıcısı yoktu. Buhrandan önce göremedikleri şeyleri de görüyorlardı artık. Çoktandır görünmez bir göç başlamıştı kasabadan. Lisede, üniversitede okuma olanağı bulan çocuklar öteden beri geri dönmüyorlardı. Kasabada ustalarının yanında marangozluk, kunduracılık öğrenenlerin de onların ardından İzmir’e, İstanbul’a, Ankara’ya göç ettikleri duyuluyordu... Buhranın etkisiyle, sağlam iki kolundan, elinde bir çapadan başka bir şeyi olmayan gençler de ayrılmaya başladılar kasabadan. Kasaba büyümüyor, gelişmiyordu. Buhran eski sevinçli yaşayışlarını bütünüyle yok etti çok geçmeden.” (KİP. s.28)

Böylece genç nüfusun krizin etkisiyle kasabadan ayrılması kasabanın eski neşesini yitirmesine, durağan bir hâl almasına ve üretimin düşmesiyle de genel bir yoksullaşmanın ortaya çıkmasına sebebiyet verir.

10. YASAK İLİŞKİ / ALDATMA

Yasak ilişki yahut aldatmak eylemi, toplumun ahlaki normları, inanılan dinin yasakları ya da yaşamımızı düzenleyen resmi nikâh gibi yasalarla belirlenmiş kuralların dışına çıkılarak toplum nazarında eş olarak rol biçilen kişinin dışında başka biriyle romantik, duygusal veya cinsel ilişki anlamında gizlice münasebet

¹⁴⁰ Necati Cumalı, **Kente İnen Kaplanlar**, Sander Yayınları, 1975.

kurulması anlamına gelir. Her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da çokça görülen bu hadiseler Necati Cumalı'nın da hikâyelerinde çeşitli şekillerde kendine yer bulur.

*Ay Büyürken Uyuyamam*¹⁴¹ hikâyesinde kasabada yaşayan bir adamın yaşamı konu edilir. Bu bekâr adam kasabanın getirdiği kısıtlı sosyal imkânların da etkisiyle yalnızlık çeker. Akşam olup evli arkadaşları evlerine erkenden çekilir. Diğer bekâr arkadaşları ile de birkaç kadeh içip dağılırlar. Adamın yalnızlığı özellikle Ay'ın görünür olduğu gecelerde ayyuka çıkar. Ay'ın olduğu geceler uyku tutmaz. O zamana kadar hayatına ne kadar kadın girdiyse tek tek onları düşünür, hayallerini görür. Yine Ay'ın görünür olduğu bir akşam sıkıntıdan ne yapacağını bilemez. Kiralık yaşadığı odaya döndüğünde salonda ev sahibesi kadınının karanlıkta öylece oturduğunu görür. O zamana kadar eski bir eşya gibi gördüğü ve yaşlı bulduğu kadın gözüne farklı görünür. Karşılıklı selamlaşma ve kısa bir sohbetten sonra her ikisi de böyle gecelerde uyuyamamaktan şikâyet ederler. Adam, kadından kahve pişirmesini ister. Kadın da kabul ederek odasına getireceğini söyler. Evdeki diğer kiracı olan öğretmen de gecenin o saatinde çoktan uymuş olduğunu bildiklerinden her ikisi de bir rahatlık içindedirler. Ev sahibi kadın odaya kahveyi götürünce aralarındaki elektriklenme bir sevişmeye dönüşür:

“Kahve fincanını masanın üstüne bıraktı. Kadına yatağının üstünde yer gösterdi:

-Otursana..

Kadın güldü:

-Niyetin ne?

Daha fazla sabretemedi. Bileğinden yakaladı kadını. Yatağının üstüne oturttu. Sarıldı. Öpmeye başladı. Kadın kurtulmak için en küçük bir karşı koymada bulunmadı:

-Az çapkın değilsin, dedi gülerek.

Üç aydır kadın eline değmeyen elleri titriyordu sevişmenin başlangıcında. Kahvesi masanın üstünde soğudu kaldı. Gövdeleri yanyana sırtüstü yatağa düştüğü sırada hiç de çirkin olmadığını düşünüyordu kadının.

-Bu aylı geceler deli ediyor beni, dedi...

Kadın iç çekti:

-Kimi etmiyor ki?

-Ay büyürken uyuyamıyorum! Silip alıyor gözümden uykuyu..” (ABU. s.10)

Her ikisi de ayın büyüdüğü geceleri yalnızlıklarına bahane ederek beraber olurlar.

¹⁴¹ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

*Soluk Almak*¹⁴², ilk karısının kısır olmasından dolayı kendisinden yirmi iki yaş küçük bir kızla ikinci evliliğini yapan köylü bir adamın hikâyesidir. Kız eve gelin geldiğinde on sekiz yaşındadır. Adam ellili yaşlara gelinceye kadar her şey güzeldir. Dört çocukları olur, çocuklar da büyüyüp kendi tütünlerinde çalışmaya başlayınca giderek zenginleşirler ve refaha kavuşurlar. Ancak adamın yaşı ilerledikçe hem tütün işlerini eskisi gibi yapamayıp genç bir işçi çalıştırmaya başlar hem de genç karısının cinsel isteklerini karşılayamaz olur. Daha sonra adam karısının kendisini işçisi ile aldattığının farkına varır:

“Yaşlanmıştı işte! Bu yorgun, bu yıpranmış gövdeyle, kendinden yirmi iki yaş küçük bir kadınla baş başa süremiyordu artık atımı!... Bir gece uyandığı sırada karısı yoktu yanında. Sıcaklığını, kokusunu yatakta bırakıp damdan çıkmıştı... ‘Niye?’ dedi içinden başka bir ses! Yardımcı değildi ki, yıllardı alan karısını elinden!” (ABU. s.13)

Son tütünler kırılıp mevsim sona erince bir sabah uyandığında karısını bulamaz. Genç kadın dört çocuğunu da bırakıp işçi ile kaçar:

“Bir sabah uyandığında karısı yoktu odada. Ortalık ağardı, aydınlandı, karısı dönüp gelmedi. Aydınlanan damın içinde dolandı gözleri, karısının başörtüsünü, yeldirmesini göremedi yerinde. Damın dışından tek ses gelmiyordu. O sessizlik içinde, çocuklar uyanmadan kalktı, arandı, sandığın üstünde duran bohçalardan birinin eksik olduğunu anladı. Bir boşluk büyüdü damın içinde. Karısı, o boşlukta, onu, dört çocuğunu bırakıp, altınları, bilezikleri, bir bohça çamaşırı, bir gün önce aylığını ödediği yardımcısı ile birlikte gitmişti her nereye gittiyse!” (ABU. s.14)

Adam çocuklarına annelerinin hasta olan ninesine bakmak için bir süreliğine teyzesine gittiğini söyler. Bu arada köyde de dedikodu alır başını yürür. Adam, insanların baskısına rağmen bu konu hakkında kimseye tek kelime etmez. Üç ay sonra karısının izni bulur ve onunla konuşmaya gider. Çocuklardan bahsederek onu eve dönmeye ikna eder. Kadının kocasına kendisini terk etmesiyle ilgili söylediği şey yaptığından pişmanlık duymadığı ve rahat bir soluk aldığıdır.

*İğneci*¹⁴³ adlı hikâyede yirmisinde evlenip kocasıyla kasabaya yerleşen Şükriye’nin kocasını aldatması konu edilir. Kocas, Şükriye’ye ana cadde üzerinden bir ev tutar. Şükriye, akşama kadar dışarıyı izler, vakit geçirir. Evlendiği güne kadar köyde yaşayan Şükriye pencereden bakıp dışarıda yakışıklı erkekleri görünce kocasını beğenmemeye başlar. Son olarak da evlerinin yakınındaki sağlık ocağına yeni atanan sağlık memurunu motosikletiyle gelip geçerken gördükçe ona âşık olur. Sağlık memuru, Şükriye’den haberdar bile değildir. Bir akşam hastalık numarasıyla

¹⁴² Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

¹⁴³ A.g.e.

kocasını kandırır ve hastalığı bahane ederek ertesi gün kocası işe gidince sağlık ocağına gider. İğneci sağlık memuruna kendini gösterip belli eder. Şükriye kendisine verilen iğnelerin yapılması için sağlık ocağına gelmeyi çeşitli bahanelerle reddeder ve iğneciye eve davet ederek iyice niyetini belli eder:

“İğneci, öğleyin işten çıkınca Şükriye’nin hatırını kırmadı. Sokak içinde, deponun yan tarafındaki kapıyı kolaylıkla buldu. Tavan arasına çıkan dar merdivenleri çıkmak hiç de yük gelmedi ona. Şükriye, caddeye bakan pencerelerinin basma perdelerini güneş gelmesin diye kapatmıştı! O, iğnesini hazırlarken Şükriye, yatağının üstüne yüzükoyun uzandı. Sağ bacağının üstünde entarisini beline kadar sıyırdı. İğneci’nin öyle her gittiği yerde gördüğü cinsten değildi önündeki bacak. İğneyi yaptığı sırada, yalandan bir ‘of’ çıktı Şükriye’nin dudaklarından; sağ eli havalandı, İğneci’nin bileği üstüne kondu, konduğu yerden İğneci’nin bileğini kavradı. İğneci de candı elbet! Taş değildi ya!” (ABU. s.22)

Böylece Şükriye, planını gerçekleştirir ve âşık olduğu adamı elde eder. Tabi bu durumda kocasını da başkasıyla aldatmış olur.

*Vasfiye*¹⁴⁴ hikâyesinde de alışlagelmiş erkeğin kadını aldatması olayının aksini görürüz. Vasfiye, on sekiz yaşında kocasının veremden ölmesi sonucu genç yaşta dul kalmış köyde yaşayan alımlı bir kadın, İstanbullu Fuat’ın da gözdesi durumundadır. Fuat, ev sahibi Hatice Kadın aracılığıyla Vasfiye’ye açılır, duyguları da karşılık bulur. Fuat ve Vasfiye gizlice aşklarını yaşamaya başlarlar. Vasfiye her gece el ayak çekilince Fuat’ı eve alır. Vasfiye’nin en büyük hayali İstanbul’a gitmektir. Fuat’ın da İstanbullu oluşuyla beraber sürekli geleceğe yönelik hayaller kurarlar. Gizli buluşmalar da devam eder gider. Ta ki Vasfiye’nin: “akrabalarım misafir gelecek bir süre görüşemeyiz” diyerek Fuat’ı atlatmasına kadar sürer. Bu arada Vasfiye, Fuat ile bir gelecek göremediği ve kendisini oyaladığını düşünerek başkası ile nişanlanır. Fuat bunu sürpriz bir şekilde öğrenir. Daha sonra Vasfiye ile konuşur:

“-Söyle, kim vardı dün gece sende?

Vasfiye, gene o kuşkulu bakışlarını yüzünde dolaştırdı:

-Hır çıkaracaksan konuşmayalım. Boş yere kırma beni...

-Kim vardı? Söyle!

-Nişanlandım...

-Niye daha önce nişanlanacağını söylemedin bana!

Nasıl olsa duyarsın diye düşündüm..

-Sen nişanlandıktan sonra mı?

¹⁴⁴ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

Vasfiye bir süre başı önünde sustu. Parmak uçlarını minderin örtüsünde hafif hafif gezdirdi. Sonra ona döndü:

-Ne olacaktı?

Öyle bir ses tonuyla sormuştu ki bu soruyu, ‘Alacak mıydın beni?’ anlamına gelebilirdi.

Verecek karşılık bulamadı. Öfkesi çaresizliğe döndü. Başını Vasfiye’nin göğsüne bıraktı:

-Bilmiyorum!..

Vasfiye parmaklarını onun saçlarına dolaştırmaya başladı:

-Dinle, çocuk olma..

-Dediğin kadar kolay olsa..

-Benim için kolay mı sanki? Nasıl olsa sonu zor olacaktı! Ya senin için, ya benim için! Benimle evlenmiyeceğini ben çoktan anladım senin! Ama gene de seni sevdiğime pişman değilim! Sen de kızma, gücenme bana...” (ABU. s.48-49)

Konuşmalarından da anlaşıldığı üzere Fuat, Vasfiye’yi ortada bırakmadan önce Vasfiye erken davranıp başkasıyla nişanlanarak kendini bir nevi garantiye alır.

*Mısırlar Kımıldıyor*¹⁴⁵ hikâyesinin merkezinde köyün düzenbaz hocası vardır. Sürekli insanları dini inançları üzerinden yönlendiren, korkutan ve köylü üzerinde baskı kuran Hoca’nın esas yüzü din kisvesinin altında gizlidir. Ahlak dersi veren Hoca, evvela tüm kurnazlığının farkında olan Halil’i köylüleri kullanarak saf dışı bırakmaya çalışır. Çünkü Halil diğer köylüler gibi Hoca’nın suyuna gitmez. Tabiri caizse Hoca’ya haraç ödemez. Hoca, köylüleri dolduruşa getirerek köyde olan her kötü şeyin Halil yüzünden olduğuna onları inandırma, onu inançsız biri gibi gösterme çabasına girer. Nitekim başarılı da olur. Köylüler, Halil’i düşman bellemeye, onu dışlamaya başlar. Ancak her şeyin değiştiği bir dönüm noktası vardır. Halil, bir gün kasabadan gelirken Kolcu’nun mısır tarlasından geçtiği sırada tarlada bir kıpırtı fark eder. Merakını gidermek için gidip baktığında Kolcu’nun karısı Hanife’nin kocasını Hoca ile aldattığını, mısırlar arasında birlikte olduklarını görür:

“İlkin kocaman kara bir leke gördü mısır kökleri arasında. ‘Ne inek ne keçi, bu bizim Hoca’nın cübbesi’ dedi içinden. Bağ testeresini cebine koydu. İki üç adım daha yaklaştı. Baktı: O bol, kara cübbesiyle, sürüden kaldırdığı kuzunun üstünde kanat vuran kartal gibi, Hoca, çullanmış Kolcu’nun gencecik karısı Hanife’nin üstüne, debelenip duruyor. Hanife ayakları ucuna sıyırmış şalvarını, soluklarının hızından kendisinin yaklaştığını duyacak durumda değil ikiisi... Hanife’nin başörtüsü yerdeydi. Hoca’nın sarı kehribar tespihinin cübbesinin cebinden sarktığını gördü. Hemen karar verdi. Hızla sokuldu. Hoca’nın tespihini cebinden çekti, Hanife’nin başörtüsünü yerden kapı.

¹⁴⁵ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

Hanife: ‘Ay, yandım!’ dedi, kapattı elleriyle yüzünü. Hoca, şaşırđı, bir şey diyemedi, çakşırını çekişşirerek doğrulmaya çalıştı.” (ABU. s.53)

Artık Hoca’ya karşı tüm kozlar Halil’in eline geçer. Hoca, olayın kimse tarafından duyulmasına engel olmak için akşam Halil ile konuşmaya gider. Tespihi ile Hanife’nin başörtüsünü geri alacaktır. Önce Halil’e Hanife’yi teklif eder. Sonra da para teklif eder. Halil, Hoca’nın iyice çirkinleştiğini görünce Cuma namazında cemaatin önünde bunları geri vereceğini söyleyerek Hoca’yı kovar. Bu olaylar pazartesi gün meydana gelir, cumaya kadar Hoca önce hasta olur, Cuma namazından önce de kalpten ölür. Böylece hem köylü hem Halil tamamen Hoca’dan kurtulur.

*Çizme Delil Sayılmaz*¹⁴⁶ da bir başka eşini aldatma hikâyesidir. Hanife, abileri tarafından istemediği biriyle evlendirilir. Gönlü ise köyün serserisi olarak bilinen Kızgın’ların Sefer’dedir. Ancak Sefer de otlak kavgası yüzünden Çoban Veli’yi öldürüp hapse düşer ve on beş yıl ceza alır. Böylece kavuşmaları imkânsızlaşır. Aftan yararlanıp on iki yıl sonra Sefer hapisten çıktığında Hanife’nin kocası Hamza’dan üç çocuğu vardı. Ancak hem Hanife hem de Sefer hala beraber olma fikrini taşımaktadır. Hamza bakkal dükkânı işlettiği için Hanife tütün tarlasına çocukları ile gitmektedir. Hanife, belli aralıklarla tarladan ayrılarak çocuklarından gizli olarak Sefer ile buluşmaya başlar:

“Derken, kendini yerde, Sefer’in kolları arasında buldu. Çekişmekten ikisi de soluk soluğa kaldılar. Sefer, yüzünü, boynunu öpüyor, şalvarını sıyırmaya çalışıyordu. Göğsünü, damarlarını o güne kadar hiç duymadığı bir sıcaklığın sardığını duydu. Kollarının bütün gücüyle Sefer’e sarıldı.” (ABU. s.60)

Daha sonraları Hanife’nin Sefer’le buluşmaları daha da artar. Her sabah erkenden çocukları evde bırakıp tütün tarlasına giderken önce Sefer’in yanına uğrar olur:

“Sefer’in fısıltısı duyuldu:

-Kız Hanife sen min?

Fenerin ışığı, cigara ateşi söndü. Dalları yere inen cevizin sık yaprakları sardı üstlerini. Yıldızları seyrekleşen göğu göremez oldular. Ağaran günle, yaprakların yeşilini, cevizin ak gövdesi ile bağ kütüklerinin karasını seşebildikleri saate kadar seviştiler. Bir hafta her sabah böyle buluştular. Her sabah doğuda tepelerin üstü bakır yeşiline çalarken ayrıldıar. Ardından Hanife, aşk sarhoğu, tütün tarlasına koştu. çarkı söyler gibi tütün kırmaya daldı.” (ABU. s.61)

Hanife, kocası Hamza’dan da giderek uzaklaşır. Hamza da içten içe karısından şüphelenir. Tartıştıkları bir gece Hanife yatağını alıp tek başına mutfağa

¹⁴⁶ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

iner. O gece Hanife, Sefer'i eve alır. Gece seslerden şüphelenen Hamza kıl payı Sefer'i mutfakta yakalamayı kaçırır. Ancak çizmeleri vardır pencere kenarında. Karanlıktan faydalanan Hanife, çizmeleri pencereden Sefer'in alması için dışarı atar. Hamza, Hanife'nin abilerini, muhtarı eve toplar, ortalığı ayağa kaldırır. Çizmelerin Sefer'e ait olduğunu, gördüğünü söylese de kanıtlayamadığı için kimseyi inandıramaz. Herkes Hamza'ya bu konuyu kapatmasını tavsiye ederek ayrılır. Hanife ile Sefer, Hamza'ya yakalanmaktan böylece kurtulurlar.

*Bayırda İki Çardak*¹⁴⁷ hikâyesinde de mesele yasak ilişkidir. Ali Şahin, küçük oğlu Rıfat'ı Suna ile evlendirir ve kendi malından da toprak sahibi yapar. Ancak Rıfat'ın akıllı fikri balık tutmaktadır. Sabah evden çıkar akşam döner. Yeni evli olan genç Suna'nın da evde canı sıkılır. Mevsim yaz olduğundan Suna zamanla gündüzleri kendi çardağından çıkıp komşuları ile vakit geçirir. Belli bir süre sonra gündüz evde yalnız olan Suna'nın yanına kayınpederi Ali Şahin gelip gitmeye başlar. Ali Şahin'in kötü bir üne sahip olduğunu bilen komşuları endişelenirler:

“Karı bana baktı ben karıya baktım. ‘Tüh, dedik, işler kötü. Suna çardakta yalnız!’

Ali Şahin'in adı kötü. Bilenler bilir, büyük oğlu Ali Şahin'i böyle kırdı çardakta değil, Urla'daki evinde karısıyla yatakta yakaladıydı. Karıyı boşadı, Ali Şahin'i de babamdır demeyip bir temiz kötekledi. Sonradan Ali Şahin'de mal bol, oğlana Kuşçular'da bir bağ bağışladı, işi tathya bağladı.” (ABU. s.98)

Komşuları sürekli Suna'yı kayınpederine karşı uyarırlar. Suna da farkında olduğunu söyleyerek zararını görmediğini söyler. Tüm bunlar yaşanırken Rıfat hep balıktadır. Ali Şahin belli aralık ve çeşitli bahanelerle gelip giderek bir süre sonra Suna'yı kendine alıştıtırır. Önce Suna'yı fuara gezmeye götürür, sonra altın diş taktırır ve Suna da kayınpederine iyice yakınlaşır. Komşuları bu durumu adım adım izlerler:

“... ağzının sağ yanında, pırl pırl pırlıdayan altın çerçeveli iki dişi göstereceğini diye ne yapacağını bilemiyor. Keyfi kaçmasın diye iyi olmuş, kötü olmuş demedik. Derken, kahvelerin önünde duran otobüsten Ali Şahin'in indiğini gördük. Bu hemen: ‘Babalığım geliyor, bana müsaade, gideyim de karşılayayım’ dedi, yerinden fırladı. Çardağın önünde etekleri uçarak Ali Şahin'i karşıladı. İkisi birlikte çardağın içinde kayboldular.” (ABU. s.102-103)

Suna artık kendisi ile ilgilenmeyen kocası Rıfat'ı kayınpederi ile aldatmaya başlar.

*Akhisarlı*¹⁴⁸ hikâyesi İzmir-Ankara hattında bir trende geçer. Aynı bölmede yol arkadaşı olan bir hoca, bir üniversite öğrencisi ve izinden birliğine dönen

¹⁴⁷ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

¹⁴⁸ A.g.e.

Akhisarlı bir er arasındaki konuşmalardan ibarettir. Yol boyunca trende ve istasyonlarda Akhisarlı'nın gözü kızlarda ve kadınlardadır. Hoca, onu birkaç defa başkasının namusuna bakarken yüreğini bozmaması konusunda uyarır. Ancak Akhisarlı her lafin sonunu kadına kıza getirir. Sürekli hovardalıktan bahseder. Kendini üstün ve becerikli göstermeye çalışır. Üniversite öğrencisi de onun bu halleri ile eğlenir. Akhisarlı'nın huyuna giderek onu konuşturdukça konuşturur. Sohbet sırasında Akhisarlı'nın evli olduğunu da öğrenir. Üniversite öğrencisi genç Akhisarlı'nın anlamasını sağlamak için kendi karısının da kendisi gibi onu aldatabileceğini ima eder. Bunun üzerine Akhisarlı bu işin yetenek olduğunu ve eşini komşusunun karısıyla aldatmasını gururla anlatır:

“-Evlendiğimde, on beşinde ay parçası gibi kızdı benim karım. Ateş parçası gibiydi. Durduğu yerde duramaz, fıkır fıkır fıkırdardı. Ben işimi bilmez miyim? Baktım olacak gibi değil, üç yılda üç çocuk sardım başına. Şimdi biri eteklerinde, biri kucağında, biri beşikte. Kısacası gözünü yıldırımdı, erkekten usandırdım karımı. İçinden geliyorsa başını kaldırıp baksın başka erkeklere! Ne diyorsun sen kardeş? Erkek gördü mü yaka silker benim karı. Kaçacak delik arar!

-Ya sen?

Akhisarlı iyice canlandı, ellerini oğuşturdu:

-Benim komşu kunduracı, sabahtan akşama dükkânında, tezgahının başında, kösele yontar, saya diker, çivi çakar. Karısı bir içim su. Baktım kadının gözü bütün gün pencerede, daha benim karı ikinciye gebe iken uydurdum karısı ile işi. Aramızda bir bahçe duvarı var, o da alçacak! yaa...” (ABU. s.129-130)

Yazar, Akhisarlı'nın ağzından toplumun bir kısmına hâkim olan eşin başkasıyla aldatmayı kendisine hak gören zihniyeti ortaya koyar.

*Göz Açmak*¹⁴⁹ hikâyesi de yasak ilişki konusuna yer verir. Anlatıcı on dört yaşında bir çocuktur. Okumayı ve kitapları çok seven bu delikanlıyı dayısının oğlu Kerim, oynasın, eğlensin, farklı zaman geçirsin diye iki günlüğüne kendi çiftliklerine götürmek ister. Delikanlı, Kerim ağabeyini sevdiği için onu kırmaz. İlk gün çiftlikte akranı çocuklarla oynar, eğlenir. İkinci gün Kerim ağabeyi ile ava çıkar. Öğleye kadar bir düzine keklik vururlar. İki tanesini kızartıp öğle yemeğinde sohbet etmeye başlarlar. Kerim, yeğenine okulla ilgili sorular sorduktan sonra kızlarla arasının nasıl olduğunu sorar. Kerim, yemekten sonra yeğenini de alıp ovaya iner ve bütün tarlalarının arasında bir dama götürür. Onları küçük kız çocuğu olan bir kadın karşılar. Kerim ile kadının konuşmalarından kadının, Kerim'in dostu olduğu ve kocasını Kerim ile aldattığını anlarız:

¹⁴⁹ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

“Bağa girdiler. Köpek önceden dama doğru koştu. Önce sekiz yaşlarında bir kız çıktı damın önüne. Kızın ardından damın kapısında genç bir kadın görüldü. Yaklaştılar. Kadın: ‘Hoş geldin. Nerelerdesin?’ dedi Kerim ağabeye.

Kerim ağabey, kadına kalan kekliklerin yarısını verdi:

-Bunlar senin. Yalnız mısın?

Kadın fıkırdadı:

-Kiminle olayım?

-Kocanla aran düzelmedi mi daha?

-Kocamın canı cehenneme! Bana ne hayrı var ki? Hiç geri gelmesin daha iyi...”
(ABU. s.134)

Kerim, kadını alıp biraz öteye götürür. Ondan yeğenine cinsel tecrübe kazandırmasını ister. Kadın şaşırarak beraber kabul eder. Kadın, delikanlıyı dama alır götürür.

“-Ah canım, dedi. Ne tatlı delikanlısın sen! Kerim ağabeyin gibi hoş bir erkek olacaksın besbelli. Doktor mu olacaksın okuyunca?

Hani yüzme bilmeyenleri öğreysin diye birdenbire kayıktan denize atarlar ya, çocuk, kadının karşısında öylece duyuyordu kendini. Kadın yüzünü, dudaklarını, kulaklarının dibini öptükçe sıkılganlığı çabuk geçti. Kadını kucaklamaya, öpmeye başladı içinden gelen bir sıcaklıkla o da.

Kadın kalktı: ‘Böyle ol işte’ dedi. Az ötede, sandığın üstünde duran bir yatağı kucakladı yere serdi. Soyunmaya başladı:

-Hadi gel, senin gözünü açayım da bir daha unutma beni...

İki kez seviştiler kadınla. Yarım saat sonra, damın önünden ayrılırken, küçük kız gelmiş, parmağı ağzında, ona bakıyordu. Kerim ağabey: ‘Gene gelirim.’ dedi kadına.” (ABU. s.135)

Kadın çocuk yaşta biriyle birlikte olmanın yanında kocasını ikinci bir kişiyle de aldatmış olur. Yazar farklı bir olayla yine aldatma konusuna değinir.

*Anası Kızından Maya*¹⁵⁰ on altı yaşlarındaki kızıyla beraber yaşayan genç yaşta dul kalmış bir kadının hikâyesidir. Anne, kızı kadar genç durduğu için herkesin gözü bu kadının üstündedir. Ne zaman evden dışarı çıksalar kahvedeki herkes geçişleri boyunca gözleriyle adım adım onları izler. Askerden yeni gelen Cemal de bu kahvedeki erkeklerden birdir. Cemal onları izleye izleye kıza âşık olur. Arkadaşları ile içip içip kızın kapısında naralar atmaya başlar. Bir süre sonra Cemal’in ailesi kızı anasından ister ve nişan takılıp düğün hazırlığı başlar. Cemal, nişanlısının evine gidip geldikçe aslında kıza değil kendisinden on beş yaş büyük anasına âşık olduğunu fark eder. Onu görmeden duramaz, bu sefer de içip nara atmalar kaynanası için başlar. Bir akşam Cemal arkadaşları ile kahvede otururken

¹⁵⁰ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

nişanlısının komşularıyla sinemaya gittiğini görür ancak anası yanında yoktur. Cemal, bunu fırsat bilip yanına bir arkadaşını alıp kadının evine gider ve bıçak zoruyla kadını evden çıkarıp gece karanlığında bağ evine götürür. Kadın başta Cemal'e dirense de sonra Cemal'e yakınlık gösterir:

“Karanlıkta, bomboş bağ yollarından, ayakları yollardaki taşlara çarpa çarpa, Cemal’lerin bağına vardılar. Bağda kuleye bitişik samanlığın kapısında kaldı Cemal’in arkadaşı. Kulağı seste, Cemal kendisini yardıma çağırır mı diye bekledi.

Samanlıkta ilk boğuşmaları kısa sürdü Cemal’le kadının. Bir süre sonra düzenine giren iniltileri, solumaları duyulmaya başladı. İçerdekiler, besbelli samanlığın dışında kalan herkesi, bu arada kendisinin de kapının önünde beklediğini unutmuşlardı. Sarılıp öpüşmelerinin kolay kolay sonu geleceğe benzemiyordu.” (ABU. s.149-150)

Cemal ile nişanlısının anasının birlikte olmaları sonucu biri nişanlısını biri de kızını aldatmış olur.

*Helvacı Güzeli*¹⁵¹ hikâyesinde de temel mesele yasak ilişkidir. İstanbul’da vergi dairesinde memur olan bir delikanlı başka bir memurun kızıyla evlenir. İki yıl arayla iki kız çocukları olur. Küçük kızları beş altı aylıkken adam rüşvet almaktan hapse girer. Her şey bu memurun hapisten çıktığı günün gecesinde değişir. Adamın hapiste kaldığı süre içerisinde cinsel tercihleri değişmiştir. Kocasını artık kendi cinsinden birileriyle beraberdir. Kadın bu durumdan utanç duyar ancak çocuklarından dolayı da yuvasını dağıtmak istemez. Memurluktan da atılan adam İstanbul’daki her şeyini satarak ailesiyle beraber bir Ege kasabasına taşınır. Evle bitişik bir dükkân tutup helvacılığa başlar. Önceleri usta çalıştırıp işi öğrenir sonra yanında yamak çalıştırmaya başlar. Tabi eşcinsel olduğundan yamaklarla ilişkileri olur ve yamaklar her defasında fazla zaman geçmeden işi bırakırlar ve yerine yenisi gelir. Kasabada da bu bilinen bir hâl alır ve sürekli dedikodusu yapılır. Kadın da zaman zaman başka erkeklerle yasak ilişki kurarak kocasını aldatır:

“İstanbul’da ilk yıllar uzak bir akraba, daha sonra bir yedek subay, sonra savcı, öğretmen, hükümet doktoru... Her biri sevmişlerdi onu.” (ABU. s.158)

Helvacı son olarak Vehbi adında bir yamağı işe alır. Vehbi, kendinden öncekilere benzemez. Daha güçlü kuvvetli ve yakışıklıdır. Helvacının karısı ile Vehbi’nin ilk karşılaşmasında ikili arasında bir elektriklenme meydana gelir. İkinci görüşmelerinde ise aralarında bir ilişki başlar. Artık sık sık beraber olmaya başlarlar:

“Kapı çalındı. Vehbi, karşısındaydı. Gözlerinin içine bakarak, tepsileri almaya geldiğini söyledi. Kapıda beklemedi. İzin almadan içeri girdi. Bakışları, gözlerini,

¹⁵¹ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

saçlarını, göğüslerini dolaşarak kadının önünde durdu. Gene izin almadan, hiçbir şey söylemeden kapıyı kapattı. Tek söz etmeden kolları arasına aldı kadını. ‘Ne oluyorsun, bırak beni’ demek istedi, diyemedi. Oturma odasının minderi üstünde her yanı titreyerek, kızlarından birinin eve dönebileceğini unutarak Vehbi’nin istediğini yapmasına, tekrarlamasına karşı koyamadı.” (ABU. s.158)

Vehbi hem patronu helvacıyı hem de karısını birlikte idare etmeye başlar. Tüm bunlar yaşanırken büyük kızları bir kunduracıyla evlenir ama üç ay süren evliliğinden sonra boşanarak baba evine geri döner. Küçük kız Melahat ise okuluna devam etmekte, terzi olmayı hedeflemektedir. Kadın artık dükkânda kalan âşığı Vehbi’nin yanına geceleri de gitmek ister. Bir gece kocası uyduktan sonra gittiğinde kapının kilitli olduğunu duyduğu konuşmalardan içeride birinin daha bulunduğunu anlar:

“Kim vardı yanında? Birden içine düşen bir kuşku ile evine döndü. Kızlarının oda kapısını açtı. Küçük kızı, yarı yarıya üstünden kaymış uyuyordu. Büyük kızı yoktu yatağında.” (ABU. s.159)

Vehbi, evin küçük kızı Melahat dışında herkesle ilişki yaşamaktadır. Bu olayın üzerinden birkaç gün sonra Vehbi, helvacıya Melahat ile evlenmek istediğini söyler ve durumlar iyice karmaşıklaşır. Aile bunu kabul etmeyince Vehbi sert çıkışır ve hepsini korkutur. En sonunda Melahat, ablası ve annesi ile birlikte ailece verilen bir karar sonucunda İstanbul’a gitmek için kasabadan kaçarlar.

*Halim Gelecek*¹⁵² de bir yasak ilişki hikâyesidir. Belkıs, İzmir’e yakın bir kasabada yaşayan çocukluğundan beri mahalleli tarafından çok sevilen ve terbiyeli görülen örnek bir kızıdır. Belkıs, ilkokulu bitirip serpilip güzelleşince uzaktan akrabaları olan Halim’le evlendirilir. Bu Belkıs’ın hayatındaki en mutlu zamandır. Halim, askere gitmeden önce bütün ekicisidir. Askerde usta bir şoför olur. Artık sivil hayatında da akıllı fikri şoförlük yapmaktır. Halim’in anne-babası, neleri varsa satarak bir kısmı peşin geri kalanı taksitle düğünden iki gün önce ona bir taksi alırlar. Düğünden sonra Halim, Belkıs’a taksitlerin kasabada çalışarak ödenemeyeceğini, İzmir’e gidip gelip orada çalışacağını, bir süre sonra da İzmir’e yerleşeceklerini söyler. Belkıs, kocasına itiraz etmez. Halim başlarda her gün veya gün aşırı akşamları eve dönerken bir süre sonra İzmir’den akşam dönüşleri seyrekleşir:

“Halim’in uçarlılıklarıyla ilgili dedikodular geliyordu kulağına komşunun.... Evliliklerinin altıncı ayında, İzmir’e yerleşme sözü kapanmıştı artık Halim’le aralarında. Tilkilik’te aile ayanında, yatacak ucuz bir oda kiralamıştı Halim. Haftada bir, bazen iki belli olmayan günlerde geliyordu artık eve. Gecenin ilerlemiş saatinde, kendisine yüz vermeyen bar kadınlarının, dulların, satıcı kızların yalanları,

¹⁵² Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

yapmacıkları, oyunları içini hüznle doldurunca, evini özleyiveriyordu birdenbire.” (ABU. s.170-171)

Belkıs’ı seven komşuları duydukları dedikodular üzerine onu kocasına karşı uyarırlar. Belkıs ise bu durumu gayet hoş karşılar. Yakın zamanda Halim’den çocuğu da olacak olan Belkıs hala Halim’in sadece kendisine ait olduğunu savunmaya devam eder.

*Pan*¹⁵³’da gençlik yıllarını anımsayan kır bekçisi Yusuf Onbaşı’nın yasak ilişkilerini övünerek anlattığını görürüz. Yusuf Onbaşı, özellikle Millî Mücadele’den önce Rumlar’ın da yaşadığı bölgelerde bekçilik yapar. O yıllarda bağ, bahçe, kırlardaki ve damlardaki kadınların, kızların ne zaman yalnız ne zaman kocasının, babasının evde olduğunu bilir. Özellikle Alexandra adındaki Rum kızı ile olan ilişkisinden bahseder:

“Hangisi damda yalnız, hangisinin kocası, babası bağda yok, anlardım bir bakışta! Bir Alexandra vardı, hiç doyamazdım! O yalnızsa ilkin ona!... Alexandra daha bir fıkırdardı: ‘Otur, derdi, bademin altına, bir kahve pişireyim sana!’ ‘Kahve içmesek de olur gel hele sen benim yanıma’ derdim. Bademin altı bağ. Oturur, iki laf daha ederdik, bileğinden tuttum muydu, kaybolurduk bağ kütüklerinin altında!...” (ABU. s.173-174)

Yusuf Onbaşı yaşlanmış bir haldedir ve tüm bu yaşadıklarını örnek göstererek sağına soluna nasihatler verir.

*Aylı Bıçak*¹⁵⁴ eş aldatma hikâyelerinden bir diğeridir. Kenan ile Firdevs birbirlerine sevdalıdır. Kenan, askerden izinli olarak kasabaya döndüğünde Firdevs’le kaçarlar. Arkadaşının bağ evinde bir hafta geçiren Firdevs ile Kenan jandarmaların onları bulmasıyla yakalanırlar. Firdevs, henüz on altı yaşında olduğundan Kenan altı ay hapis cezası alır. Firdevs’in babası da kızını Kenan’a vermeyi reddeder. Daha sonra Firdevs, babasının başlık parası karşılığında başka bir adama vermesiyle zoraki bir evlilik yapar. Evlendiği adam genç yaşta karısını kaybetmiş on bir yaşında kızıyla yaşayan biridir. Bu evlilik esnasında Kenan, arkadaşı aracılığıyla bir mektup gönderir ve Firdevs’e el sürerse öldüreceğini söyleyerek adamı tehdit eder. Bu tehdidi pek ciddiye almaz ama Firdevs’inde gönülsüz olması bu evliliğin sadece kâğıt üzerinde kalmasıyla sonuçlanır. Böylece adam da Firdevs’in gönlünün Kenan da olduğunu anlar ancak aynı çatı altında iki yabancı gibi sürdürmeye devam eder. Çünkü; Firdevs aynı zamanda adamın kızıyla ilgilenir, tarlasındaki tütün işler ve evi çekip çevirir. Kenan, askerliğini bitirip

¹⁵³ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

¹⁵⁴ Necati Cumalı, *Aylı Bıçak*, Tekin Yayınları, 1981.

cezasını da çektikten sonra kasabaya döner. O günden sonra Firdevs, resmiyette evli olduğu kocasından gizlice her gece Kenan ile buluşmaya başlar:

“O günden sonra her gece buluştular. Her gece, yattığı yerden gözleri açık, araladığı dallar yapraklar arasından, tarlalarına inen kuru taş merdivenleri gözleyip, gecenin bütün seslerine kulak vererek Kenan’ın gelişini bekledi yatağında. Kenan her gece, kırlarda yaşayanların uykuya çekildikleri saatte geldi. O kocasının uyuyup uymadığını doğru dürüst anlamadan her gece yorganın altından sıyrıldı, çardaktan çıktı, Kenan’ın kollarına koştu. Çardağın duldasında, Firdevs’in gündüzden dürüp bıraktığı boş üzüm çuvalının üstünde sevişirlerdi.” (AB. s.10)

Firdevs’in kocası da Kenan’ın kasabaya geldiği günden beri bu durumun farkındadır ancak sesini çıkarmaz. Çünkü başından beri bu evliliğin bir hata olduğunun artık farkına varır:

“Kenan’ın kasabada ilk görüldüğü gün, gece yatakta karısının uyuyamadığını anlamıştı. O geceden sonra uyuyan bir insanın rahatlığı kalmamıştı karısının yatakta uzanışında. Yattığı yerde kımıltısız kalıyordu kalkıp çardaktan çıkacağı saate kadar. Her gece yattıklarından belli bir süre sonra, yanından kalktığını, çardağın kapısındaki çulu aralayarak dışarı çıktığını duyuyordu. Bazı geceler dışarıdan, gelenin adımlarını, sigarasını yakarken çıktığı kibrit sesini, ikisinin kendilerini unutmış sevişirlerken tutamadıkları soluğu duyduğu olurdu. Her zamanki yalnızlığı, sessizliği ile düşünür dururdu yattığı yerde. Çok uzun, çok ağır geçen saatler sonra çardağın çul perdesi aralanır, karısı, yürüyüşüne, davranışlarına yayılan bir rahatlama ile geri dönerek yatağına girerdi.” (AB. s.16)

Adam bir süre sonra düşünür, taşınır ve Firdevs’e her şeyin farkında olduğunu belirten birkaç söz söyler. Firdevs de resmiyet dışında hiçbir zaman bu adamın karısı olmamıştır. Bu konuşmanın geçtiği günün gecesinde daha önce hazırladığı bohçasını alarak bu defa geri dönmek üzere Kenan ile ikinci defa kaçır. Böylece hem kendi ıstırabına hem de evlenmek durumunda kaldığı kocasının ıstırabına son verir.

*Uzun Bir Gece*¹⁵⁵ henüz on yedi yaşında iken Zekeriya Usta ile evlenen kadının, evlendikten sonra küçüklüğünden beri âşık olduğu Selman ile geçirdiği bir geceyi konu alır. Kadın, Zekeriya Usta ile evleneli altı ay olmuştur. Selman ise bu kadının baba evinden komşusudur. Evli ve karısı üçüncü çocuğuna hamiledir. Kadın, evliliğinden önce gençliğinin verdiği heyecan ile kendisinden hayli büyük olan Selman ile fırsatını buldukça samanlıkta gizli gizli buluşur. Bir gece yarısı annesinin takibi ile samanlıkta Selman ile yakalanır. Karanlıktan faydalanan Selman kaçır. Kadın, kızını apar topar eve götürüp babasına duyurmadan konuyu örtbas eder. Kızını, bir süreliğine köy dışına evli olan ablasının yanına gönderir. Annesi, Selman’ın evli olmasından dolayı kızıyla gönül eğlendirdiğini ve onunla

¹⁵⁵ Necati Cumalı, *Aylı Bıçak*, Tekin Yayınları, 1981.

evlenemeyeceğini bilir. Bu süre zarfında namusuna zarar gelmeden aceleyle Zekeriya Usta ile evlenmesi için söz kesilir. Evlendikten sonra da İzmir'e yerleşirler. Zekeriya Usta, İzmir'de bir börekçi dükkânı işletmektedir. Evlenmesine rağmen kadının aklının bir köşesinde Selman vardır. Altı ay gibi bir süre geçtikten sonra Selman, kadının evine gelir. Annesinin hasta olduğunu haber vermek için geldiğini söyler. Kadın, Selman'ı görünce yarım kalmış aşkı depreşir:

“Suss! Dinle. Dayanamadım hasretine, Ananın mektubunu başkasının elinden kaptım getirdim. Yok meraklanacak bir şeyi. Ama sen, gel. Mektubu kocana göster. Bir otobüsüne, bilemedin iki otobüsüne yetiş. Ben garajdayım. Seni görürüm.” (AB. s.28)

Kadın, Zekeriya Usta'yı köye gitmesine izin vermesi için ikna eder. Adam kendi eliyle karısını garaja götürür. Hiçbir şeyden haberi olmayan Zekeriya Usta tesadüfen gördüğünü sandığı Selman'a köye giderken göz kulak olması için karısını emanet eder. Kadın ve Selman otobüste yan yana otururlar ve planları kusursuz işlemeye başlar:

“Köye gidiyorlardı. Bu gece herkesi uyuttuktan sonra, ne yapıp ne edip, beraber olacaklarını biliyordu. Etlerinde ne zamandır duymadığı bir koşuşma ile buluşacakları saatten sonrasını yaşıyordu şimdiden. Kendi samanlıklarında mı, Selman'ların samanlığında mı artık durum nerede el verirse, birbirlerinin kollarına atılacaklar, ilk horozlar ötüşürken gene de birbirlerine doyamadan ayrılacaklardı. Kocasına hiç duymadığı bir açlıktı etlerinde boşalan.” (AB. s.34)

Önce İzmir'den kasabaya gidecekler sonra farklı bir araçla köye geçeceklerdir. Ancak kasabaya varınca köye gidecek araba bulamazlar ya da Selman köye gitmeyi pek istememektedir. Selman, gece evinde konaklamak için kasabanın dilekçecisi ile anlaşır. Onun evine giderler ve ayrı bir odaya geçerler. Kadının Zekeriya Usta ile evlenmesinden sonra ilk defa baş başa kalırlar:

“Kadın güldü. Selman, kucakladı, dudaklarından öptü onu.

‘Dur,’ dedi. ‘Mantomu çıkarayım. Ellerin portakallı.’

Selman, kollarını çözdü:

‘Çıkar’ dedi. ‘Geç bile kaldın..’

Kadın, kalktı. Mantosunu çıkardı. Nerede olduklarını unutmuştu artık. Bakışları pırıltısını bulmuştu gene. Gitti, yatakların üstündeki örtüyü çekti.

Selman, o yatağı yapıncaya kadar bekledikten sonra kalktı, elektriği söndürdü. Soyunmaya başladı.” (AB. s.43)

Gece yarısı olunca dilekçeci sarhoş bir halde önce kendisi sonra da iş ortağıyla onların bulunduğu odanın kapısına dayanır. İki ortak, Selman'a yanındaki kadının Zekeriya Usta'nın karısı olduğunu bildiklerini ve olayın büyümesini

istemiyorsa kendilerini kadınla yalnız bırakmasını isterler. Aksi durumda hem Zekeriya Usta'ya hem de polise haber vermekle tehdit ederler. Kadın, Selman'a bakınca onun korktuğunu kendisini onlara verebileceği ihtimalini sezer. O güne kadar sorgusuz sualsiz güvendiği, âşık olduğu adamı yanlış tanıdığını anlar. Selman hakkındaki düşünceleri yerle bir olur. Odanın penceresinden atlayıp tek başına kaçır. Geceyi bekçilere yakalanmadan yıkık dökük bir ahırda geçirir. Sabahleyin kasabanın çay bahçesine gelir. Bir süre sonra Selman da yanına gelir. Bütün gece kendisini aradığını, dilekçecinin Zekeriya Usta'ya haber verdiğini ve onun gelmek üzere olduğunu anlatarak kaçmaları gerektiğini söyler. Kadın oralı olmaz. Artık Selman'ı istememektedir ve onu yanından kovar. Kocasına tüm gerçeği anlatmaya karar verir. Bugüne kadar hatalı davrandığını, Zekeriya Usta'nın dürüst ve mert bir adam olduğunu anlar. Apar topar kasabaya gelen Zekeriya Usta dilekçeci ve ortağının anlattıklarında tutarsızlıklar olduğunu fark eder. Fevri davranmadan her şeyi karısından öğrenmek ister. Onları yanından kovar ve karısını bulur. Kadın, her şeyi evde konuşmak istediğini ve kendisini buradan götürmesini ister. Böylece karı koca evlerinin yolunu tutarlar.

Cumalı'nın bu hikâyesi, bu başlık altındaki hikâyelerden bir değişiklik arz eder. Diğer hikâyelerde aldatan erkek/kadın eşini terk edip âşığı ile kaçarken burada olay tam zıttı yönünde gelişir. Aldatan eş, yol ayrımında kocasını tercih ederek hayatının geri kalanına onunla devam eder.

11. TACİZ / TECAVÜZ

Taciz, sözlü ya da fiziki olarak bireyin kişilik haklarına ve cinsel dokunulmazlığa tehdit anlamı taşıırken tecavüz ise en basit anlamıyla vücut dokunulmazlığını ihlal etme anlamına gelir. Toplumumuzda cinsel eğitimin ayıp karşılanır kaygısıyla doğru şekilde verilememesi bu tür olaylarla sıkça karşılaşmamızın başlıca nedenlerinden biridir. Özellikle köyler başta olmak üzere kırsalda daha içine kapalı olan toplumsal yaşam bu tür olayların görülme oranı daha yüksek olan yerlerdir. Necati Cumalı da hikâyelerinde özellikle kapalı devre köy hayatının ve köylülerin cinsellik yüklü olaylarına sıkça değinir.

*Yük*¹⁵⁶ hikâyesi köy ve köy gibi küçük yerleşim yerlerinde gizli kalan cinsel münasebetler ile ilgili bir konuyu ele alır. Musa, evlilik çağında genç bir çobandır.

¹⁵⁶ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

Cinsel konularla ilgili sağlıklı düşünceleri olmayan ve cinsel yönden de açlık çeken bir kişidir. Gerek köyün genç kızları gerekse evli kadınlarını düşünerek onları çeşitli şekillerde hayal eder. Özellikle de kocası gurbette olan küçük çocuğuyla yaşayan Şehnaz'ı kafaya takar. Günlerden bir gün kırdaki hayvan otlatıldığı sırada Şehnaz'ın tek başına oduna gittiğini görür. Şehnaz'ın dönüşünü bekleyip ona sahip olmak için plan yapar:

“Gözleri keçi yolundaydı Musa'nın. Sabahtan o yana giden tek başına oduna giden Gurbetçi Selman'ın karısı Şehnaz'ın dönüşünü bekliyordu.” (ABU. s.23)

Musa, planladığı şekilde hareket eder ve dönüşünde Şehnaz'ın yolunu keser.

Şehnaz az çok Musa'nın niyetini sezip karşı gelse de engel olamaz:

“Şehnaz, iki kolunu, kancalardan iki yana doğru savurdu. Musa'yı yana itmek, yolunun açmak istedi. Musa, kendisine doğru uzanan bileklerinden yakalayiverdi onu. Bir iki adım boğuşur gibi oldular. Musa geriye doğru itiverdi. Şehnaz, sırtındaki yükün ağırlığıyla, söğüdün altına arkası üstü yığıldı kaldı. Musa üstüne atıldı, dudaklarını, yanaklarını, boynunu, kulaklarının dibini öpmeye, durmadan, soluk almadan öpmeye başladı kadını. Kadın, dudaklarını dudaklarından kurtarabildikçe, ‘Gavurun eniği, it, kancık’ diye küfrede küfrede, sırtını yumrukladı, kulaklarından, saçlarından yakalayıp asıldı Musa'nın. Boş yere Musa'yı üstünden uzaklaştırmak için çabaladı. Başa çıkamadı. İki eliyle iki yanında taş aradı., sırtındaki çalı demetinin gerisindeki tarayı kavramaya çalıştı. Taş bulsa başını oyacak, tarasını alabilse ikiye biçecekti Musa'yı. Yükünün ağırlığından sağa sola kımlıdayamıyordu. Üstelik sağ kolunu beline dolamış, elini kolunu bastırırken bastırıyordu Musa. Sonunda dudaklarıyla dudaklarını, sol eliyle entarisini, şalvarı arasından bacaklarını, kalçalarını buldu Musa.” (ABU. s.25)

Musa, Şehnaz'a zorla sahip olur. Cumalı, bu hikâyesinde özellikle kırsalda gün yüzüne çıkarılamayan bu tür gizli kalmış olaylara atıfta bulunarak toplumsal bir yaraya dikkat çeker.

*Dertli*¹⁵⁷'de de aile içi bir cinsel istismar meselesi konu edilir. Emin, neşeli bir delikanlı iken birdenbire donuk bir hâl alır. Kimseyle konuşmaz, derdini paylaşmaz. Zıngın'ların Havva'ya sevdalanır. Emin'in bu durumuna anası, babası, ağabeyi dâhil hiç kimse anlam veremez. Bir gün Emin'in ağabeyi, Emin'i Havva ile buluşurken görür ve tüm mesele anlaşılır. Ailesi bunun üzerine Havva'yı isteyip Emin'i evlendirmek ister. Ama bu haber bile Emin'in neşesini yerine getirmez. Çünkü Emin'in askere gitmesine az bir süre vardır. Evlenirse Havva'yı evde bırakacaktır ve ağabeyi ile babasına bu konuda güvenmez. Bunun nedeni de her ikisinden de namus konusunda şüphe duymasıdır. Ağabeyinin karısı ile babası

¹⁵⁷ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

arasında bir ilişki olduğunu düşünmektedir ve bu şüphesini de çocukluğunda şahit olduğu bir olayla desteklemektedir.

“Babası, ağabeysini de böyle askere gitmesine iki ay [kala] evlendirmişti. On bir yaşlarındaydı o sıralarda Emin. Bir gün anası onu, kız kardeşini almış, dereye çamaşıra inmişti. Emin’in karnı acıktı. Eve döndü. Kapının ipini çekti. Ev sessizdi. Bir duygu evin sessizliğini bozmaya itti Emin’i. Karnını doyurmayı unuttu. Evin odalarını gürültü çıkarmadan dolaştı. Yengesi ortalarda yoktu. Samanlığa yaklaştı. Samanlığın kapısı kapalıydı, içeriden sesler geliyordu. Dinledi, babası ile yengesinin açık saçık konuşmalarını, solumalarını duydu.” (ABU. s.108)

Aldatılan ağabeyinin bu durumdan pek haberi yoktur. Varsa da umursamaz görünür. Ancak olaylar Emin’in istemediği şekilde gelişir ve Emin askere gitmeden evlenirler. Kısa bir süre sonra Emin askere gider. Havva, Emin’in ailesiyle beraber yaşamaya başlar. Belli süre sonra Havva önce Emin’in babası daha sonra ağabeyi tarafından tacize uğramaya başlar. Ancak Havva akıllı ve güçlüdür. Tüm bunlara pabuç bırakmaz ve kendini savunur. Daha sonra Havva’yı elde edemeyen baba ve ağabey, Havva’nın evde yalnız olduğu bir zamanda eve başka bir erkek gönderip ardı sıra kendileri de gidip suçüstü olacak şekilde ona tuzak kurarlar. Bu olaydan sonra Havva kendi ana-babasının evine döner. Tüm bunlardan haberi olan Emin zaten şüphe duyduğu babası ve ağabeyinden habersiz izinli olarak gizlice köye gelir. Tüm tuzağı ortaya çıkararak ağabeyi ve babasını da cezalandırır. Cumalı, bu hikâyesiyle toplumda bilhassa aile özelinde gizli kalan bir konuyu işler.

*Tanrının Kırklarında*¹⁵⁸ hikâyesinde bir avcının bir oduncuyu öldürdüğü cinayeti çözmeye çalışan ve olay yerine inceleme için giden mahkeme heyetinin karşılaştığı acı bir olay konu edilir. Yargıç, hâkim, bilirkişi, sanık avukatı, tanık sıfatıyla on beş ile on sekiz arasında yaşları değişen beş oduncu çocuk ve bir şoförden oluşan heyet olay yeri olan ormana doğru bir kamyonla ilerlerken kırık bir yol kenarında dört yaşlarında olduğunu tahmin ettikleri ağlayan bir çocuğa rastlarlar. Önce şoför iner bakar. Çocuk üzerinde önu açık bir gömlekle yarı çıplak haldedir. Şoför, çocuğa ana-babasının nerede olduğunu ve adını sorar. Adının Recep olduğu dışında ağlamaktan, başka hiçbir şey anlatamaz. Şoför, çocuğa yardım etmek amacıyla onu yerden kaldırıncı çocuğun tecavüze uğradığını anlar:

“Şoför, çocuğu bacakları arasına doğru çekti. Gömleğini kaldırayım demesiyle, yüzünün çizgileri karmakarışık olarak, gömleği elinden atması bir oldu. Kuyruk sokumundan kaba etlerine doğru ince bir kan çizgisi iniyordu çocuğun. Şoför, yolcularına döndü: ‘Allah kahretsin’ dedi. ‘Kırletmişler, berbat etmişler zavallıyı...’

¹⁵⁸ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

Hepsi çocuğun çevresini sarmışlardı şimdi.

Odunculardan biri: ‘Ben anlamıştım’ dedi yavaşça. Bir sessizlik sardı hepsini. Ne diyeceklerini ne yapacaklarını kestiremediler.” (ABU. s.125)

Heyet, böyle olunca etrafta çocuğun bir yakınının arar. Yakınlarda bir damdan yaşlı bir kadın çıkar. Kadın, Recep’in kim olduğunu bilmiyordu ama onlara gelip alacağını söyler. Hâkim, savcı, bilirkişi çaresizce birbirlerine bakar ve ortada bir suç bulunmasına rağmen bir şikâyetçi olmayınca bir şey yapamayacaklarını anlarlar. Yaşlı kadının Recep’i alması için, çaresiz buldukları yerde bırakıp yola devam ederler.

12. İNANÇ İSTİSMARI

İnanç istismarı, herhangi bir dinin, mezhebin ya da duyguların kalkan edinilerek insanların korkuları ve cahillikleri üzerinden çıkar sağlama amacı güdülmesi durumudur. Cumalı, belki mesleği sayesinde şahit olduğu belki de başkası tarafından kendisine aktarılan bir olay üzerinden toplumda farkındalık yaratmak noktasında inanç istismarı meselesini hikâyesinde işlemeye değer görür.

*Mısırlar Kımıldıyor*¹⁵⁹ hikâyesi köylüler, köylülerden biri olan Halil ve köyün hocası arasında geçer. Hikâyede hoca, toplumun kanayan yaralarından olan dini araç olarak kullanıp bir korku iklimi üzerinden kendine çıkar sağlayan kişidir. Hoca’ya göre köyde durum şöyledir:

“Köyde kim varsa günahkardı. Bunca yol Tanrıyı, Tanrı korkusunu unutmuş, günaha boğulmuştu köy halkı. Gereği kadar camiye gitmiyorlardı. Günde beş vakit namazının tam kılan yoktu içlerinde. Gereği kadar mevlût okutmuyorlardı. Kadınlarını kızlarını açık saçık, yüzü açık, el ayak bilekleri açık gezdiriyorlardı. Bağları bahçeleri vardı, harmanları vardı, ama onların günahlarını bağışlaması için ömrünü Tanrının hizmetine adanmış, bağ bahçe sahibi olamamış hocalarına bir sepet üzüm, bir sepet sebze, bir teneke buğday götürmek gelmiyordu akıllarına. Ne kadar saklarsa saklasınlar, başlarını öne eğerlerse eğsinler, ne mal oldukları, birbirlerinin karısına kızına ne niyetle baktıkları kaçmıyordu Hoca’nın gözünden. Biraz kızsalar bağırıp çağırıyorlardı. Gürültücüydüler, küfürbazdılar, cimriydiler, kurnazdılar, içten pazarlıklıydılar... Kısacası ne günahı her davranışları, sonu hayır değildi bu gidişlerinin...” (ABU. s.50)

Tüm bunların yanında Hoca köye yağmur yağmasa köylülere “dinin gereklerini yerine getirmediğinizden böyle oluyor”; çok yağmur yağsa da “sizin yüzünüzden helâk olacağız” şeklinde söylemlerle onların üzerinde iyice baskı kurar. İnançları üzerinden kendi çıkarları doğrultusunda sürekli insanları istismar eder:

¹⁵⁹ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

“Köylüler ne kadara camiye gitseler gene az, evine ne kadar üzüm, incir, bostan, sebze taşısalar gene az, her hafta mevlût okutsalar gene az geliyordu Hoca’ya. Bol kara cübbesiyle, gerisinde kavuşturduğu ellerinde sarı kehribar tespihini sarkıtarak yüzü asık, kaşları çatık, herkesi azarlayan bakışlarla köyün içinde dolaşıp duruyordu Hoca. Ne yapsalar, gönlü olmuyordu bir türlü.” (ABU. s.51)

Köylülerden Halil de diğer köylüler gibi hali vakti yerinde değildir, evinde bakması gereken nüfusu fazladır ve en önemlisi de Hoca’nın kurnazlığının farkındadır. Bu sebeple Hoca, Halil’i pek sevmez. Çıkarlarını zedelediği için köylüler arasına fitne tohumları ekerek Halil’i günah keçisi ilan eder ve diğer köylülerin onu dışlamalarını sağlar. Köylü, Halil’e düşman olur. Bu durum Halil’in Hoca’yı bir mısır tarlasında Kolcu’nun karısı ile zina yaparken yakalaması ve Hoca’nın bu olayın tüm köyde duyulacağı çekincesiyle korkudan ölmesine kadar sürer. Böylece hem Halil hem de sayesinde tüm köy düzenbaz Hoca’nın tahakkümünden kurtulur.

13. ZORAKİ EVLİLİK

Zoraki evlilik meselesi de Cumalı’nın hikâyelerinde değindiği konulardan biridir. Zoraki evlilik kişinin kendi rızası dışında istemediği biriyle evlendirilmesidir. Bu mesele, toplumumuzda bazen başlık parası bazen iki aile arasında kan bağı oluşturmak bazen mirasın bölünmesini engelleme bazen de sadece aile büyüklerinin inatla o şekilde uygun görmesi gibi sebeplerle karşımıza çıkar.

*Çizme Delil Sayılmaz*¹⁶⁰ hikâyesinde toplumumuzda sıkça duyduğumuz veya şahit olduğumuz sorunlardan olan zorla evlilik konusu işlenir. Kızgın’ların Sefer, köyde sevilmeyen, sağa sola sarkıntılık eden hoppa bir delikanlıdır. Otlak anlaşmazlığı yüzünden Çoban Veli’yi öldürene kadar kimse tarafından önemsenmeyen biridir. Bu olaydan sonra on beş yıl mahkûm olup hapse düşünce köyde Sefer’in çok delikanlı olduğu söylenmeye başlar. Sefer, köyde âdeta kahraman olur. Hanife de Sefer’in köyde pısırik olduğu zamanlarda peşinden koştuğu kızlardandır. Hanife, abilerinin korkusuyla Sefer’le yakınlaşamaz. Sefer hapse girdiği sene Hanife istemediği biriyle abilerinin baskısıyla zorla evlendirilir:

“Bir zamanlar başka genç kızlar gibi onun da ardından koşmuştu Sefer. Hanife, biraz erkek kardeşlerinden korktuğu için, biraz da güvenemediğinden kaçmış, yüz vermemişti. Toyluk işte! O dönem ne bilsin gün gelip de Hamza’yla evleneceğini? Kardeşleri varlıklı diye, ağlayıp sızlanmasına aldırmadan evlendirdiler onu. Sefer’in hapse girdiği yıl o da Hamza’nın evine gelin girdi.

¹⁶⁰ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

Suskun, silik, herkesi kendine yabancı tutan bir adamdı kocası. On iki yıl evde, tarlada her hizmetini gördü, yatağını, ekmeğini bölüştü, on iki yılda üç oğlan doğurdu, ama ısınmadı, yabancı kalmaktan kurtulamadı kocasına. On iki yıl, kocasının yanında boyunduruğa koşulmuş bir çift hayvanı gibi duydu kendini, istekleri, duyguları küllene küllene, aşk nedir bilmeden otuzuna yaklaştı, gençliğinin güzelliğinin boşuna geçtiğini sık sık ansıdığı çağa geldi.” (ABU. s.57-58)

Sefer, hapisten çıktıktan sonra köyde ün sahibi olur ve korkunun da tetiklediği bir saygınlık kazanır. Kocasından bıkkın olan Hanife de Sefer’i iyiden iyiye gözler. Sefer’in de gözü Hanife’dedir. İlk yüz yüze gelmelerinden sonra aralarında başlayan ilişki Hanife’nin kocasından gizli sürer gider. Hanife’nin zorla yaptığı evlilik ona mutluluk getirmez. Hanife, yıllar sonra da olsa gönül verdiği adamla beraber olmaya başlar.

*Aylı Bıçak*¹⁶¹ Cumalı’nın zoraki evlilik konusuna değindiği bir başka hikâyesidir. Küçük bir kasabada yaşayan Firdevs ile Kenan birbirlerine sevdalıdır. Firdevs on altı yaşındadır Kenan ise askerlik çağındadır. Kenan, askerden izne geldiğinde Firdevs’i kaçıır. İkili Kenan’ın arkadaşının bağ evinde jandarmalar onları bulana dek bir hafta geçirirler. Yakalanmalarından sonra Firdevs’in babası kızını Kenan’a “çulsuzun teki” diyerek vermez. Bunun üzerine Kenan altı ay da hüküm giyer. Askerlik süresiyle beraber Kenan’ın köye dönme süresi bir hayli uzar. Babası, Firdevs’i bir miktar başlık parası karşılığında başkasına vermek niyetindedir. Firdevs’e kendinden otuz yaş büyük, karısını genç yaşta kaybetmiş bir adam komşularının da ısrarı ve aracılığıyla talip olur. Bu adam on bir yaşında kızıyla beraber yaşamaktadır. Başlarda dengi olmadığını düşünerek tereddüt etse de sonradan Firdevs’in güzelliğine kapılıp evlenir. Bu, gönlü Kenan’da olan Firdevs için zoraki bir evliliştir:

“Nikah masasında yanyana geldiklerinde Firdevs’in bir kez olsun yüzüne bakmayışına aldırmadı. Ne de olsa yabancıydılar. Tatlı dille, iyilikle nasıl olsa kendine bağlayabileceği umunduydu karısını Gerdek gecesini, Firdevs’in kendisi odada yokmuş gibi davranışı cesaretini oldukça kırdı. Yatağa girdiklerinde yine de elini uzatmaya kalktı. Öyle geri itilişle karşılaştı ki, akılsızlık ettiğini çabuk anladı. Karısının üstüne çevrilen bakışları tiksinti ile, aşağılama ile doluydu. Konuşmuyordu. Ama konuşacak olsa neler diyebileceğini kestiriyor, söyleyebileceği tek sözden ürküyordu....Suskun, yaşama küskün bir adam olarak kaldı. Sevilmediğini bile bile hayranı olduğu o güzelliğin yakınında yaşamaktan vazgeçemiyordu. Yine o belirsiz yalancı umutla kendini aldatıyor; ne zaman, ne yoldan gerçekleşeceğini bilmeden karısının kendisine yakınlık göstereceği günü bekliyordu. Karısıyla bir arada oturmak zorunda olan iki dargın gibiydiler. İlk aylarda zorunlu bir iki sözle tamamlanıyordu konuşmaları. Gösterdiği sabırla Firdevs’in güvenini kazandıkça bir barış görünüşü geldi ilişkilerine. Yine de yatağa

¹⁶¹ Necati Cumalı, *Aylı Bıçak*, Tekin Yayınevi, 1981.

girecekleri saat yaklaşınca, aralarında tatsız en küçük bir söz geçmese bile, artan bir sinir bürüyordu Firdevs'in davranışlarını.." (AB. s.14-15)

Bu evlilik başta Firdevs olmak üzere adam için de çıkmaza ve mutsuzluğa dönüşür. Bu durum tâ ki Kenan'ın askerliğini ve hapis cezasını tamamlayarak kasabaya dönmesine kadar sürer. Gizli gizli buluşmaya başlayan iki âşık bir süre sonra beraber olmak için her şeyi arkalarında bırakarak ikinci defa kaçarlar.

14. ÇOK EŞLİLİK / KUMA GETİRME

Çok eşlilik/kuma getirme, erkek eşin resmiyette evli olduğu karısının üzerine bazen onun rızasıyla bazen de fikrini sormaya gerek görmeden ikinci bir kadını resmi nikâh olmaksızın kendisine eş alması olarak tanımlanır. Bunun sebeplerine bakıldığında genelde mevcut eşin kocasına çocuk verememesiyle karşılaşırız. Cumalı, aydın kimliği ile cinsiyet eşitliğine ve bilime önem veren bir kişi olması noktasında kadınların bu tür durumlarla karşılaşmasına veya karşı karşıya bırakılmasına itirazı olan bir yazardır. Bundan dolayı Cumalı, hikâyesinde bu konuya kayıtsız kalmaz.

Acı¹⁶² Bayram'ın karısı Fahriye üzerine, genç yaşta dul kalmış Zülfiye'yi kuma getirmesini konu edinir. Fahriye, yirmi yıllık evliliği boyunca ev işinden toprak işlerine kadar varını yoğunu harcamış çalışkan bir kadındır. Üstelik kuma getirme olaylarında çokça rastladığımız kadının çocuk verememe bahanesi de burada yoktur. Fahriye ve Bayram'ın Nuri adında delikanlılık çağında bir oğulları vardır. Bayram, Zülfiye'ye yer açmak için Fahriye'den beraber kaldıkları çadırı eşyaları ile birlikte boşaltmasını ister. Bu durum Fahriye'ye büyük bir acı verir:

"Yirmi yıllık yaşayışında mutluluk diye anabileceği ne varsa kaldırıp omuzlaması gerekiyordu şimdi.

Uzun uzun ansıyacak, düşünecek zamanı yoktu ki Fahriye'nin! 'Hadi Fahriye, elini ayağını çabuk tut! Bu akşam ortağın gelip yerleşecek çardağa! Al, nereye götüreceksen götür, çardağın dışında, geceleri çardaktan gelecek sesleri duymayacağın bir yer bul yatağına!'

Acı, eğilip el atmasıyla sardı vücudunun her yanını. Bir elektrik akımı hızıyla kollarını göğsünü kısıkaçları arasına aldı, baldırlarını, tabanlarını dağladı." (ABU. s.74)

"Yükünü, daha önceden ağacın gölgesine serdiği bir hasırın üstüne bıraktı. Kolları, ayakları gevşedi, yatağının üstüne çöktü oturdu. Eğik omuzları, bacakları arasından sarkan kollarıyla, istasyonlarda, yol boylarında, tren, kamyon bekleyen gurbetçi köylü kadınları andırıyordu o anda. Nedir ki gölgesinde bağ kütüklerinin aralandığı unutulmuş bu bodur zeytin ağacına kadardı onun bütün yolculuğu. Kocasının

¹⁶² Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

yanında geçirdiği saatlerini ağacın dibinde tek başına geçirecekti artık! Ağacın soğuk, yumru yumru gövdesini yakınında gördükçe, geceye karışan nemini soludukça kocasının yanındaki yirmi yıllık yerini başka kadının aldığını ansıyacak, yorganın altında sağa sola döndükçe öksüz ayakları, üşüyen sırtı boş yere kocasının ayaklarını ellerini aranacaktı.” (ABU. s.75)

Tüm bunlara rağmen Fahriye, üstüne kuma gelen Zülfiye’nin hazırlıklarını da yapar. O gün Zülfiye yüküyle beraber yeni evine gelir. Büyük sayılamayacak bir kalabalıkla beraber yenir, içilir. Aynı gece Zülfiye, Bayram’ın koynuna girer. Ertesi sabah Fahriye onlara hizmet etmeye devam eder. Yeni çift ağaç gölgesinde otururken Fahriye’yi toprakla uğraştığı sırada akrep sokar ve acı içinde yerde kalır. Bayram ile Zülfiye oralı olmazlar. Fahriye’nin imdadına oğlu Nuri ile komşunun çocukları yetişir. Akrep soktuğunu anlayınca amonyak ile müdahale ederler. Ancak Fahriye’nin acısı dinmez. Nuri, bu sırada annesinin acısının akrep olmadığını üzerine kuma gelmesiyle düştüğü durum olduğunu anlar. Fahriye’nin içini boşaltması için inlemeler içinde olduğu yerde bırakırlar. Yazar, bu kısa hikâye ile toplumumuzun çok eski zamanlardan günümüze dahi sirayet eden çok eşlilik konusunu hatırlatır.

15. İFTİRA

İftira, birinin söylemediği bir sözü ya da yapmadığı bir davranışı ona ithaf etmek şeklinde tanımlanabilir. Daha çok kişinin düşmanlarınca toplum önünde kişiyi küçük düşürme, kara çalma ve itibarını zedelemek için başvuru olan bir yöntemdir. Cumalı’nın kahramanı Havva da bu yöntemin kurbanlarından biridir.

*Dertli*¹⁶³ hikâyesinin kahramanı olan Emin, Zıngın’ların Havva’ya sevdalanıncaya kadar neşeli, güleç bir gençtir. Bu sevdadan sonra durgun bir kişiliğe bürünür. Ailesi ve bütün köylü onun bu durumuna anlam veremez. Ağabeyi, Emin’in durumunu Havva’ya olan sevdasından kaynaklandığını öğrenince aile Emin’i evlendirmeye karar verir. Ancak Emin’in kısa süre içinde askere gidecek olması ve evlenince Havva’yı evde bırakma durumu hoşuna gitmez. Çünkü çocukluğunda şahit olduğu babasının yengesi ile olan ilişkilerinin devam ettiği şüphesi Emin’i rahatsız eder. Ancak olaylar hızla gelişir ve Emin ile Havva evlenirler. Evlilikten üç hafta sonra Emin, Havva’yı bırakarak askere gider. Emin kuşkularında haklıdır. Bir süre sonra babası gelini Havva’ya yanaşmaya onu taciz etmeye başlar. Ancak sadece baba da değil ağabeyi de Havva’yı sıkıştırmaya, ona sahip olmaya yeltenmektedir. Tüm bunlara rağmen Havva güçlü ve akıllı olmasıyla kendini savunur ve tek başına

¹⁶³ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

direnmeye devam eder. Baba ve ağabey artık niyetlerini birbirlerinden de saklamaz olurlar. Bu şekilde bir sonuç alamayacaklarını anlayınca Havva'ya bir tuzak kurup onun adını lekelemeyi planlarlar:

“... bir gün Havva'yı gene evde yalnız bıraktılar. Kapı çalındı. Havva ‘Acaba hangisi?’ diye kapıyı açmaya gitti. Kim olduğunu şöyle böyle bildiği bir genç yanaşma vardı kapıda. Avludaki odunları yarmağa geldiğini söylüyordu.

Havva, hemen ne yapacağını bilemedi. Yanaşmayı avluya alsın mı, almasın mı?

-Geleceğinden haberim yok? dedi. Git, ya kayını mı, ya da babasını bul da gel...

Adam:

-Beni kayınbaban gönderdi, dedi. Üç gün önce avludaki odunları getiren benim.

Havva: ‘Az bekle,’ dedi yanaşmaya. Gitti evin bütün pencerelerini açtı. Döndü, adamı avluya alıp, kendi açık pencerelerden birinin önüne oturdu.

Çok geçmeden kapının hızla çalındığını duydu. Kapıyı açmaya gitti. Gelenler kayını ile babasıydı. İkisi de hışımla içeri girdiler. Yanaşma, baltayı elinden attı, sözde kaçmak istedi. Kayını, atıldı, yanaşmayı avlu duvarını aşarken bacak bileğinden yakaladı.

Baba oğul, sorup sormadan üstüne atıldılar Havva'nın: Yumruklamaya, tekmelemeye, sövmeğe başladılar: ‘Gidi kaltak seni! Gidi orospu! Eve adam alırsın ha! Bir de namuslu geçinirsin bize! Görürsün sen! Hadi al bohçanı, kerhaneye mi nereye gideceksen git!

Havva çabuk toparladı kendini. Yanaşmanın baltasını nasıl kaptıysa kaptı, sırtını duvara verip dikildi ikisinin de karşısına:

‘Utanın a yüzünüz! A reziller! Ettiğiniz yetmedi mi? Bir de bu oyunu mu oynamaya kalktınız bana!’

Yanaşma, patırdı gürültü arasında kaçtı gitti. Erkekler, sözde yatıştılar. Kayını: ‘Sen bilirsin, dedi. Elin gönlünü ettiğin gibi, bizim de et! Emin duyarsa, başına gelecekleri düşün!’

Havva ikisinin de yüzüne tükürdü. Baltasını savurdu üstlerine. Kapıyı buldu. Bohçasını almadan kendini dışarı attı.” (ABU. s.111-112)

Bu olaydan sonra Havva, kendi ana-babasının evine döner. Emin'in babası ile ağabeyi planın ikinci kısmını uygulayıp Emin'e mektup yazarlar. Kendilerince olayı anlatıp Emin'den namusunu temizlemesini isterler. Emin, zaten babası ile ağabeyine bu konuda güvenmemektedir. Askerden izin alıp ailesinden gizlice köye gelir. Önce karısını dinler olayın aslını öğrenir. Sonra planın parçası olan yanaşmayı bulur, döve döve köy meydanında oynadıkları oyunu itiraf ettirir. Daha sonra sırasıyla ağabeyi ve babasını da herkesin önünde döverek yola getirir. Emin bütün işleri yoluna koyar. O güne kadar dertli dertli dolaşan Emin artık eski neşesine kavuşur. O herkesin bildiği eski Emin olur.

16. ÇOCUK YAŞTA EVLİLİK

Çocuk yaşta evlilik cinsiyet ayırt etmeksizin hemen hemen her dönemde karşılaşılan toplumsal meselelerden biridir. Çocuğun, reşit olmadan yani kendi rızası dışında evlendirilmesine günümüzde de rastlarız. Çağımızda çocuk gelinler/damatlar şeklinde isim değiştirdiğini görürüz. Cumalı'nın düşünce dünyasında kadınlar ve çocuklar ayrı bir önem arz eder. Yazar, bu hikâyesiyle bir çocuğun iradesi dışında karşı karşıya bırakıldığı bir meseleyi görünür kılmayı amaçlar.

*Abdoş Ne Haber?*¹⁶⁴ hikâyesinin kahramanları Abdoş, Cemile, Ayten, İsmail, Hüsnü ve anlatıcıdan oluşan beş çocuktur. Bu çocuklar her gün doyasıya sokaklarda birbirleriyle oynarlar. Bir gün bu gruptan olan Abdoş artık oyun oynamaya sokağa gelmez olur. Erkekler Abdoş için meraklanırlar. Kızlardan Cemile duyduğu dedikoduları onlara aktararak Abdoş'un kendisinden çokça büyük on dokuz yaşında bir kızla evlendirileceğini anlatır. Erkek çocuklar bu duruma inanamazlar ve şaşkınlıkla karşılarlar. Çünkü hemen hepsi akran olan çocuklardır ve evlilik hakkında tek bildikleri kız arkadaşlarıyla evcilik oynamaktır. Ancak durum gayet ciddidir. Söylentiler gerçekleşir ve Abdoş evlendirilir:

“Ertesi akşam, kasabanın taksilerinden biriyle getirdiler Abdoş'ların evine gelini. Nikâhlarını imamın kıydığını duyduk. Yüzü örtülüydü, güzel mi çirkin mi göremedik ama, gördüğümüz kadarıyla Abdoş'tan daha iri yapılı, daha boylu posluydu gelin.

Cuma geçti, cumartesi geçti, arsaya uğramadı, sadece babası ile birlikte çarşıdan dönerken gördük akşam üstleri Abdoş'u. Babasının yanında, hep yaşlı bir ağacın gövdesinden fıskıran sürgün gibiydi öyle.” (ABU. s.117)

Günler sonra Abdoş oyun oynayan arkadaşlarının yanına gelir. Arkadaşlarının oyun oynama teklifini reddeder. Abdoş'un yaşı adeta bir anda büyümüştür çünkü o evlidir artık. Bir süre oyun oynayan arkadaşlarını seyrettikten sonra şunları söyler:

“Abdoş, gözleri İsmail'in elindeki uçurtmada, içini çekti: ‘Ben çocukluğuma doyamadım işte! Hiç acele etmeyin uçurtma uçurmak, meşe oynamak evlenmekten daha iyi...’” (ABU. s.118)

Bu olayda yazar aile ve toplum düzeninin Abdoş'un çocukluğunu göz ardı etmesi ve çocukluk çağını yaşamasına izin vermemesine odaklanır. Burada hemen hatırmıza gelen çocuk yaşta evliliklerin çağımızda çocuk gelinler olarak önümüze

¹⁶⁴ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

çıkmasıdır. Bu da gösteriyor ki çocuk yaşta evlilik hala önemli bir toplumsal mesele niteliği taşımaktadır.

17. BATIL İNANÇ

Herhangi bir olayın ya da durumun akıl ve mantık dâhilinde bir izahı yapılamadığında ortaya konan ve körü körüne bağlanılan inanışlardır. Kökleri oldukça eskiye dayanmakla beraber pek çok toplumun kültüründe de vardır. Necati Cumalı, çaresizlik karşısında üretilen bahane olarak gördüğü durumun aslında toplumun geneline yayılmış bir mesele olduğunu dile getirir.

*Güvercinler*¹⁶⁵ hikâyesinde Orhan başta olmak üzere arkadaşları Sami, Osman ve Selim'in kendilerine ait kafeslerini yaparak güvercin beslemeleri anlatılır. Okuldan sonraki zamanlarını bu güvercinlerin bakımı ile geçirirler. Derken dünyayı etkileyen 1930 Dünya Ekonomik Buhranı dolayısıyla Orhan'ın ailesi geçim sıkıntısına düşer. Annesinin komşu kadınlarla olan sohbetine tanık olan Orhan kadınların ekonomik darlığın sebebini güvercinlere bağladıklarını duyar:

“Ama ah bu gelen gidenler! Onlara ne oluyordu? Ne acımasız şeylerdi bunlar? Güvercin beslemenin uğursuzluğu her gelen komşu kadının ağzındaydı. Eski, bir yük arabası içinde, kursakları bir avuç mısır tanesi, sofranın artıklarıyla doyan, bu tertemiz, gürültüsüz kuşların ne zararını görmüştü bu kadınlar?” (ABU. s.86)

Toplumda genel bir kanı olan güvercin beslemenin uğursuzluk olduğu inancı Cumalı'nın bu hikâyesinde böyle yer bulur.

18. RÜŞVET

Rüşvet, menfaat elde etmek, haksız çıkar sağlamak, makam sahibi olmaya çalışmak gibi durumlarda avantaj sağlamak için karşıdaki kişiye teklif edilen mal, para vb. değerli şeylerdir. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu düzen bazen gizli bazen de aleni biçimde süregelmiştir. Aynı zamanda bir toplumda rüşvet olayının gerçekleşme sıklığı o toplumun çürümüşlük seviyesinde bir ölçü olabilmektedir. Avukatlık mesleğinden dolayı rüşvet meselesine yeterince aşina olduğunu tahmin ettiğimiz Necati Cumalı bu meseleyi bir hikâyeye görünür kılmayı amaçlar.

*Aksinin Biri*¹⁶⁶ orman kolculuğu yapan Turhan'ın hikâyesidir. Turhan, Urla yakınlarında Yalıkahveler adlı bir köyde görevlidir. Kereste tüccarı Sedat Ören, Yalıkahveler yakınlarında bir bölgeden orman kesimi için izin alır. Ama bu izni

¹⁶⁵ Necati Cumalı, *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, 1982.

¹⁶⁶ Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

çeşitli dalaverelerle almıştır. Tek sıkıntısı keresteleri taşıırken kamyonların geçeceği Yalıkahveler'in kolcusu Turhan'dır. Sedat Ören ve Turhan önceden tanıştırlar. Ancak Sedat Ören parasal yönden güçlü ve kurnaz bir adamdır. Tüm işlerini rüşvetle yürüttüğü için Turhan'ı da kendisine bağlamayı planlar. Onun için Yalıkahveler'e gidip Turhan'ı iş konuşma bahanesiyle bir lokantaya götürür. Turhan da Sedat Ören'in kendisine mecbur olduğunu bildiği için kendini ağırdan satar. Sedat Ören içkili bir sofraya kurdurur. İkisi hem yiyip içip hem de konuşmaya başlarlar. Sedat Ören, temkinli davranıp Turhan'ın daha fazla içmesini sağlamaya, onu sarhoş etmeye çalışır. Sofrada zaman ilerledikçe konuşma asıl meseleye doğru gelir. İkisi arasında kamyonların geçişini konu alan uzunca bir rüşvet pazarlığı başlar:

“-Söyle bakalım şimdi, ne veriyorsun?

-Kolay dedim be kardeşim...

-Adımı koyalım...

-Sen söyle. Ne istiyorsun?

-İki kamyon. On beşerden otuz ton...

-Sen o hesaplarla yorma aklını. O işler senin bildiğinden daha karışık. Benden helâlinden iki yeşil banknot var sana. İki teklik, istersen hemen şimdi vereyim. Ayırdım. Cebimde...

Elini, ceketinin iç cebine götürmeye kalktı.

Turhan, hâlâ elinde tuttuğu bardağını bıraktı. Sırtını duvara verdi. Şoseye dikti yine bakışlarını.

-Çok cömertmişsin.

-Beğenmedin mi?

-Benim yerimde sen olsan beğenir miydin?

İyice yüz göz oldular.

-Aylığın ne kadar senin?

Turhan sustu.

-Söyle, ne kadar? İki teklik var mı?

-.....

-Yoksa daha mı az?

-Dediğin kadar.

-Gördün mü? Daha ne istiyorsun? Bir aylık ikramiye sana...

Turhan, ayağa kalkmaya davrandı:

-Hadi, sana afiyet olsun...

Bileğinden kavradı Turhan'ı.

-Yahu sen ne aksi delikanlısın, otur hele!” (SY. s.244-245)

“-Sen şimdi en son bir beş yüzlük çıkarıyor musun gözden?

-Kurtarsa niye vermeyeyim be kardeşimi? Senden kıymetli mi? O kadar adam var başımda dedim sana. Onlara bir de köy muhtarından, bekçisinden, bölge şeflerine, bölge müdürlerine kadar saymadıklarımı, saymak istemediklerimi kat; sen bilmiyor musun sanki bunları?” (SY. s.252)

Nitekim bu pazarlık sonuç vermez. Sedat Ören, kurnaz biridir. Turhan’ın masadan uzaklaştığı bir sırada kadehine enfiye(burun otu) atar. Turhan geri dönüp de içmeye devam edince bir süre sonra enfiyenin de etkisiyle masada sızar. Turhan, gece olup ayılıncaya kadar Sedat Ören kereste yüklü kamyonlarını Yalıkahveler’den sorunsuz şekilde geçirir. Cumalı, burada aslında ipleri güçlülerin elinde olan işçisiyle, yöneticisiyle, kirli bir düzeni konu edinir. Aynı zamanda tüm bunlar rüşvetin nasıl döndüğünü göstermesi, devletin memuruna verdiği yetkinin kişisel çıkarlar amacıyla kullanılması açısından da güçlü birer saptamadır.

19. ONUR

Onur, kişinin kendisine duyduğu saygıdır. Kişiliğine ait değerler bütünüdür. Başkası tarafından bu bütüne zarar verilmeye çalışılması onurun zedelenmesi anlamına gelir. Sosyal yaşamda onur meselesinden dolayı sonu cinayete varan durumlarla sıkça karşılaşırız. Cumalı, iki hikâyesinde bunu konu edinir.

*Dağlı ile Muharrem*¹⁶⁷ hikâyesi Dağlı’nın onuruna yediremeyip haksızlığa karşı durmasını konu edinir. Dağlı Ağa, askerdeki oğlu, karısı, kızı ve gelininden oluşan ailesiyle yaşayan, haksızlığa tahammül edemeyen dik duruşlu ve onurlu bir adamdır. Muharrem ise on yedi yıl cinayet suçundan hapiste yatıp afla çıkan bir katildir. Muharrem yancısı Abdurrahman ile köylüler üzerinde hâkimiyet kurup onların zayıflıklarından yararlanarak haraç toplar. Dağlı da onlardan biridir. Karşı çıkar da başına bir şey gelirse oğlunun askerde olmasında dolayı ailesine bakacak bir erkek olmadığından bu durumu sineye çekmekle yetinir. Ancak bu Dağlı’nın içini kemirmektedir. En son haraç verirken de Abdurrahman’a terslenir. Muharrem bunu duyunca kendine yediremez. Kahvede karşılaştıklarında iş Muharrem ile Dağlı arasında ağız dalaşına dönüşür. Muharrem bunu küçük düşmek olarak algılamak Dağlı da onurunun zedelendiğine sayar. Muharrem, Dağlı’nın üzerine daha da giderek haracı arttırır. Ancak ödemeyeceği için Dağlı’nın umurunda olmaz. Artık ikisinin arasında hesaplaşma kaçınılmazdır. Muharrem, Dağlı’yı her hafta gittiği pazarın dönüşünde bekler ve silah zoruyla تنها bir yere götürür. Ancak Dağlı’nın

¹⁶⁷ Necati Cumalı, **Susuz Yaz**, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

belindeki silahtan habersizdir. Muharrem'in planı şehre giden otobüsün gelmesine yakın Dağlı'yı öldürmek ve otobüse binip oradan uzaklaşmaktır. Bu bekleyiş süresince de Dağlı namaz kılmaya başlar. Namazı bitirip Muharrem'i sırtı dönük görünce silahını çeker. Muharrem de yüzünü dönüp Dağlı'yı görünce silahına davranır:

“-Ah ülen gâvur! Ah ülen kart teke!

Tetiği ilk çeken Muharrem'di. Tabancasından çıkan kurşun havada rastgele uçtu. Dağlı'nın ilk kurşunu Muharrem'in sağ omuzuna, ikinci, üçüncü kurşunları göğsüne, karnına saplandı. Dağlı, onun elinden bırakmadığı tabancasıyla yüzükoyun, sakız ağacının dibine kapandığını gördü. Çöktüğü yerden kalkıp pınarın taşına oturdu. Kurşun seslerini duyanlar başına toplanıncaya kadar yerinden kımıldamadı.” (SY. s.171)

Dağlı, onuru için gösterdiği dik duruşun bedelini elini kana bulayarak öder.

*Kaatil*¹⁶⁸ hikâyesinin kahramanı Abdi'dir. Abdi, küçük yaşta ailesi parçalanmış ve anne dayağı yüzünden de bir ayağı sakat kalmış bir çocuktur. Abdi belli bir yaşa gelinceye kadar orada burada çıraklık yaparak geçinir. Çocukluk yıllarında kötü niyetli kişiler tarafından istismar edilir, kullanılır ve sürekli aşağılanmaya maruz kalır. On beşli yaşlara geldiğinde kendini korumasını öğrenir ve geçmişini arkasında bırakır. Günlerden bir gün arkadaşları ile kahvede kâğıt oynarken serserinin biri onu keyfi şekilde masasından kaldırarak itip kakar ve herkesin içinde geçmişiyile ilgili hatırlamak istemediği şeyleri ortaya saçarak aşağılar. Bu Abdi'nin onuruna dokunur:

“Abdi'nin başına gelmiş dikilmiş: ‘Kalk ulan, demiş, sen bu kahvede kâğıt oynayacak kadar adam oldun mu?’ Abdi şaşırılmış, bozulmuş: ‘Şimdi başladık, demiş, oyunumuz bitsin!’ Ölen, Abdi'nin elinden kâğıtları kapmış: ‘Uzatma lan ibne demiş, daha oturuyor musun? Kalk hadi, fırla!’ Abdi rengi kireç gibi: ‘Benimle böyle konuşma! Bana ibne deme!’ diye kekelemiş! Öbürü Abdi'nin altından sandalyesini çekmiş; sendeleyeyen, düşecek gibi olan Abdi'yi omuzundan tutup üç beş adım öteye, duvara doğru itmiş: ‘Dersem ne olur lan? Orospu doğurduğu! İbne değil misin? Yalan mı? Kasabada kucağına oturmadığın kimse kaldı mı?’ Abdi sakattı biliyorsunuz, topaldı, geri geri duvara doğru gitmiş, kış üstü duvarın dibine düşmüş...” (SY. s.186)

Bunun üzerine Abdi bu adamı öldürür. Kasabanın gençleri kimsesiz Abdi'ye yardım etmek için Urla'da davalara bakan tek avukata giderler ve olayı anlatırlar. Avukat ceza almasının kaçınılmaz olduğunu söylese de Abdi ile görüşmeyi kabul eder ve onu görmeye gider. Abdi ile avukat arasında şöyle bir konuşma geçer:

¹⁶⁸ Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

“-Anlatmadılar mı size?

-Anlattılar!

Abdi biraz düşündü:

-Nasıl anlattılsa öyle oldu! dedi. İndirdim başına demiri, canını cehenneme gönderdim çingenenin! Yok başka anlatılacak yanı!

Avukat, onu, her zaman karşılaştığı sessiz sedasız düşünen, ne de anlattıkları gülen Abdi'ye benzetemedi. Yaptığından hiç, ama hiç pişman değildi belli ki. O şimdi çevresinden herkesin hakkı olan saygıyı görüyordu. Gerekirse bir daha, bir daha öldürebilirdi...

Avukat mırıldandı:

-Bu kadar mı?

-Bu kadar!

Bu demektir ki, mahkemede geçmişinden bir kelime ile olsun söz edilmesine, belki de ölenin kendisine söylediklerinin bile yinelenmesine müsaade etmeyecekti!

Avukat ne diyeceğini bilemedi:

-Peki öyleyse! Sen bilirsin...

Abdi başı önünde, topal ayağının pabucunun ayak burnunu bir iki kez yere sürttü sonra parmaklıkların gerisinden, ayrılmak üzere olan avukata elini uzattı:

-Üzme benim için kendini ağabey, dedi, böylesi belki de daha hayırlı oldu!...” (SY. s.190)

Avukatla ile Abdi arasında geçen bu konuşmalar Abdi'nin onuruna olan düşkünlüğünün göstergesidir.

20. İŞÇİLERİN YAŞAMI

İşçiler ve işçilerin yaşam şartları hemen her dönem toplumsal yaşamda ön planda olan meselelerdendir. Üretim penceresinden bakıldığında en aktif ve en önemli tabakayı oluşturan işçi sınıfı toplum yapısında büyük önem arz eder. Yazar, bu insanların hayatından küçük bir kesit sunarak onların yaşam şartları hakkında toplumsal bir farkındalık yaratmak istemiştir.

*Halk Neyi Sever?*¹⁶⁹'de Cumalı işçilerin hayatına değinir. Hikâyede, yazar aslında hikâye sanatı hakkında görüşlerini, takındığı gerçekçilik tavrı ile küçük insanların yaşamları üzerinden vermeye çalışır. Âdeta Cumalı'nın yazın çizgisinin uygulamalı özetidir. Hikâyenin bir bölümünde ise bu tavrını anlatıcı ile annesi arasında geçen konuşmada verir. Annesinin ona evlerinin yakınındaki zeytinyağı fabrikası işçilerinden bahsetmesi toplumun bir parçası olan işçi sınıfının yaşamına dair bir örnek teşkil eder. Annesinin, oğluna yani kahraman anlatıcıya bahsettiği olay şöyledir:

¹⁶⁹ Necati Cumalı, **Kente İnen Kaplanlar**, Sander Yayınları, 1975.

“-Ne zaman o fabrikanın yağhanenin önünden geçsem yüreğim ezilir, içime kan oturur, diye ekledi. O gün öğle yemeğinden sonra kardeşimle bir tanıdıklarına misafirlğe giderlerken, fabrikanın önünde bir konuşma ilişmişti kulağına. İki işçi, aralarında bir tabak zeytinyağı, fabrikanın kapısı önünde kaldırıma oturmuşlar, ekmeklerini zeytinyağına banarak karın doyuruyorlardı. Biri, biz de hak etmediyseken cenneti, demişti, kim hak eder?

Annemin sesi titriyordu:

-Yaa, böyle dedi işte...

Ağladığını hiç bilmem. Büyük annemin ölümünde bile yaş görmemiştim gözlerinde. Ama bunları söylerken neredeyse ağladı ağlayacaktı:

-Kulaklarımla duydum. Ne bir kelime ekledim ne çıkardım. Böyle dedi koskoca adam...

-Haklısın. Çok güç çalışma koşulları...

-Yazsana hikâyelerini...” (KİP. s.51)

Cumalı, bu hikâyede toplumu oluşturan bileşenlerden biri olan işçilerin öğle paydosunda yemek olarak yedikleri bir ekmek ve zeytinyağı üzerinden yaşam koşullarına dikkat çeker.

21. PARÇALANAN AİLELER

Toplumun en küçük yapısı olarak nitelenen aile kurumunun sağlıklı işlemesi toplum için önemlidir. Bu yapının bozulması toplumsal bir mesele olarak algılanır. Çünkü toplumu oluşturan her birey ilk önce bir aileye mensuptur. Necati Cumalı, aile kavramına önem veren biri olarak bu konuda da topluma birtakım mesajlar vermek istemiştir.

*Batan Gemi*¹⁷⁰ hikâyesinde bir ailenin parçalanmasına değinilir. Bu aile dışışleri emeklisi olan büyükbaba, torunu Stella ve Stella’nın anne babasından oluşur. Kadın köken olarak Avrupalı’dır. Bu kadının ikinci evliliğidir. Gençlik yıllarında birbirlerini severek evlenirler. Her şey Stella’nın okulunu bitirip evlenerek evden ayrılması ile başlar. Evin o eski neşeli günleri geride kalır. Daha sonra kadın tıpkı ilk evliliğinde olduğu gibi kocasının kendisine olan sevgisinin bittiğini anlar:

“İlkin kadın aldı gemilerinin batacağının kokusunu. İlk yazda bir akşam balkonda yine eskisi kadar yakın oturuyorlardı. Kocasının, ağır ağır piposunu içerken, salt oyalanmak için bakmadığını sezdi karşı evlerin balkonlarında oturan kendisinden daha genç kadınlara. Adamın bakışlarındaki ‘Bir aşk daha! Tanrım ne olur son bir aşk daha!’ diyen özlemi açık açık gördü. Uzun süren aşklarının verdiği doyunlukla, artık birbirlerine verecek bir şeyleri kalmadığı, bir esinti gibi geçti yüreğinden.... Güzellği yenilgiyi sindirecek kadınlardan değildi o. İlkesiydi: bir erkeğin kendisini bırakacağını, aldatacağının kokusunu alırsa kendisi acele eder, erkekten çabuk

¹⁷⁰ Necati Cumalı, **Kente İnen Kaplanlar**, Sander Yayınları, 1975.

davranırdı. Yıllarca önce Stella'nın babasını bıraktığı gibi, bıraktı adamı.” (KİP. s.81-82)

Kadınsız kalan ev iyice köhneleşir. Çok geçmeden yaşlı büyükbaba da vefat eder. Tek başına kalan adamın işleri de iyi gitmeyince iflas eder ve bunalıma girer. En sonunda geçirdiği bunalım nedeniyle uyku ilacı ile intihar eder ve birkaç gün sonra kızı Stella onu evde ölü halde bulur. Mutlu bir aile iken kısa sürede üst üste gelen olaylar sonucunda yok olur giderler.

22. ÖN YARGI

Herhangi bir durum veya bir kişiyle ilgili belirli şartlar ve çıkarımlar yardımıyla da olsa bilgi sahibi olunmadan verilen olumlu veya olumsuz peşin hükümler bütünüdür. İnsan için değiştirilmesi neredeyse imkânsız ve en zor olan davranışlardır. Cumalı, avukat olması sebebiyle de bu mesele ile toplumsal yaşamda en çok karşılaşan kişilerdendir.

*Benim Kalbim*¹⁷¹ adlı hikâyede yedi çocuğun elleri kelepçeli olarak hırsızlık suçlamasıyla adliyeye getirilmeleri ve oradaki halleri anlatılır. Çocuklardan biri diğerlerinden yaşça daha küçük ve çelimsizdir. Adliyede çalışan bir kanun insanı da gördüğü bu duruma içerler. Ona göre ne olursa olsun küçük çocuklar kelepçeli muameleyi hak etmezler. Adam jandarmalara çocuğun suçunu sorar. Jandarma bilmediğini söyleyerek geçiştirir. Bu sırada konuşmaya bilgisi olmadığı halde peşin bir hükümle çocukların hırsız olduğunu söyleyen biri dâhil olur:

“-Ne suçu olur bunun?

-Ne olacak? Dedi arkamdan tanımadığım biri. Hırsızlıktır!

Bu defa adama döndüm:

-Hırsızlık mı?

Adam omuz silkti:

-Hırsızlık elbet! Ne olacak başka?

Hırsız demesine razı olmuyor gönlüm o çocuğa. Hiç güven uyandırmayan bir suratı var.

-Geç a canım! Dedim. Banka soymadı ya?

Sinsi sinsi güldü:

-Ellerinden gelse banka da soyarlar! Kopuk takımı bunlar!

İncecik dudaklar. Hinoğlu hin, cam gibi mavi iki göz.

-Hadi beyim, dedim. Hadi! Geç Allah aşkına, parmak kadar çocuğa kelepçe! Hak mı bu?

¹⁷¹ Necati Cumalı, **Değişik Gözle**, Varlık Yayınları, 1956.

Ceket cebinde dolmakalemi, dolmakaleminin sapıyla kıstırdığı mendili de var.

-Siz bilmezsiniz bu bacaksızları!..

-Neleri varmış bilmeyecek? Talihsizler işte! Allahın garipleri! Hepsi bu!

....

Dudak büktü:

-Ooo Maşallah! Ne âlâ memleket! Sonra ciddileşti: Siz okul aile görmüşsünüz, tanımazsınız bu gibileri beyim. Elbet bilmeden anlamadan böyle konuşursunuz. Şimdiden gözünü korkutmazsan ilerde büsbütün başa çıkılmaz bu bacaksızlarla. En ufağının bir düzine sabıkası vardır bunların! Bugün erik çalan, çağla çalan yarın ev de soyar banka da! İyisi mi yesinler cezayı akılları başlarına gelsin.” (DG. s.75-76)

Konuşma devam ettikçe adam da bu ön yargılı tutumunu sürdürmekte ısrar eder. Bu adamın adliyeye sadece şüpheli olarak getirilen çocuklar için bilgi sahibi olmadan onlara karşı takındığı suçlayıcı tavır en başta insani bir davranıştan uzak olmasının yanında ahlaki de değildir.

23. KASABA HAYATI

Kasaba, kırsal yaşam özelliklerini yitirmediği için tam olarak şehir olamamış ancak sosyal hayatın kırsal bölgelerden daha hareketli olduğu yerleşim birimidir. Yine de merkezi yerlere göre imkânların kısıtlı olduğu gerçeği göz ardı edilemez. Kasaba hayatının insanlara cazip gelmemesi o bölgede nüfus kaybına yol açmakla beraber sosyal ve kültürel gelişimi de olumsuz etkiler. Sonuçta kasaba yaşamı yerlilerinin yanında dışarıdan gelenlerin de tutunamadığı bir yer olarak toplumsal bir meseleye dönüşür. Yazarın yaşamının belli bir dönemini Urla’da geçirmesi ve o dönemki Urla şartlarını göz önüne aldığımızda kasaba hayatının tekdüzeliğini ve sorunlarını iyi bildiğini aynı zamanda bunu aktarmaya çalıştığını söylememiz mümkündür.

*Kar*¹⁷² adlı hikâyede yazar, kasaba hayatının tekdüzeliğini işler. Nihal yılbaşı gecesi düzenlenen partide güzel olması için elinden geleni yapar. Çünkü bu gece kasabada nadir görülen sosyal etkinliklerden biridir. Yazarın Nihal’e söylediği şu sözler kasaba hayatının sıradanlığı ve kısıtlı sosyal alanları hakkında aydınlatıcıdır:

“Kasabada günler o kadar birbirine benziyor, Nihal gibi henüz yirmi iki yaşında bir genç kız için eğlenecek şey o kadar az ki...” (YK. s.90)

“İl’den seksen liraya getirilen dört kişilik caz çalmaya başlıyor... Ortada altı yedi çiftlik bir grup dönüyor. Nihal’i kimse kaldırmıyor. Doğrusu kasabada dans bilen ya da dans edebilecek, altı yedi kişi var. İlk dans böylece geçiyor.” (YK. s.92)

¹⁷² Necati Cumalı, **Yalnız Kadın**, Sander Yayınları, 1975.

*Tiyatrocular*¹⁷³’da kasabaları dolaşan gezici kumpanyalar sayesinde biraz olsun renklenen sıradan kasaba hayatının sınırlı bir süre de olsa canlılık kazanması konu edilir:

“O küçük kasabada arada bir uğrayan gezici tiyatro kumpanyaları da olmasa biz neyle avunurduk? Onların gelmesiyle adeta kasabanın yüzü birden gülmeye başlar, o durgun hayatı biraz canlanır gibi olur, bizlerin birbirine benzeyen gecelerimiz biraz değişir, biraz başka ışıkla aydınlanırdı.” (YK. s.111)

“Güzel bir akşam üstüydü. Hava insanda türlü heveseler uyandırıyor ama, nerede! Ne yapabiliydik? Sonunda gene çarşı içindeki kahveye gitmeye karar verdik.” (YK. s.112-113)

Bu cümlelerle yazar, sosyal ortamın durgunluğundan ve şehir hayatına göre kısıtlı imkânlarla sahip olmasından dolayı sitemini dile getirir.

24. KADIN

Kadınlar, Necati Cumalı’nın hikâyelerinde gerek konu olarak gerekse hikâyelerin başkahramanı olarak çokça kendilerine yer bulurlar. Özellikle ezilmiş, eziyet görmüş veya kötü yola düşmüş kadınlar öne çıkar. Yazar, bir nevi seslerini duyuramamış kadınların sesleri olmaya çalışır. Toplumu, hayat karşısında ya da kocaları karşısında tutunamamış kadınlardan yana olmaya çağırır. Bu konu da bireyselden toplumsala doğru bir akışkanlık gösteren meselelerdendir. Kadınların sözcüsü olmak Cumalı için büyük önem taşır.

*Gülsüm Kıza Ağıt*¹⁷⁴ hikâyesi günümüzde de büyük bir toplumsal yara olan kadına şiddeti ele alır. Gülsüm, kocası Bektaş tarafından öldürülür. Cinayetin sebebi Gülsüm’ün herhangi bir iş tutmadan akşama kadar kahvede oturan kocasından çalışmasını istemesi ve çapadan kazandığı paradan kendisine harçlık vermeyi reddetmesidir. Ayrıca Gülsüm’ün kocasının bu durumuna katlanamayacağını söyleyerek boşanma kararı almasıdır. Gülsüm’ün boşanma davası açtığı duyulunca köylüler Bektaş’ı kışkırtırlar:

“‘Bir kadının kocasına karşı geldiği, ekmek getir dediği, ilk defa duyuldu köyde...’

‘Ülen Bektaş, erkek değil misin? dediler. Tut saçından sürü! İndir beline tekmeyi! Kır ağzını burnunu anlasın kahpe! Gayri karılar mı bizi yönetecek? Karı kısmından mı akıl alacağız?’

‘Bektaş bir iki önüne çıkmayı denedi Gülsüm’ün, söktüremedi...’

‘Ülen Bektaş, adam mısın?’ dediler tanıyanlar. ‘Erkekliğin itibarını iki paralık ettin!..’” (SY. s.194)

¹⁷³ Necati Cumalı, *Yalnız Kadın*, Sander Yayınları, 1975.

¹⁷⁴ Necati Cumalı, *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Gülsüm'ün yapısı ve davranışları erkek egemen toplumda kolayca yönetilebilen kadın profiline uymaz. Çünkü ataerkil yapıya göre kadın erkeği ne derse yapmak durumundadır. Sonunda Gülsüm, düzene başkaldırısının bedelini canıyla öder.

*Dertler*¹⁷⁵ isimli hikâye bir hayat kadının çaresizliği ve mutsuzluğu konu edilir. Yazar, yaptığı iş dışında insani tarafıyla ona hikâyesinde yer verir. Bir şekilde düşmüş ya da düşürülmüş bu kadınların konumları gereği içinde bulundukları durum irdelenir. Cumalı, bunu ilk olarak Sara'nın ağzından şöyle verir:

-Tuhaf elbet. Kimse benim neyim var diye sormaz. Herkes benimle vaktini hoş geçirmeye bakar!" (YK. 38)

-Ben, derdi, kimseyi üzmem istemiyorum. Ama sonunda kendim üzülüyorum" (YK. s.40)

Bu cümleyle Sara'nın aslında bir eşya gibi muamele gördüğünü söyleyebiliriz.

"Çok iyi biliyorum ki o nereye giderse gitsin bu küçük dertleri onu bulacaktı. O böyle kimseyi kırmak istemedikçe, kimseye olmaz demeye yüzü tutmadıkça ne kadar istemese, çevresi onu kıracak, üzecekti." (YK. s.43)

Sara, yeni bir hayata başlamak için yaşadığı yerden ayrılır ve Filistin'e gider. Bu hayatı için yeni bir ortam olsa da mesleği gereği iyi sonuçlar alması zor olacaktır. Sadece isimler ve çevre değişecek geri kalan dertleri kendisiyle beraber ardından gelecektir.

*Tiyatrocular*¹⁷⁶ isimli hikâyede kasabaya gelen gezici kumpanyalarla kasaba gecelerinin ve sosyal ortamın canlanmasına değinilir. Anlatıcı, arkadaşı ile kasabadaki kumpanyalardan birine gider. Oradaki oyuncu kadınlardan birini tanırlar. Bu kadın dört beş ay öncesinde Beyoğlu'nda tanış oldukları hayat kadınlarından biridir. Bunun üzerine anlatıcı toplumun bir gerçeği olan hayat kadınlarının yaşamı üzerine düşüncelere dalar. Anlatıcının düşünceleri şöyledir:

"El ilânını açtım. Resmin altındaki isim Süheyla değil, Yıldız'dı. Bu kaçınıcı adydı kim bilir?.. Kaç kadın tanıdım onun gibi? Adlarını yerlerini değiştire değiştire geçmişlerinden kaçarlar. Kaldırımdan bara, gezici salaş tiyatrolarına geçerler. Ama, zayıf yönleri, alışkanlıkları beraberlerinde gelir, kurtulamazlar. Adları, adresleri değişir, yaşama koşulları onları biraz daha yıpratarak, etlerinden, kanlarından biraz daha cömertlikte bulunmalarını isteyerek karşlarına çıkar..." (YK. s.119)

¹⁷⁵ Necati Cumalı, **Yalnız Kadın**, Sander Yayınları, 1975.

¹⁷⁶ A.g.e.

Bu insanlar isimlerini, kılık kıyafetlerini ve adreslerini ne kadar değiştirirlerse değiştirsınler hayatları ve yüzlerinin tanınırlığı hep kendileriyle gelir. Çünkü bu durum âdeta onların kimliği olmuştur ve bu durumdan kaçamayarak böyle yaşamak zorundadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

1. NECATİ CUMALI VE HİKÂYELERİNİN “TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK” VE “TOPLUMCULUK” BAĞLAMINDA YERİ

Necati Cumalı, kendisinden bahseden edebiyat tarihlerinde çoğunlukla “toplumcu gerçekçi” bir yazar olarak konumlandırılmıştır. Ancak, “toplumcu gerçekçilik” kavramı üzerine yaptığımız araştırmaların ışığında Necati Cumalı’nın hikâyelerini değerlendirdiğimizde farklı bir yargıya ulaştığımızı söylemek mümkündür. Özellikle hikâyelerinde Cumalı’nın “toplumcu gerçekçi” bir yazar gibi değil de daha ziyade toplumsal meselelere yer veren “toplumcu” bir yazar gibi hareket ettiğini belirtmek daha yerinde bir tespit olacaktır.

Girişte dünyada ve ülkemizde ayrıntılarıyla ortaya koymaya çalıştığımız gibi toplumcu gerçekçi eserlerde bulunması gereken özelliklerin Cumalı’nın hikâyelerinde tam anlamıyla karşılık bulmadığını gördük. Bu bağlamda toplumcu gerçekçi eserlerden sömüren/sömürülen ilişkisi, kapitalist düzen eleştirisi, toplumdaki sınıfsal ayrım ve çelişkiler, ideoloji noktasında sosyal adaletsizlik ve ekonomik sorunların anlatılması ve bir toplum nasıl refaha kavuşur sorusundan hareketle sonu sosyalizme çıkan yol gösterici bir program önermesi beklenir. Bu program da sahiplenilen bir geçmişten hareketle düşlenen bir gelecek tasarlamak anlamına gelen devrimci romantizm ve topluma örnek teşkil eden kahraman olan olumlu tip ile gerçekleştirilir.

Necati Cumalı, hikâyelerinde sosyal adaletsizlik, fakirlik, bürokrasi siyaset ve düzen eleştirisi vb. toplumsal meseleleri işler. Bu ve buna benzer meseleler toplumcu gerçekçi bakış açısına sahip eserlerin de konusu ve ilgi alanıdır. Ancak buradaki fark toplumcu gerçekçiler ile Necati Cumalı’nın konuyu işlerken takındıkları tavır ve meseleleri ele alış tarzıdır. Cumalı’nın eserlerinde belirgin bir sınıf ayrımı, devrimci romantizm ve olumlu tip yaratma ile bunlardan faydalanma, çözüm yolu gösterme Marksist bakış açısına dayalı kapitalizm eleştirisi, düzeni değiştirmeyi hedefleyen çözümler üretme gibi toplumcu gerçekçiliğin temelini oluşturan yapılar yoktur. Ağırlıklı olarak kasaba hayatı ve kırsal kesimi konu alan Cumalı’nın hikâyelerinde gözlem gücünden yararlanarak toplumu çözümleme ve sorunları görünür kılma vardır. Necati Cumalı dış dünyaya ait gözlemlerini titiz bir dikkatle hikâyelerine

aktarıırken; avukatlık mesleğinin sağladığı imkânları da başarılı bir şekilde kullanmayı ihmal etmez. Avukat olarak baktığı dosyalardan, karşılaştığı olaylardan öğrendiklerini de hikâye kurgularına dönüştürmeyi başarır. Yazar, bunu yaparken kişileri ve olayları ideolojik objeye dönüştürmeden doğal ortamlarında vermeyi tercih eder. Böylelikle toplumda gördüğü meseleleri sadelikle okurun dikkatine sunar ve orada bırakır.

Hikâyelerden hareketle söyleyebiliriz ki Cumalı'nın yazın ve toplumculuk anlayışında her şeyin önüne koyduğu toplumun sözcüsü olma görevini üstlenme vardır. Bu sözcülüğü üstlenirken de toplumu ve bireyleri eğitmek ya da sınıfsal bilinç kazandırma gibi bir çaba içine girdiğini görmeyiz. Dünyadaki toplumcu gerçekçilik anlayışıyla kıyasladığımızda toplumumuza has yerel özelliklere dayalı bir kurgu ve bakış açısına yöneldiğini söylemek mümkündür. Bu da onu ve toplumculuk anlayışını özgün kılar. Kendisi de Konur Ertop ile söyleşisinde bu özgünlüğünü şöyle anlatır:

“Demem şu: hangi öykümü alırsanız alın, ilk göreceğiniz işareti, hikâye edebiyatımız içindeki bağımsızlığıdır o öykümün. Makedonya 1900'ü yazmasaydım, o konuda yazılmış ya da okunabilecek ne vardı edebiyatımızda? Makedonya 1900, ya da sizin üzerinde değerbilirlikle durduğunuz Ay Büyürken Uyuyamam'daki öykülerler için açık olan bu gerçek, örneğin Kente İnlen Kaplanlar'daki Gençlik Berberi gibi öykülerim için daha da açıklık kazanır. Özgünlükleriyle yazılmayı hak eder bu öyküler.”¹⁷⁷

Bu özgünlüğü aynı zamanda yerel bir toplumculuk anlayışı olarak adlandırabiliriz.

Tüm bunlardan hareketle Cumalı'nın hikâyeciliğinin toplumcu gerçekçi bir çizgide olduğu konusu kuramsal açıdan ilkeler göz önünde alınmadan genel bir eğilimin sonucu olarak kabul görmektedir. Ayrıca bu eğilimi yazarın konu seçimi de aynı doğrultuda desteklemekte ve tasnif karmaşası buradan kaynaklanmaktadır diyebiliriz.

¹⁷⁷ Konur Ertop, “Necati Cumalı Öykücülüğünü Anlatıyor”, **Varlık Dergisi**, S.895, Nisan 1982, s.5.

SONUÇ

Birçok türde eser vermiş üretken bir yazar olan Necati Cumalı, hikâyeleriyle de Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Hakkında yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunda yazarın toplumcu gerçekçi bakış açısını benimsemiş bir hikâyeci olarak değerlendirildiğini görürüz. Çalışmamızda toplumcu gerçekçiliğin ve bu bakış açısıyla kaleme alınan eserlerin temel ilkelerini ve barındırması gereken özelliklerin izini sürerek Cumalı'nın genel bir eğilimin etkisiyle toplumcu gerçekçi bir yazar olarak değerlendirilmesinin sebeplerini inceledik. Bu sebeplerden ilk akla gelenler; yazarın hayata bakış açısı ve işlemek için seçtiği konulardır. Cumalı, yakından tanıdığı insanları, iyi bildiği veya dolaylı olarak öğrendiği olayları, bizzat şahit olduğu durumları kalemi için bir hareket noktası olarak değerlendirir. Bir röportajında kurgularını besleyen ana unsurun kendi yaşam alanı ve gözlemleri olduğunu şu ifadelerle vurgular:

“Aylı Bıçak'ta beş öykü var. Beşinin de kişilerini tanıdım. Öykülerde geçen olayların tanığı oldum. Aylı Bıçak'taki Firdevs'i anlattım yukarıda. Uzun Bir Gece avukat olarak karıştığım bir olaydan doğdu. Aksinin Biri de öyle. Kolcu Turhan'ın avukatıydım. Karışık olduğu ölçüde ilginç bir olaydı. Toplumdaki çürümeyi yansıtıyordu hangi ucundan alsanız. Tam dört başı boklu değnek dedikleri türden. Aktör, sanat dünyasında sık sık karşılaşılan bir tip. Tutunamayan, güdük kalmış bir sanatçı tipi. Yenilmeyen, Urla'nın ünlü Tülü'sünün öyküsü.”¹⁷⁸

Çalışmamızda Cumalı'nın toplamda dokuz hikâye kitabını inceledik. Bunlar basım tarihlerine göre *Yalnız Kadın*, *Değişik Gözle*, *Susuz Yaz*, *Ay Büyürken Uyuyamam*, *Makedonya 1900*, *Kente İnen Kaplanlar*, *Revizyonist*, *Yakubun Koyunları* ve *Aylı Bıçak*'tır. Bunlardan yedi ve sekizinci kitap olan *Revizyonist* ile *Yakubun Koyunları* adlı eserlerdeki metinler tür olarak hikâyeden çok anı ve gezi yazısına daha yakın olmalarından dolayı sosyal meselelere rastlanmaz. Diğer kitaplardaki hikâyelerden sosyal meseleleri konu edinenler inceleme alanımızı oluştururken burada da bireysel konuları işleyen hikâyeler dışarıda bırakılmıştır. Hikâyelerde işlenen sosyal meseleleri toplamda yirmi dört farklı başlıkta birleştirdik. Kitaplar bazında tek tek baktığımızda ilk kitabı *Yalnız Kadın*'da on üç hikâye yoksulluk ve sosyal adaletsizlik, kadın, kasaba hayatı, adalet ve siyaset eleştirisi, batıl inanç başlıklarında; hacimce daha küçük olan *Değişik Gözle* adlı ikinci kitapta üç hikâye kıskançlık, yoksulluk ve sosyal adaletsizlik, ön yargı başlıklarında; üçüncü kitap *Susuz Yaz*'da dokuz hikâye su sorunu, öç, kıskançlık, onur, cahillik,

¹⁷⁸ Ertop, a.g.m., s.8.

güvensizlik, adalet ve siyaset eleştirisi, kadın, rüşvet, yoksulluk ve sosyal adaletsizlik başlıklarında; *Ay Büyürken Uyuyamam* isimli dördüncü kitapta on dokuz hikâye yasak ilişki/aldatma, taciz/tecavüz, cahillik, inanç istismarı, zoraki evlilik, çok eşlilik/kuma getirme, iftira, çocuk yaşta evlilik başlıklarında; beşinci kitap *Makedonya 1900*'de sekiz hikâye öç, aşk, adalet ve siyaset eleştirisi, güvensizlik, cahillik, savaş zamanı psikolojisi başlıklarında; *Kente İnen Kaplanlar* adlı altıncı kitapta dört hikâye yoksulluk ve sosyal adaletsizlik, işçilerin yaşamı, parçalanmış aileler başlıklarında; dokuzuncu ve son kitap olan *Aylı Bıçak*'ta ise iki hikâye yasak ilişki/aldatma, zoraki evlilik başlıklarında birleştirildi.

Yazarın *Ay Büyürken Uyuyamam* ve *Aylı Bıçak* adlı kitaplarındaki hikâyeler cinsellikle ilgili meselelere yoğunlaşması noktasında neredeyse birbirinin devamı gibi görülebilir. Ayrıca Cumalı'nın ilk iki kitabı ile sonraki kitaplarını kıyasladığımızda hikâye sayılarına oranla toplumcu yanının ağırlık kazandığı bireysel konuların daha geri plana düştüğü şeklinde genel bir tespitte bulunmamız yanlış olmaz.

Hikâyelerden hareketle söyleyebiliriz ki Necati Cumalı, hikâyelerinin merkezine her şeyden önce insanı ve gerçekliği koyar. O hikâyelerinde toplumsal meselelere yer verirken siyasi bir tarafgirlik içinde değildir. Onun toplumculuk anlayışında sorunları doğal düzleminde işleyerek olumlu ve olumsuz yanları birlikte ele alma vardır. Kişileri ve olayları ideolojik bir kimliğe büründürmez. Gerek köylü gerekse şehirli olsun hikâye kişilerini kışkırtarak devlete ya da şahıslara karşı bir başkaldırı noktasına getirmez. Kahramanlar genellikle sözlü bir şekilde veya bireysel olarak eyleme geçerek sitemlerini dile getirirler. Fakat bu isyan değil seslerini duyurmak için bir çığlık niteliğindedir.

Hikâyelerin kahramanları duygu ve eylemleriyle gerçek hayatta gördüğümüz tiplerdir. Cumalı, okuyucusunu çaresiz köylüden, güçsüzden, fakirden, hakkını arayandan, sevgiden, merhametten vb. durumdaki insanlardan ve duygulardan yana tavır takınmaya yöneltir. Zulme ve zalimliğe karşı mazlumun yanındadır. Sosyal faydayı ön planda tutar. Bu açıdan taraflı bir tutum izler ve okuyucudan da bunu ister. Ama tekrar belirtelim ki bu siyasi bir taraf tutma değildir. Onun hikâyelerinde tam anlamıyla toplumcu gerçekçi hikâyelerdeki gibi köylünün bir anda bilinçlenerek proleter sınıf mensubuna dönüştüğünü ya da ağa veya zenginin burjuvazi sınıfına dâhil edildiği bir kurgu görülmez.

Necati Cumalı'nın hikâyelerinde bütüne bakıldığında dikkati çeken ve üzerinde durulması gereken konulardan biri de kadın kahramanlarıdır. Yazar, toplumun hemen her kesiminden kadınlara yer verir. Onun hikâyelerindeki kadınlar bazen anne bazen köylü bir toprak işçisi bazen memur bazen hayat kadını bazen genç bir kız bazen de hoppa diyebileceğimiz bir roldedirler. Kadınlara bu kadar çeşitli yelpazede yer vermesi onun toplumsal yaşamda cinsiyet eşitliğine inanmasından kaynaklıdır. Cumalı, hikâyelerinde kadınları hiçbir zaman küçümsemez ve hangi konumda olursa olsun yargılamaz. Tam tersine onları anlamaya çalışır.

Necati Cumalı'nın hikâyelerini tematik açıdan değerlendirerek okuduğumuzda, çok çeşitli yelpazelerdeki sorunları bir gözlemci tavrıyla gündeme getirdiğini gördük. Ancak yazar, hikâyelerinde değindiği meselelere neden-sonuç üzerinden bakmaz, çıkış yolu göstermez. Bir tezi ve programı yoktur ya da toplumsal dönüşüm gibi bir hedef içerisinde değildir. Ama çözüm önerileri sunmasa dâhi en azından sorunların varlığına dikkat çeker.

Tüm bunların ışığında Necati Cumalı hakkındaki kanımız, yazarın hikâyelerinin toplumcu gerçekçi olarak değerlendirilmesinden ziyade bir ferdi olduğu toplumun sorunları karşısında kendini sorumlu hisseden ve bu sorunları görünür kılmayı gaye edinmiş bir aydın tavrı ve yaklaşımıyla hareket ettiğidir.

Ayrıca dikkat çekmek gerekirse anavatanı Sovyet Rusya olan bir edebiyat kuramının Türkiye'de aynı şekilde kabul görmesi ve uygulanması mümkün olmamıştır. Bunun sebebi Türkiye'nin Sovyet Rusya'dan siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda farklı dinamiklere sahip olması gösterilebilir. Buradan hareketle çalışmamızda Necati Cumalı'nın hikâyelerindeki sosyal meseleleri tespit edip toplumcu gerçekçi akım içinde nerede durduğuna dair konumlandırmaya çalıştık. Bundan sonraki süreçte çalışmamızın hem Necati Cumalı özelinde hem de bu minvalde eser veren, genel bir eğilimin sonucu toplumcu gerçekçi sınıflandırmada yer almış diğer yazarlar için yapılacak yeni çalışmalara bir katkı sağlamasını ve bir kıvılcım oluşturmasını temenni ederiz.

KAYNAKÇA

- AKBAL, Oktay. “Bir Sanatçının 24 Saati, Necati Cumalı”, *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1977.
- AKÇAOĞLU, Serap. *Necati Cumalı’nın Hikâye ve Romancılığı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.
- AKPINAR, Soner. “Toplum-Sanat-İdeoloji Üçgeninde Toplumcu Gerçekçiliğin Edebiyat ve Sanat İlişkisine Yaklaşımı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:30, 2014, ss.7-26.
- AKTAŞ, Şerif. “Necati Cumalı”, *Türk Dili*, Sayı:454, 1989, ss.197-202.
- ALTINKAYNAK, Hikmet. *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı*, Türkiye Yazarlar Sendikası:2, İstanbul, 1977.
- ARSLAN, Nihayet. “Yitirdiklerimiz: Necati Cumalı”, *Türk Dili*, Sayı:590, 2001, ss.217-220.
- CILIZOĞLU, Seçkin. *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, 1976.
- CUMALI, Necati, Oktay Akbal, Melisa Gürpınar. “Konuşmalar”, *Türk Dili*, Sayı:30, 1992, ss.38-42.
- CUMALI, Necati. “Etiler Mektupları, Bir Düzeltme”, *Türk Dili*, Sayı:364, 1982, ss.202-207.
- CUMALI, Necati. “Kendimle Konuşma” *Türk Dili*, Sayı:350, 1981, ss.490-493.
- CUMALI, Necati. “Raik Alınacak’a Mektup” *Türk Dili*, Sayı:30, 1992, ss.50-54.
- CUMALI, Necati. *Ay Büyürken Uyuyamam*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1982.
- CUMALI, Necati. *Aylı Bıçak*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1981.
- CUMALI, Necati. *Değişik Gözle*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1956.
- CUMALI, Necati. *Kente İnen Kaplanlar*, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.
- CUMALI, Necati. *Makedonya 1900*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.
- CUMALI, Necati. *Revizyonist*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1979.
- CUMALI, Necati. *Susuz Yaz*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010.

- CUMALI, Necati. *Yalnız Kadın*, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.
- CUMALI, Necati. *Yeşil Bir At Sırtında*, Can Yayınları, İstanbul, 1990.
- ÇETİN, Nurullah. “Türk Hikâyesinde Sosyalist Realizm (Toplumcu Gerçekçilik)”, *Hece-Öykü; Öykümüzde Toplumcu Gerçekçilik*, Sayı:4, 2004, ss.52-71.
- DEMİR, Ahmet. “Gerçekçilik Tartışmaları”, *Türk Edebiyatı Tarihi 3*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007. ss.429-440.
- DOĞAN, Mehmet H. “Toplumcu Gerçekçilik, Nazım Hikmet ve 1940 Kuşağı”, *Adam Sanat*, Sayı:62, 1962, ss.54-74.
- ERTOP, Konur. “Necati Cumalı Öykücülüğünü Anlatıyor”, *Varlık*, Sayı:895, 1982, ss.3-8.
- HALICI, Feyzi. “Bir Şiirin Hikâyesi: Necati Cumalı”, *Türk Dili*, Sayı:475, 1991, ss.11-16.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent. *Türk Şiiri, Modernizm, Şiir*, Büke Yayınları, İstanbul, 2000.
- KAYABAŞI, Özlem. *1960-1980 Arası Toplumcu Gerçekçi Şiir ve Problemleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.
- LUKACS, György. *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı*, çev. Cevat Çapan, Payel Yayınevi, İstanbul, 1975.
- MORAN, Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
- OKTAY, Ahmet. *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, Tümsamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- ÖNERTOY, Olcay. *Türk Roman ve Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984.
- ÖZDEMİR, Emin. “Gerçekçilik Üzerine Yargılar”, *Türk Dili-Yazın Akımları Özel Sayısı*, Sayı:349, 1981, ss.97-119.
- SUÇKOV, Boris. *Gerçekçiliğin Tarihi*, çev. Aziz Çalışlar, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2003.

TAŞ, Songül. *Necati Cumalı ve Oyunları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

TUNALI, Selçuk. “*beni en sevdiğin halimle hatırla*” *Necati Cumalı Kitabı*, Yarımada Yayınları, İzmir, 2001.

TUNÇAY, Mete. *Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925*, İletişim Yayınları, Cilt:1, İstanbul, 2009.

TÜRK DİL KURUMU. “Güncel Türkçe Sözlük”,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8bd870272a19.72626301 (Erişim Tarihi: 12.02.2017)

TÜRK DİL KURUMU. “Güncel Türkçe Sözlük”,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8bd8ad4dba99.05422345 (Erişim Tarihi: 12.02.2017)

ÜNLÜ, Dilşah. *Necati Cumalı’nın Eserlerinde İzmir ve Çevresi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa, 2015.